

Omien tietojen tarkastusoikeus terveydenhuollossa ja poliisissa

Topi Kupsu & Minna Pulkkinen

2022 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Omien tietojen tarkastusoikeus terveydenhuollossa ja poliisissa

Topi Kupsu & Minna Pulkkinen
Liiketalouden koulutusohjelma,
oikeudellinen osaaminen
Opinnäytetyö
marraskuu, 2022

Topi Kupsu & Minna Pulkkinen

Omien tietojen tarkastusoikeus terveydenhuollossa ja poliisissa

Vuosi

2022

Sivumäärä

106

Tietoyhteiskunnassamme hyödynnetään paljon henkilötietoja ja samaan aikaan ne nauttivat oikeudellisesta näkökulmasta perustusoikeudellista suojaa. Tietosuoja-asetuksen ((EU) 2016/679), joka tuli voimaan 2018, sinällään suoraa velvoittavuutta heikentää asetuksen laajuus ja direktiivinomainen kansallinen liikkumavara, minkä takia tietosuoja-asetusta on toistuvasti kuvattu monimutkaisesti. Suomessa oli ennen tietosuoja-asetuksen voimaantuloa voimassa yli 800 eri henkilötietoa koskevaa säädöstä, joita on sittemmin pyritty yksinkertaistamaan ja yhtenäistämään. Opinnäytetyön tavoitteena on tapaustutkimuksen avulla selvittää, miten tarkastusoikeutta on säännelty ja miten tarkastusoikeus toteutuu. Tarkastelussa keskitytään terveydenhuollon ja poliisin sääntelyyn.

Yleiseen tietosuoja-asetukseenkin kuuluvaa rekisteröidyn oikeutta tarkasteltiin lainopillisin metodein. Tarkastelun perusteella todettiin, että terveydenhuollon sääntely noudattelee yleisen tietosuoja-asetuksen periaatteita ja tietosuoja-asetuksen rekisterinpitäjää koskevat velvoitteet sekä rekisteröityä koskevat oikeudet ovat nähtävissä myös kansallisessa sääntelyssä. Monimutkainen ja pirstaleinen sääntely kuitenkin vaikeuttaa sääntelyn kokonaisuuden hahmottamista, joka omalta osaltaan heikentää rekisteröidyn oikeuksien toteutumista. Poliisin henkilötietojen käsittelyä koskeva sääntely on tiivistetty vain muutamaan säädökseen, ja tietosuoja-asetuksen periaatteet ovat näkyvillä sääntelyssä. Säädöksiin sisältyy kuitenkin useita abstrakteja käsitteitä, joiden ymmärtäminen vaatii toimialakohtaista perehtyneisyyttä. Tältä osin rekisteröidyn itsensä voi olla vaikea valvoa omien oikeuksiensa toteutumista.

Julkisen sektorin osalta ei kysymys ole niinkään käsiteltävien henkilötietojen sisällöstä, vaan siitä, kuka henkilötietoja käyttää. Tietosuoja-asetukseen sisältyvän tarkastusoikeuden tavoitteena oli mahdollistaa rekisteröidylle omien tietojen käytön valvonta. Pelkkää tietojen oikeellisuuden valvontaa ei voi pitää mielekkäänä, vaan tietosuoja-asetuksessa keskiöön nousee julkishallinnon osalta käyttötarkoitussidonnaisuus, jonka läpinäkyvyyttä selvitettiin tapaustutkimuksen avulla. Tapaustutkimuksessa havaittiin, ettei tarkastusoikeuden toteutuminen ole ongelmatonta, mutta yleinen kehityssuunta henkilötietojen käytön läpinäkyvyyden parantamiseksi vaikuttaa olevan positiivinen muun muassa lisääntyvän oikeuskäytännön sekä henkilö-tietojen tietosuojaan liittyvän yleisen valvutuneisuuden myötä.

Topi Kupsu & Minna Pulkkinen

The right to inspect personal data in healthcare and in Police

Year

2022

Pages

106

Personal data is utilized considerably in our information society, whereas from the judicial point of view, personal data enjoys constitutional protection at the same time. The direct binding nature of the GDPR ((EU) 2016/679) as such is diluted by the extent of the Regulation and the national leeway of the Directive, which is why the GDPR has repeatedly been described as a complex entirety. Before the GDPR came into effect, there were more than 800 different statutes concerning personal data in effect in Finland. These statutes have since been sought to simplify and harmonise. The aim of this Bachelor's thesis was to examine, with the help of a case study, how the right of access has been regulated and how the right of access becomes reality. The inspection focuses on health care and the police.

The legal doctrine was used as a research method to examine the rights of a data subject. These rights are also included in the GDPR. The main conclusions of the study are that the regulation of health care complies with the principles of the GDPR. The obligations of the GDPR concerning the registrar and the data subject's rights are also evident in national regulations. However, complex and fragmented regulation weakens the conceptualization of the regulation as a whole, which in turn undermines the realisation of the rights of the data subject. For the police, the regulation has been condensed into only few statutes, and the principles of the GDPR are evident in the regulation. However, the regulations contain several abstract concepts requiring industry-specific familiarity. In this regard, it may be difficult for the data subject to monitor the realisation of their rights. For the public sector's part, the question is not so much the content of the personal data being processed, but who uses that data. The purpose of the right of access included in the GDPR was to enable the data subject to monitor the use of their data.

The mere monitoring of the accuracy of the data cannot be considered meaningful, as the GDPR focuses on the purpose limitation of the public administration and its transparency. This was studied in this thesis with the help of a case study. The case study revealed that the implementation of the right of access is not without its issues, but the development towards improving the transparency of the use of personal data seems to be positive due to the increase in legal praxis and the awareness regarding personal data and data protection in general.

Keywords: data protection, GDPR, right of access, police, healthcare

Säädösluettelo

Kansalliset säädökset

Suomen perustuslaki (731/1999)

Biopankkilaki (688/2012)

Hallintolaki (434/2003)

Laki henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa (616/2019)

Laki hyvinvointialueesta (611/2021)

Laki julkisen hallinnon tietohallinnon ohjauksesta (634/2011)

Laki poliisin hallinnosta (110/1992)

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992)

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä (784/2021)

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021)

Laki sosiaali- ja terveystietojen toissijaisesta käytöstä (552/2019)

Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä (559/1994)

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999)

Poliisilaki (872/2011)

Rikoslaki (39/1889)

Terveydenhuoltolaki (1326/2010)

Tietosuojalaki (1050/2018)

Työtaturma- ja ammattitautilaki (459/2015)

Henkilörekisterilaki (471/1987) (kumottu 5.12.2018)

Henkilötietolaki (523/1999) (kumottu 5.12.2018)

Sisäasiainministeriön asetus sisäministeriön työjärjestyksestä (1078/2013)

Sosiaali- ja terveysministeriön asetus potilasasiakirjoista (94/2022)

Ylikansalliset säädökset

Euroopan unionista tehty sopimus (SEU), 2012/C 326/01

Euroopan unionin toiminnasta tehty sopimus (SEUT) 2016/C 202/01

Euroopan unionin perusoikeuskirja (POK) 2016/C 202/02

Yleinen tietosuoja-asetus ((EU) 2016/679)

Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi SopS 18-19/1990, EIS

Asetus kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen sekä siihen liittyvän valinnaisen pöytäkirjan voimaansaattamisesta (8/1976)

Sisällys

1	Johdanto.....	8
2	Tutkimusmenetelmät, tutkimuskysymys ja rajoitukset.....	9
3	Tietosuojan sääntely.....	12
3.1	Yleinen tietosuojalaki.....	13
3.1.1	Rekisterinpitäjän velvollisuudet rekisteröidyn oikeuksina.....	19
3.1.2	Rekisteröidyn muut oikeudet ja niiden rajoittaminen.....	25
3.2	Tietosuojalaki.....	29
3.3	Asiakirjojen tiedonhallinta ja julkisuusperiaate.....	34
4	Suomen perustuslaki.....	36
5	Oikeuskäytäntö.....	39
6	Poliisin sääntely.....	43
6.1	Poliisilaki.....	44
6.2	Laki henkilötietojen käsittelystä poliisitoimissa.....	48
6.3	Rikosasioiden tietosuojalaki.....	57
7	Terveydenhuollon sääntely.....	60
7.1	Laki potilaan asemasta ja oikeuksista.....	63
7.2	Terveydenhuollon asiakastietojen käsittely ja potilasasiakirjat.....	66
7.3	Laki sosiaali- ja terveystietojen toissijaisesta käytöstä.....	71
7.4	Kansaneläkelaitoksen vastuut ja oikeudet.....	73
8	Tapaustutkimus.....	75
9	Pohdintaa ja havaintoja.....	82
9.1	Oikeussuoja ja viranomaisvalvonta.....	84
9.2	Poliisin henkilötietojen käsittely ja laillisuusperiaate.....	87
9.3	Terveystiedot ja digitaalisuus.....	88
9.4	Digitalisaation haasteet - tapaus Proctorio.....	90
10	Yhteenveto.....	92
11	Johtopäätökset.....	95
	Lähteet.....	97

1 Johdanto

Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan rekisteröidyn oikeuksia, joilla tarkoitetaan yleisen tietosuoja-asetuksen (Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2016/679)¹ III luvun mukaisia oikeuksia. Näitä yleisen tietosuoja-asetuksen mukaisia rekisteröidyn oikeuksia täsmennetään lisäksi kansallisessa lainsäädännössä tietosuojalaissa (1050/2018), jossa muun muassa 34 §:ssä käsitellään rajoituksia rekisteröidyn oikeuteen tutustua hänestä kerättyihin tietoihin. Tarkastelua tehdään oikeusjärjestyksen² näkökulmasta sekä lainsäädännön toteutumista selvitetään tapaustutkimuksen avulla. Opinnäytetyöllä ei ole toimeksiantajaa, vaan opinnäytetyö toteutetaan oikeustieteellisestä tutkimuksellisesta näkökulmasta. Opinnäytetyön keskiössä on luonnolliseen henkilöön liittyvä tietosuoja, jonka säädöspohjaiset oikeusvaikutukset ovat tulleet osaksi jokaisen arkielämää.

Rekisteröidyn oikeus saada hänestä kerättyjä tietoja vahvistui vuonna 2016 voimaan tulleen Euroopan parlamentin yleiseen tietosuoja-asetuksen ja etenkin sen III luvun myötä. Suomessa asiasta on lisäksi säädetty tietosuojalaissa. Pohja yleisen tietosuoja-asetuksen III luvussa mainituille rekisteröidyn oikeuksille ja erityisesti 15 artiklassa mainitulle tarkastusoikeudelle tulee Euroopan unionin perusoikeuskirjasta.³ Euroopan unionin perusoikeuskirjan 8 artiklan mukaan, jokaisella on muun muassa oikeus henkilötietojensa suojaan. Lisäksi 8 artiklan mukaan tietojen käsittelyn on oltava asianmukaista ja sen on tapahduttava tiettyä tarkoitusta varten ja asianomaisen henkilön suostumuksella tai muun laissa säädetyn oikeuttavan perusteen nojalla. Artiklassa 8 mainitaan myös, että jokaisella on oikeus tutustua niihin tietoihin, joita hänestä on kerätty, ja saada ne oikaistuksi.

Yleisen tietosuoja-asetuksen 15 artiklan mukaista tarkastusoikeutta täsmennetään yleisen tietosuoja-asetuksen johdannon 63 kohdassa, jonka mukaan rekisteröidyllä olisi oltava oikeus saada pääsy henkilötietoihin, joita hänestä on kerätty, sekä mahdollisuus käyttää tätä oikeutta vaivattomasti ja kohtuullisin väliajoin, jotta hän voi pysyä perillä käsittelyn lainmukaisuudesta ja tarkistaa sen. Tätä tarkastusoikeutta kutsutaan tässä opinnäytetyössä omavalvonaksi⁴, joka on yksi tapa varmistaa, ettei tietoja käytetä väärin. Rekisteröidyn oikeuksien

¹ Luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusta (EU) 2016/679.

² Husa & Jyränki 2012, 68-77, 88-94.

³ Euroopan unionin perusoikeuskirja (POK) 2016/C 202/02.

⁴ Omavalvonta ei tässä kontekstissa käsitteenä tarkoita samaa kuin terveydenhuollossa esiintyvä asiakastietolain (784/2021) 27 §:n mukainen käsite omavalvonta, joka liittyy organisaation tietoturvaan ja tiedonhallintaan.

konkretia on kuitenkin keskittynyt eri laitosten ja virastojen toimenpiteisiin, eikä luonnollisen henkilön oikeuksien turvaamista yksilötasolla vaikuta olevan koordinoitu yhteneväisesti.⁵

2 Tutkimusmetodit, tutkimuskysymys ja rajaukset

Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, miten tarkastusoikeutta on säännelty ja miten tarkastusoikeus toteutuu tapaustutkimuksen avulla sekä tarjota lukijalle havaintoja tarkastusoikeuden toteutumisesta. Havaintojen avulla tuodaan esiin henkilötietojen käsittelyyn liittyviä mahdollisia konflikteja, sillä niiden tunnistaminen ja niiden syntymekanismien ymmärtäminen edistää tietosuojan kehittämistä, myös muiden kuin tässä opinnäytetyössä tarkasteluun otettujen toimialojen osalta. Lisäksi tavoitteena on, että lukija voi paremmin hahmottaa miten edistää omaa tietosuojaansa, miten harjoittaa säädöksiin kirjattuja oikeuksia sekä kuvata toimenpiteitä, joita omien tietojen tarkastamiseen liittyy.

Opinnäytetyön pääasiallinen tutkimusmenetelmä on lainoppi, eli oikeusdogmatiikka, jota täydennetään oikeuspoliittisella näkökulmalla. Lainopillisella menetelmällä selvitettiin voimassa olevan oikeuden sisältöä ja tarkasteltiin poliisiin sekä terveydenhuoltoon liittyvää tiedonsaantioikeutta koskevia oikeussäännöksiä. Lainopillisena metodina hyödynnettiin systematisointia, jonka ohessa tarkasteltiin oikeussäännöksiä suhteessa muihin oikeuslähteisiin. Systematisoinnin avulla selvitettiin tulkintakontekstin kautta oikeussäännöksiin sisältyviä oikeusperiaatteita ja keskeisiä käsitteitä. Lähestymistapaa voi luonnehtia perus- ja ihmisoikeuslähtöiseksi lainopiksi, missä oikeuspositiiviset perusoikeudet nähdään subjektiivisena oikeutena, ja tästä johdettuna subjektiivisina perusoikeuksina, joita tarkastellaan pääasiassa perusoikeuksien ennakkollisen valvonnan avulla.⁶

Samaan aikaan kun tunnistetaan oikeuden poliittinen ja moraalinen tavoite, päästään kiinni intressiteoriaan ja materiaaliin tulkintaperusteisiin.⁷ Tässä yhteydessä ei voida välttää oikeusnormien ja oikeusperiaatteiden punninnalta, jota voidaan laajentaa toimintateoreettisen

⁵ Mäenpää 2020, 4-13; HE 231/2021 vp, 33.

⁶ Aarnio 1998, 989-990; Husa 2008, 19-21, 25-32; Hirvonen 2011, 21-22; Hirvonen 2012, 21, 31-38, 142, 151. Ks. myös Siltala 2003, 468.

⁷ Aarnio 1989, 160-169, 184-189, 194-195; Karhu 2003, 789-807; Hirvonen 2012, 46-52, 143-150; Karhu 2020, 1020. Intressiteorian sijaan asiaa voitaisiin tarkastella myös Aulis Aarnion kannattaman tahtoteorian näkökulmasta, mutta intressiteoria on valittu teoreettiseksi viitekehikseksi, koska käsiteltävässä aiheessa yhdistyy rekisterinpitäjän velvollisuudet, jotka hyödyttävät rekisteröityä siitä huolimatta, ovatko rekisteröidyt tietoisia oikeudenhaltijoina omista oikeuksistaan. Tahtoteoriasta ja tulkintaperusteista lisää Aarnio 2005 *Onko eläimillä oikeuksia? Tieteessä tapahtuu 2/2005*, 5-10 sekä Aarnio 2006 *Tulkinnan taito - ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta*, 87-95 ja Aarnio 2006 *Laintulkinnan teoria*, 171-180. Ks. myös Kurki 2019 *Oikeuksien intressiteorian puolustus*.

oikeuslähdeopin⁸ keinoin tarkastelemaan oikeuden ja sen vaikutusten toimintaympäristöä. Toimintaympäristön tarkastelu oikeustieteestä käsin voi olla yksiulotteista. Oikeustieteessä on korostettu, että todellisuudessa perusoikeuksien ja oikeudensaantimahdollisuuksien toteutumisesta tarvitaan empiiristä tietoa.⁹

Empiirinen tutkimus tarkoittaa havainnointiin tai mittaamiseen perustuvaa kokemusperäistä tutkimusta. Se ei lähtökohtaisesti ota kantaa, miten oikeusnormeja pitäisi tulkita, mutta empiirisesti hankittu tieto ei ole täysin irrallista oikeustieteen teoriasta tai lainopista.¹⁰

Oikeuspoliittisissa tutkimuksissa tarkastellaan empiiristen aineistojen avulla oikeuden ja lainsäädännön toimivuutta ja vaikutuksia yhteiskunnassa. Kyseistä menetelmää käytetään myös vallankäytön kontrolloimiseen. Tietystä mielessä tarkastelua voidaan pitää myös oikeussosiologiaan nojaavana oikeustieteen ulkopuolisena yhteiskuntatieteellisenä tarkasteluna.¹¹

Opinnäytetyön alussa perustellaan aiheen rajaus sekä esitellään tutkimusmenetelmät ja tutkimuskysymys, joiden taustoittamista jatketaan voimassa olevan lainsäädännön esitellyllä ja erityisesti keskitytään Euroopan parlamentin yleiseen tietosuojaa-asetukseen. Opinnäytetyössä tehtävässä tapaustutkimuksessa keskitytään kahteen julkivhallinnolliseen sektoriin, poliisiin ja terveydenhuoltoon, sekä näiden kahden sektorin toimintaa säänteleviin toimialakohtaisiin säädöksiin tietosuojan näkökulmasta.

Terveydenhuollolla tässä opinnäytetyössä tarkoitetaan opinnäytetyön kirjoittamishetkellä voimassa olevia terveydenhuoltolain (1326/2010) 3 §:ssä säädettyjä määritelmiä perusterveydenhuollosta ja erikoissairaanhoidosta. Näiden palveluiden käyttäjistä käytetään tässä opinnäytetyössä termejä asiakas ja potilas. Opinnäytetyössä viitataan aiherajauksen kannalta olennaisiin, voimassa oleviin lakeihin ja tarvittaessa terveydenhuoltoalaa koskevia, tammikuussa 2023 voimaan tuleviin lakeihin, mikäli ne koskettavat opinnäytetyön rajaukseen kuuluvia asioita.

Tapaustutkimuksissa esitellään kahden luonnollisen henkilön tarkastusoikeuden toteutumista ilmiötasolla ja tuloksia vertaillaan keskenään. Tapaustutkimusten avulla pyritään lisäksi selvittämään konkretian kautta tarkastusoikeuden keskeisiä seikkoja. Samassa yhteydessä tuodaan ilmi yksittäisiä havaintoja tietosuojan toteutumisesta arjessa.¹² Opinnäytetyön lopussa käydään läpi johtopäätökset ja yhteenveto.

⁸ Tolonen 2003, 97-101; Hirvonen 2012, 163-164.

⁹ Ervasti 2012, 18; Hirvonen 2012, 46-52, 143-150.

¹⁰ Nieminen & Lähteenmäki 2021, 11-12.

¹¹ Ervasti 2012, 23-31.

¹² Nieminen & Lähteenmäki 2021, 20-21.

Opinnäytetyössä selvitetään, onko yleisen tietosuoja-asetuksen mukaisessa tarkastusoikeudessa poliisin ja terveydenhuollon välillä eroja ja mitkä oikeusnormit ovat eroavaisuuksien perustana. Tutkimusstrategiaksi valikoitui tapaustutkimus, jossa tarkoituksena oli empiirisesti havainnoida kahden luonnollisen henkilön tarkastusoikeuden toteutumista ilmiötasolla sekä vertailla havaintoja keskenään. Tapaustutkimusten lisäksi selvitettiin konkretian kautta tarkastusoikeuden keskeisiä teemoja. Hypoteesina oli, että havainnot olisivat yhteneväisen lainsäädännön puitteissa vertailukelpoisia.

Tutkimusjoukko koostui kahdesta henkilöstä, koska tutkimuskohteena on sensitiivistä yksilöön liittyvää tietoa eikä tutkimusaikataulu mahdollistanut tutkimusluvan saamiseen vaadittavaa pitkää odotusaikaa. Opinnäytetyön ulkopuolelle on lisäksi rajattu henkilötietojen käsittely, siltä osin, kun siihen tulisi soveltaa rikosasioiden tietosuojadirektiiviä¹³, eli yksinkertaistettuna kun kyseessä on rikosasian käsittely. Rajaus johtuu siitä, että rikosasioissa on rajoitetumpi tarkastusoikeus eikä rikosasioita voida pitää yleisölle tavanomaisimpana rajapintana poliisin toimivaltaan, otettaessa huomioon poliisin muut lakisäätteiset tehtävät. Lisäksi on syytä huomata, että rikosprosessiin kuuluva henkilötietojen käsittely on luonteeltaan erilaista eikä käsittelyä voi mieltää samassa laajuudessa vertailukelpoiseksi terveydenhuollon tarkastusoikeuden kanssa. On myös huomioitava, että yleinen tietosuoja-asetus ja tietosuojadirektiivi vastaavat pääosin toisiaan, kun tarkastelun kohteena on yleiset henkilötietojen käsittelyyn liittyvät periaatteet.¹⁴

Opinnäytetyön tietoperustan ulkopuolelle on myös rajattu erityisryhmien, kuten lasten, vanhusien ja vammaisten, suojeluun liittyvät erityispiirteet sekä Ahvenanmaan säädöspohjainen erityisasema¹⁵ sekä poliisin osalta suojelupoliisiin tehtäväpiiriin¹⁶ kuuluva henkilötietojen käsittely sekä kansainvälistä yhteistoimintaa koskeva henkilötietojen käsittely. Tapaustutkimuksen osalta opinnäytetyön ulkopuolelle on rajattu ilmi tulleiden tietosuojarikosten tarkastelu.

¹³ Luonnollisten henkilöiden suojelusta toimivaltaisten viranomaisten suorittamassa henkilötietojen käsittelyssä rikosten ennalta estämistä, tutkimista, paljastamista tai rikoksiin liittyviä syytetoimia tai rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanoa varten sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja neuvoston puitepäätöksen 2008/977/YOS kumoamisesta annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/680.

¹⁴ HE 242/2018 vp, 16.

¹⁵ Ahvenanmaan erityisasemasta itsehallinnollisena maakuntana säädetään perustuslain 120 §:ssä. Perustuslakia täydentää Ahvenanmaan itsehallintolaki (1144/1991), jonka 9 a luvussa käsitellään Ahvenanmaan maakunnan asemaa suhteessa Suomen valtakuntaan, kun käsillä on jokin Euroopan unionin asia. Ahvenanmaan maakunnalla on muun muassa oma henkilötietojen käsittelyä koskeva maakuntalaki (2019:9). Ks. myös Ojanen & Scheinin 2011, 663.

¹⁶ Suojelupoliisiin tehtävistä on säädetty laki poliisin hallinnosta (110/1992) 10 §:ssä. Suojelupoliisin toimivaltuuksia on täsmennetty poliisilaisissa (872/2011), mutta suojelupoliisin toimivaltuuksia kavennettiin 2019 voimaan tulleiden tiedustelullisten toimivaltuuksien lisääntymisen myötä. Suojelupoliisin tiedustelullisista toimivaltuuksista on säädetty laissa tietoliikenne-tiedustelusta siviilitiedustelussa (582/2019). Ks. myös HE 202/2017 vp, 1-35.

3 Tietosuojan sääntely

Henkilötietojen suoja on osa nykyaikaista yhteiskuntaa ja sen oikeusjärjestelmää. Samaan aikaan kuitenkin henkilötietojen sääntely on kansallisesti erittäin pirstaleista, sillä eri hallinnonaloilla on ollut henkilötietojen käsittelyä koskevia lakeja ja yksittäisiä lain säännöksiä noin kahdeksassasadassa eri säädöksessä.¹⁷ Yleisen tietosuojasetuksen kautta 2018 voimaan tulleen sääntelyn tavoitteena on artiklan 1 sekä johdannon 1-13 kohtien mukaan ollut edistää perusoikeuksien, kuten yksityiselämän suojan, toteutumista sekä kehittää hyvää tietojenkäsittelytapaa. Eurooppalaisen sääntelyn ytimessä oleva yleinen tietosuojasetus on kuitenkin asiantuntijoidenkin mielestä ”varsin monimutkainen ja vaikeaselkoinen säädös”, joten maallikolla voi olla vaikeuksia hahmottaa sääntelyn laajuus ja siihen sisältyvät omat vaikutusmahdollisuudet. Vaikutuspiiri ulottuu nykyisessä tieto- ja viestintäteknologisessa yhteiskunnassamme yhä syvemmälle kansalaisten perusoikeuksiin, jolloin jokaisen tulisi ymmärtää, että tietojen käsittely tapahtuu usein yksityisyyteen liittyvien tietojen kustannuksella ja tällöin myös valvonnan merkitys kasvaa.¹⁸

Euroopan unionin perusoikeuskirjan artiklan 8 sekä Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen¹⁹ artiklan 16 mukaan henkilötietojen suoja on jokaisen perusoikeus kansalaisuudesta tai asuinpaikasta riippumatta ja sitä vahvistetaan lisäksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen²⁰ artiklan 8 nojalla. Kuten yleisen tietosuojasetuksen johdannosta kohdasta 2 käy ilmi, laadittiin asetusta tukemaan luonnollisten henkilöiden vapautta, turvallisuutta sekä edistämään muutoin talousunionin positiivista kehitystä ja henkilöiden hyvinvointia, takaamalla oikeus henkilötietojen suojaan ja tasapainottamalla yksityisten ihmisten oikeus omiin tietoihinsa.²¹

Yleisen tietosuojasetuksen tavoitteena oli asetuksen johdannon 4 kohdan ja 1 artiklan mukaisesti edellyttää yrityksiltä sekä muilta toimijoilta tietojen käyttöä yhteiskunnallisesti hyödyllisellä tavalla ja varmistaa tietojen suunnitelmallisen käsittelyn toteutuvan ihmisistä palvelevalla tavalla ja asetuksella suojellaan luonnollisten henkilöiden perusoikeuksia ja -vapauksia ja erityisesti heidän oikeuttaan henkilötietojen suojaan.²²

Yleisen tietosuojasetuksen johdannon kohdan 170 mukaisesti yhdenmukaista ja yhdenvertaista sääntelyä olisi ollut vaikea saavuttaa yksinomaan jäsenvaltioiden sääntelyn avulla, mutta

¹⁷ Pitkänen, Korpisaari, Korhonen 2017, 4; Oikeusministeriö 2017, 14.

¹⁸ Korpisaari, Pitkänen, Warma-Lehtinen 2018, XIX, 1.

¹⁹ Euroopan unionin toiminnasta tehty sopimus (SEUT) 2016/C 202/01.

²⁰ Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (SopS 18-19/1990, EIS).

²¹ Korpisaari ym. 2018, 35; Ks. PeVL 12/2012 vp, 3: Perustuslakivaliokunta antoi yleistä tietosuojasetusta koskevan lausunnon ja katsoi, että ehdotus yleiseksi tietosuojasetukseksi ja tietosuojadirektiiviehdotus noudattelivat ja konkretisoivat varsin hyvin EU:n perusoikeuskirjan 8 artiklan määräyksiä henkilötietojen suojasta.

²² Ks. Korpisaari ym. 2018, 34-36.

se oli mahdollista unionitasoisella sääntelyllä. Euroopan unionista tehdyn sopimuksen²³ artiklan 5 mukaisesti unioni pystyi toteuttamaan toimenpiteitä toissijaisuusperiaatteen²⁴ mukaisesti silloin, jos asia ei yksinomaisesti kuulu unionin toimivaltaan, mutta päätös tulisi nimenomaisesti tehdä mieluummin unionin kuin jäsenvaltioiden tasolla.

Yleisen tietosuoja-asetuksen 2 artikla määrittelee asetuksen soveltamisalan, jonka 2 kohdan mukaan asetusta ei voida soveltaa sellaiseen toimintaan, joka ei kuulu unionin lainsäädännön soveltamisalaan. Yleisen tietosuoja-asetuksen 2 artiklan sekä johdannon kohdan 18 mukaisesti asetusta ei myöskään sovelleta luonnollisen henkilön suorittamaan henkilötietojen käsittelyyn toiminnassa, joka on yksinomaan henkilökohtaista tai kotitaloutta koskevaa toimintaa ja joka näin ollen ei ole sidoksissa mihinkään ammatilliseen tai kaupalliseen toimintaan.

Suomessa on tietosuojalain (1050/2018) 2 §:n mukaisesti päädytty tältä osin ratkaisuun, jossa yleistä tietosuoja-asetusta sovelletaan artiklaa 56 ja seitsemännettä luku lukuun ottamatta myös niissä asioissa, jotka jäisivät unionin soveltamisalan ulkopuolelle. Tietosuojalain 2 §:n 1 momentin mukaan tämä pitää sisällään myös unionin yhteistä ulko- ja turvallisuuspolitiikkaan liittyviä asioita, jotka ovat tietosuoja-asetuksen 2 artiklan 2 b alakohdan mukaisesti oletusarvoisesti soveltamisalan ulkopuolella.

Yleisen tietosuoja-asetuksen 2 artiklan 2 d alakohdan mukaisesti soveltamisalan ulkopuolelle jäävät tilanteet, joissa viranomainen suorittaa tiettyjä ennalta määrättyjä tehtäviä. Nämä tehtävät kuuluvat asiallisesti Suomessa poliisin toimivaltaan, jota käsitellään tässä opinnäytetyössä erillisenä kappaleena. Yleisen tietosuoja-asetuksen vaikutusalue on rajattu myös maantieteellisesti ja merkittävämpänä huomiona 3 artiklan soveltamisalasta on sen soveltuvuus lisäksi henkilötietojen käsittelyyn, joka tapahtuu unionin ulkopuolella, mutta unionin sisäpuolelle kuuluvan toimijan puolesta, jota on tarkennettu lisäksi yleisen tietosuoja-asetuksen johdannon kohdissa 22-25.

3.1 Yleinen tietosuoja-asetus

Yleinen tietosuoja-asetus pitää sisällään käsitteitä, joiden tunnistaminen on edellytyksenä asetuksen tulkinnan kannalta ja näitä keskeisiä käsitteitä on avattu laajasti yleisen tietosuoja-asetuksen 4 artiklassa. Ensinnäkin tulee tunnistaa *rekisterinpitäjä*, jolla 4 artiklan 7 kohdassa tarkoitetaan luonnollista henkilöä tai oikeushenkilöä, viranomaista, virastoa tai muuta elintä, joka yksin tai yhdessä toisten kanssa määrittelee henkilötietojen käsittelyn tarkoitukset ja keinot; jos tällaisen käsittelyn tarkoitukset ja keinot määritellään unionin tai

²³ Euroopan unionista tehty sopimus (SEU), 2012/C 326/01.

²⁴ Pavy 2021, 1.

jäsenvaltioiden lainsäädännössä, rekisterinpitäjä tai tämän nimittämistä koskevat erityiset kriteerit voidaan vahvistaa unionin oikeuden tai jäsenvaltion lainsäädännön mukaisesti.

Tässä yhteydessä tulee huomata, että yleisen tietosuoja-asetuksen 2 artiklan mukaisesti rekisterinpitäjän veloitteet koskevat myös tapauksia, joissa tietoja ei tallenneta rekisteriin eli soveltamisalaan sisältyy myös mikä tahansa henkilötietojen digitaalinen käsittely rekisterinpitäjän määrittelemissä tarkoituksissa.²⁵ Yleisen tietosuoja-asetuksen 4 artiklan mukaisesti rekisterinpitäjä on tässä yhteydessä se taho, jonka lukuun henkilötietoja käsitellään ja joka vastaa käsittelyä koskevasta päätöksenteosta sekä siitä, että käsittely tapahtuu tietosuoja-asetuksen periaatteiden mukaisesti ja rekisteröidyn oikeuksia kunnioittaen.

Yleisen tietosuoja-asetuksen 4 artiklan 1 kohdassa määritellään rekisterinpitäjän ohessa *rekisteröity*, jolla tarkoitetaan kaikkia tunnistettuun tai tunnistettavissa olevaan luonnolliseen henkilöön, jäljempänä 'rekisteröity', liittyviä tietoja; tunnistettavissa olevana pidetään luonnollista henkilöä, joka voidaan suoraan tai epäsuorasti tunnistaa erityisesti tunnistetietojen, kuten nimen, henkilötunnuksen, sijaintitiedon, verkkotunnistetietojen taikka yhden tai useamman hänelle tunnusomaisen fyysisen, fysiologisen, geneettisen, psyykkisen, taloudellisen, kulttuurillisen tai sosiaalisen tekijän perusteella.

Tietosuoja-asetuksen 4 artikla koskee yleisen tietosuoja-asetuksen 2 artiklan mukaisesti yhtä lailla lähes kaikkea digitaalisessa muodossa olevaa henkilötiedon käsittelyä eikä sitä tule mieltää koskevan vain rekisteriin tallennettuja tietoja, vaikka termi saattaisikin niin antaa ymmärtää, mutta soveltamisala koskee toisaalta ainoastaan luonnollista ja elossa olevaa henkilöä, kuten yleisen tietosuoja-asetuksen johdannon kohdassa 27 on määritelty.²⁶

Kuten yleisen tietosuoja-asetuksen 2 artikla nimenomaisesti määrittelee, asetusta tulee soveltaa henkilötietojen käsittelyyn, joka on osittain tai kokonaan automaattista, sekä sellaisten henkilötietojen käsittelyyn muussa kuin automaattisessa muodossa, jotka muodostavat rekisterin osan tai joiden on tarkoitus muodostaa rekisterin osa. Yleisen tietosuoja-asetuksen 4 artiklan mukaan käsittelyllä puolestaan tarkoitetaan toimintoa tai toimintoja, joita kohdistetaan henkilötietoihin tai henkilötietoja sisältäviin tietojoukkoihin joko automaattista tietojenkäsittelyä käyttäen tai manuaalisesti, kuten tietojen keräämistä, tallentamista, järjestämistä, jäsentämistä, säilyttämistä, muokkaamista tai muuttamista, hakua, kyselyä, käyttöä, tietojen luovuttamista siirtämällä, levittämällä tai asettamalla ne muutoin saataville, tietojen yhteensovittamista tai yhdistämistä, rajoittamista, poistamista tai tuhoamista. Automaattisena käsittelynä ei pidä kuitenkaan yksinomaan ymmärtää henkilötietojen käsittelyä, joka tapahtuu automaattisesti ilman henkilön toimenpiteitä esimerkiksi algoritmia, tekoälyä tai

²⁵ Korpisaari ym. 2018, 28.

²⁶ Korpisaari ym. 2018, 28; Hanninen, Laine, Rantala, Rusi & Varhela 2017, 20-22.

analyysityökaluja hyödyntäen, vaan automaattisena käsittelynä pidetään yhtä lailla käsittelyä, joka tapahtuu tietoteknisesti, eli automaattisesti, tietotekniikan avulla, kun taas manuaalista käsittelyä on esimerkiksi kortiston ylläpito.²⁷

Termeinä rekisterinpitäjä ja rekisteröity ovat ontuvia. Tietosuoja-asetuksen suomenkielisen käännöksen apuna käytettiin aikaisempaa lainsäädäntöä ja ennen yleistä tietosuoja-asetusta voimassa olleet, sittemmin kumotut, kansalliset säädökset henkilörekisterilaki (471/1987) ja erityisesti henkilötietolaki (523/1999) käyttivät tietojoukoista ilmaisua henkilörekisteri, jotka sittemmin jäivät voimaan, vaikkei asetuksen soveltamisala 2 artiklan mukaisesti enää rajoittanutkaan pelkästään rekisteriin tallennettaviin tai rekisterissä käsiteltäviin tietoihin.²⁸

Lisäksi on tärkeää tunnistaa mikä on *henkilötieto*. Yleisen tietosuoja-asetuksen 4 artiklan mukaan henkilötiedolla tarkoitetaan kaikkia tunnistettuun tai tunnistettavissa olevaan luonnolliseen henkilöön, jäljempänä 'rekisteröity', liittyviä tietoja; tunnistettavissa olevana pidetään luonnollista henkilöä, joka voidaan suoraan tai epäsuorasti tunnistaa erityisesti tunnistetietojen, kuten nimen, henkilötunnuksen, sijaintitiedon, verkkotunnistetietojen taikka yhden tai useamman hänelle tunnusomaisen fyysisen, fysiologisen, geneettisen, psyykkisen, taloudellisen, kulttuurillisen tai sosiaalisen tekijän perusteella.

Yleisen tietosuoja-asetuksen johdannon 26 kappaleen mukaan tietosuojaperiaatteita olisi sovellettava kaikkiin tietoihin, jotka koskevat tunnistettua tai tunnistettavissa olevaa luonnollista henkilöä. Pseudonymisoidut henkilötiedot, jotka voitaisiin yhdistää luonnolliseen henkilöön lisätietoja käyttämällä, olisi katsottava tiedoiksi, jotka koskevat tunnistettavissa olevaa luonnollista henkilöä. Jotta voidaan määrittää, onko luonnollinen henkilö tunnistettavissa, olisi otettava huomioon kaikki keinot, joita joko rekisterinpitäjä tai muu henkilö voi kohtuullisen todennäköisesti käyttää mainitun luonnollisen henkilön tunnistamiseen suoraan tai välillisesti, kuten kyseisen henkilön erottaminen muista. Jotta voidaan varmistaa, voidaanko keinoja kohtuullisen todennäköisesti käyttää luonnollisen henkilön tunnistamiseen, olisi otettava huomioon kaikki objektiiviset tekijät, kuten tunnistamisesta aiheutuvat kulut ja tunnistamiseen tarvittava aika sekä käsittelyajankohtana käytettävissä oleva teknologia ja tekninen kehitys. Tietosuojaperiaatteita ei tämän vuoksi pitäisi soveltaa anonyymeihin tietoihin eli tietoihin, jotka eivät liity tunnistettuun tai tunnistettavissa olevaan luonnolliseen henkilöön, tai henkilötietoihin, joiden tunnistettavuus on poistettu siten, ettei rekisteröidyn tunnistaminen ole tai ei ole enää mahdollista. Tämä asetusta ei tämän vuoksi koske tällaisten anonyymien, muun muassa tilasto- tai tutkimustarkoituksia varten käytettävien tietojen käsittelyä.

²⁷ Korpisaari ym. 2018, 39; Hanninen ym. 2017, 20-21.

²⁸ Korpisaari ym. 2018, 28, 39, 65-67.

Henkilötiedon käsite on näin ollen laaja ja se pitää sisällään muun muassa tietoja, joita ei yksin pidetä henkilötietoina. Tämä johtuu siitä, että henkilötietoina tulee pitää myös näitä tietoja silloin, kun tietoja voidaan kohtuullisin menetelmin²⁹ yhdistää toiseen tietoon ja tunnistaa yksilöitävissä oleva henkilö. Tästä voidaan johtaa, ettei pelkkä hypoteettinen mahdollisuus henkilön tunnistamiseksi tai jos mahdollisuus tunnistamiseen on häviävän pieni, tarkoita tiedon olevan automaattisesti henkilötieto. Kuitenkin muun muassa kiinteistötunnus tai katuosoite on henkilötieto kuin myös henkilötunnus, sormenjälki, auton rekisteritunnus, valokuva, asiakaskortti sekä tietokoneen IP-osoite ja näiden lisäksi esimerkiksi yleisen tietosuoja-asetuksen johdannon 30 kohdan mukaisesti laitteiden, sovellusten, työkalujen ja protokollien verkkotunnisteet, silloin kun käyttäjästä jää jokin jälki, joka voidaan myöhemmin yhdistää muuhun yksilölliseen tunnisteeseen.³⁰

Myös markkinaoikeus on todennut ratkaisussaan 198/19 asiakastiedon olevan henkilötietoa, koska se on määritelty viittaavan tunnettuun tai tunnistettavissa olevaan luonnolliseen henkilöön tai muutoin soveltuvan lain mukaan henkilötiedoksi.³¹ Henkilötiedolla voidaan siis tarkoittaa melkein mitä vaan luonnolliseen henkilöön liittyviä tietoja. Määritelmää hankaloittaa myös se, että tieto voi olla myös puutteellista tai virheellistä, mutta se tulee silti mieltää henkilötiedoksi, mitä ilmentääkin virheellisen tiedon oikaisua koskevat yleisen tietosuoja-asetuksen artikkelit 15 ja 16.³²

Yleisen tietosuoja-asetuksen lähtökohtana on, ettei kaikkea pyritä sääntelemään yksityiskohdaisilla säännöillä, vaan henkilötietojen käsittelyn tulisi olla ohjaavien periaatteiden mukaisia. Periaatteiden kautta voi olla helpompaa hahmottaa vaikeaselkoisen ja monimutkaisen asetuksen tulkintaa ja yksittäistapaukseen voi etsiä tulkinta-apua periaatteiden avulla. Ohjaavina periaatteina pidetään lainmukaisuuden, kohtuullisuuden, läpinäkyvyyden, käyttötarkoitussidonnaisuuden, tietojen minimoinnin, eheyden ja luottamuksen sekä osoitusvelvollisuuden periaatteita, jotka on pääosin määritelty yleisen tietosuoja-asetuksen 5 artiklassa, mutta joita on pyritty myös tarkentamaan yleisen tietosuoja-asetuksen johdannossa.³³

Yleisessä tietosuoja-asetuksessa lainmukaisuuden periaate muodostuu 6 artiklan kautta suostumuksen, sopimuksen täytäntöönpanon, lakisääteisen velvoitteen noudattamisen, elintärkeiden etujen suojaamisen, yleistä etua koskevan tehtävän suorittamisen tai rekisterinpitäjälle kuuluvan julkisen vallan käyttämisen sekä oikeutettujen etujen toteuttamisen kautta.

²⁹ Tietosuojatyöryhmä 2007, 15-17; Korpisaari ym. 2018, 59-60.

³⁰ Korpisaari ym. 2018, 52, 58; Hanninen ym. 2017, 20-21.

³¹ MAO 198/19, Markkinaoikeuden ratkaisu, perustelut, asiakastietojen käsittelyä koskevaa tarjouspyynnön vaatimus.

³² Korpisaari ym. 2018, 52, 55-56.

³³ Korpisaari ym. 2018, 23-25; Andreasson & Ylipartanen 2022, 34-37.

Yleisen tietosuoja-asetuksen johdannon kohdassa 40 on erikseen korostettu, että jotta henkilötietojen käsittely olisi lainmukaista, sen olisi perustuttava asianomaisen rekisteröidyn suostumukseen tai muuhun oikeutettuun perusteeseen, josta säädetään lainsäädännössä, joko tässä asetuksessa tai tässä asetuksessa tarkoitettussa muussa unionin oikeudessa tai jäsenvaltion lainsäädännössä, mukaan lukien tarve noudattaa rekisterinpitäjää koskevaa lakisääteistä velvoitetta tai tarve panna täytäntöön sopimus, jossa rekisteröity on osapuolena, tai sopimusta edeltävien toimenpiteiden toteuttamiseksi rekisteröidyn pyynnöstä. Johdannon kohdan 41 mukaan oikeusperuste tai lainsäädäntötoimi ei välttämättä edellytä parlamentissa hyväksyttyä säädöstä.

Yleisen tietosuoja-asetuksen 5 artiklan 1 a alakohdan mukainen kohtuullisuus merkitsee reilua, joka pitää sisällään rekisteröidyn etujen ja odotusten huomioimisen ja ettei tietoja käytetä väärin.³⁴ Tietosuojavaltuutetun mukaan kohtuullisuus on henkilötietojen käsittelyä koskeva yleisperiaate, joka edellyttää muun muassa sitä, ettei henkilötietoja käsitellä rekisteröidyn kannalta odottamattomalla tai harhaanjohtavalla tavalla. Rekisteröidyille on taattava mahdollisimman suuri itsemääräämisoikeus omien henkilötietojensa käytön määrittämisessä. Tietosuojalainsäädännön tärkeimpänä tarkoituksena on, että rekisteröidyillä säilyy hallinta omiin henkilötietoihinsa. Näin ollen tietojen käsittelyssä tulee huomioida se, minkälainen käsittely on rekisteröityjen odotusten mukaista.³⁵ Yleisen tietosuoja-asetuksen 5 artiklassa esiintyy läpinäkyvyyden periaate, joka on tämän opinnäytetyön keskiössä, ja se yleisen tietosuoja-asetuksen johdannon kohtien 39 ja 58 mukaisesti se takaa henkilölle oikeuden tietää häntä koskevien henkilötietojen keräämisestä, käsittelystä sekä käytöstä ja velvoittaa henkilötietoja käsittelevän tahon pitävän helposti, selkeästi sekä yksinkertaisella kielellä saatavana käsittelyyn liittyviä tietoja.

Artiklan 5 alakohdassa 1 b esiintyvä käyttötarkoitussidonnaisuus edellyttää, että henkilötiedot on kerättävä tiettyä, nimenomaista ja laillista tarkoitusta varten ja ettei niitä saa käsitellä tavalla, joka ei vastaa tätä tarkoitusta.³⁶ Käyttötarkoitussidonnaisuus on kytköksissä yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklaan, jossa on määritelty tyhjentävästi henkilötietojen käsittelyn lähtökohdat.

Artiklan 5 alakohdan 1 c tietojen minimoinnilla tarkoitetaan henkilötietojen käsittelyn rajoittamista vain välttämättömään käsittelyyn, joka edellyttää puolestaan käsittelyn tarkoituksen määrittelyä. Henkilötietojen tulee olla 5 artiklan 1 d alakohdan mukaan täsmällisiä sekä ajantasaisia ja että virheelliset sekä epätarkat tiedot poistetaan tai oikaistaan viipymättä. 1 e

³⁴ Korpisaari ym. 2018, 23; Hanninen ym. 2017, 48.

³⁵ Tietosuojavaltuutetun päätös 3216/452/17, Perustelut, Terveystieteiden yksiköstä pyydettyjä tiedoista.

³⁶ Korpisaari ym. 2018, 23 ja Hanninen ym. 2017, 49.

alakohdan mukaan henkilötietoja ei myöskään saa säilyttää tarpeettomasti, vaan henkilötietoja saa säilyttää ainoastaan tarpeellisen ajan.³⁷

Yleisen tietosuoja-asetuksen 5 artiklan 1 f alakohdan mukainen eheys ja luottamuksellisuus varmistetaan muun muassa rajoittamalla pääsyä tietoihin ja suojaamalla tiedot lainvastaiselta käsittelyltä sekä estämällä tietojen muuttuminen ilman suostumusta. Tietojen ei myöskään tulisi olla mahdollista hävitä, tuhoutua tai muuten vahingoittua, ja rekisterinpitäjän tulee edistää tätä asianmukaisin teknisin ja organisatorisin toimenpitein.³⁸

Artiklan 5 kohdan 2 mukaisesti muodostuvan osoitusvelvollisuuden periaatteen mukaan rekisterinpitäjä on velvollinen huolehtimaan, että edellä lueteltuja periaatteita on noudatettu, ja pystyttävä osoittamaan periaatteisiin sitoutuminen muun muassa dokumentoimalla toimenpiteitä sekä laatimalla tarvittavat selosteet käytännön toimenpiteistä ja käsittelytoimista. Lisäksi rekisterinpitäjän tulee arvioida käsittelyyn liittyviä riskejä ja ennaltaehkäistä arvioituja ongelmia, siltä osin, kun yleisen tietosuoja-asetuksen artiklat 25 (sisäänrakennettu ja oletusarvoinen tietosuoja), 32 (käsittelyn turvallisuus) ja 34 (tietoturvaloukkauksesta ilmoittaminen) vaativat.³⁹

Yleisen tietosuoja-asetuksen vaatimuksena on, että käsittely on 6 artiklan laajuudessa lainmukaista. Lainmukaisuuden edellytyksiä on kuusi ja ne voidaan karkeasti jakaa suostumukseen, sopimukseen perustuvaksi, lakisääteisen velvoitteen täyttämiseksi, elintärkeän edun suojaamiseksi, yleistä etua silmällä pitäen taikka julkisen vallan käyttämiseksi, tai käsittelyn on oltava muutoin tarpeen rekisterinpitäjän tai kolmannen osapuolen oikeutettujen etujen toteuttamiseksi. Artiklaan sisältyy myös rajoitusperusteita.

Silloin kun henkilötietojen käsittely on tarpeen 6 artiklan 1 c alakohdan mukaisesti rekisterinpitäjän lakisääteisen velvoitteen noudattamiseksi tai 1 e mukaisesti yleistä etua koskevan tehtävän suorittamiseksi tai rekisterinpitäjälle kuuluvan julkisen vallan käyttämiseksi, voi jäsenvaltio 6 artiklan 2 kohdan mukaisesti säätää tarkempia käsittelysäännöksiä, mutta samaisen artiklan 3 kohta edellyttää, että käsittelyn perustasta on säädettävä joko unionin oikeudessa tai rekisterinpitäjään sovellettavassa jäsenvaltion lainsäädännössä. Yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 a alakohdan mukainen suostumus ja sen dokumentointi on määritelty erikseen asetuksen 7 artiklassa, mutta tärkeää on huomata, ettei viranomaisen henkilötietojen käsittely voi yleisen tietosuoja-asetuksen johdannon kohdan 43 mukaisesti perustua suostumukseen.

³⁷ Korpisaari ym. 2018, 24 ja Hanninen ym. 2017, 49.

³⁸ Korpisaari ym. 2018, 24 ja Hanninen ym. 2017, 51.

³⁹ Korpisaari ym. 2018, 24-25; Hanninen ym. 2017, 51.

Kaikkia yksittäisiä tiedonkäsittelytilanteita varten ei yleisen tietosuoja-asetuksen johdannon kohdan 45 mukaan tarvitse olla olemassa erityislakia ja useiden käsittelytoimien perustana oleva yksi laki voi olla riittävä käsittelyn perustuessa rekisterinpitäjän lakisääteiseen velvoitukseen tai jos käsittely on tarpeen yleisen edun vuoksi toteutettavan tehtävän suorittamiseksi tai julkisen vallan käyttämiseksi. Kohta 45 edellyttää kuitenkin, että käsittelyn tarkoitus olisi niin ikään määriteltävä unionin oikeudessa tai jäsenvaltion lainsäädännössä. Kyseisessä oikeudessa tai lainsäädännössä voitaisiin myös täsmentää tässä asetuksessa säädettyjä yleisiä edellytyksiä, jotka koskevat henkilötietojen käsittelyn lainmukaisuutta sekä tarkat vaatimukset, joilla määritetään rekisterinpitäjä, käsiteltävien henkilötietojen tyyppi, asianomaiset rekisteröidyt, yhteisöt, joille henkilötietoja voidaan luovuttaa, tarkoituksen rajoitukset, säilyttämisaika ja muut toimenpiteet, joilla varmistetaan laillinen ja asianmukainen käsittely.

Yleisen tietosuoja-asetuksen johdannon kohdan 69 mukaan rekisteröidyllä on oikeus vastustaa henkilötietojen käsittelyä, vaikka käsittely olisi tarpeen yleistä etua koskevan tehtävän suorittamiseksi tai rekisterinpitäjälle kuuluvan julkisen vallan käyttämiseksi tai rekisterinpitäjän tai kolmannen osapuolen oikeutettujen etujen vuoksi ja että rekisterinpitäjän olisi osoitettava, että rekisterinpitäjän huomattavan tärkeät oikeutetut edut voivat syrjäyttää rekisteröidyn edut tai perusoikeudet ja -vapaudet.

3.1.1 Rekisterinpitäjän velvollisuudet rekisteröidyn oikeuksina

Rekisteröidyn oikeuksia käsitellään yleisen tietosuoja-asetuksen kolmannessa luvussa, joka on jaettu viiteen jaksoon. Ensimmäinen jakso koskee läpinäkyvyyttä ja sitä koskevaa yksityiskohtaista sääntelyä, toinen jakso ilmoitusvelvollisuutta ja pääsyä henkilötietoihin, kolmas tietojen oikaisua ja poistamista, neljäs henkilötietojen käsittelyn vastustamista automaattipäätöksenteossa ja viides jakso rekisteröidyn oikeuksien rajoitusperusteita.

Yleisen tietosuoja-asetuksen johdannon kohdan 59 mukaan olisi säädettävä yksityiskohtaisesti siitä, miten tähän asetukseen perustuvien rekisteröidyn oikeuksien käyttämistä voitaisiin helpottaa esimerkiksi mekanismeilla, joilla rekisteröity voi pyytää pääsyä henkilötietoihin ja esittää henkilötietojen oikaisemista tai poistamista koskevan pyynnön ja mahdollisuuksien mukaan saada nämä oikeudet maksutta, sekä käyttää oikeuttaan vastustaa henkilötietojen käsittelyä. Rekisterinpitäjän olisi myös tarjottava keinot henkilötietojen pyytämiseksi sähköisesti, erityisesti kun henkilötietoja käsitellään sähköisesti.

Yleisen tietosuoja-asetuksen 12 artikla velvoittaa rekisterinpitäjää läpinäkyvään informointiin, viestintään ja erittelee yksityiskohtaiset säännöt rekisteröidyn oikeuksien käyttöä varten. Läpinäkyvyyttä ei tarkkarajaisesti määritellä tietosuoja-asetuksessa, mutta yleisen tietosuoja-asetuksen johdannon kohtien 39 ja 58 mukaan luonnollisille henkilöille olisi oltava läpinäkyvää, miten heitä koskevia henkilötietoja kerätään ja käytetään ja niihin tutustutaan tai niitä

käsitellään muulla tavoin sekä selvillä siitä, missä määrin henkilötietoja käsitellään tai on määrä käsitellä. Läpinäkyvyyden periaatteen mukaisesti kyseisten henkilötietojen käsittelyyn liittyvien tietojen ja viestinnän on oltava helposti saatavilla ja ymmärrettävissä ja niissä on käytettävä selkeää ja yksinkertaista kieltä. Tämä periaate koskee erityisesti rekisteröityjen tietoja rekisterinpitäjän identiteetistä ja käsittelyn tarkoituksista sekä lisätietoja, joilla varmistetaan kyseisiä luonnollisia henkilöitä koskevan käsittelyn asianmukaisuus ja läpinäkyvyys, sekä heidän oikeuttaan saada vahvistus ja ilmoitus heitä koskevien henkilötietojen käsittelystä.⁴⁰

Yleisen tietosuojasetuksen 12 artiklan 1 kohdan mukaan rekisterinpitäjän on toteutettava asianmukaiset toimenpiteet toimittaakseen rekisteröidylle 13 ja 14 artiklan mukaiset tiedot ja 15-22 artiklan ja 34 artiklan mukaiset kaikki käsittelyä koskevat tiedot tiiviisti esitetystä, läpinäkyvässä, helposti ymmärrettävässä ja saatavilla olevassa muodossa selkeällä ja yksinkertaisella kielellä varsinkin silloin, kun tiedot on tarkoitettu erityisesti lapselle. Tiedot on toimitettava kirjallisesti tai muulla tavoin ja tapauksen mukaan sähköisessä muodossa. Jos rekisteröity sitä pyytää, tiedot voidaan antaa suullisesti edellyttäen, että rekisteröidyn henkilöllisyys on vahvistettu muulla tavoin.

Tiivis esitysmuoto tarkoittaa, että rekisterinpitäjän tulee ehkäistä rekisteröityjen kuormittamista liiallisella tiedolla ja että rekisteröidylle suunnatun viestinnän tulee olla ytimekästä. Rekisteröidylle tarkoitettuja tietoja ei saa sisällyttää muuhun viestintään, vaan ne tulee pitää selkeästi erillään esimerkiksi käyttöehdoista ja sopimuskohdista.⁴¹

Helposti ymmärrettävyys edellyttää, että kohderyhmän ”keskimääräisen edustajan” on voitava ymmärtää viestin sisällöllinen tarkoitus. Tähän liittyy keskeisesti selkeäkielisyys, mutta myös kielen yksinkertaisuuden⁴² vaatimus. Rekisterinpitäjän tulee tietää kenestä tietoa kerätään, jolloin se pystyy paremmin arvioida viestin ymmärrettävyyttä. Annettavat tiedon tulee olla mahdollisimman yksinkertaisessa muodossa ja monimutkaista kieltä sekä lauserakenteita tulisi välttää. Ilmausten tulisi olla myös tarkkarajaisia ja epätarkkojen ilmausten, kuten ”voidaan”, ”saattaa”, ”joitakin”, ”usein” ja ”mahdollinen”, käyttö tulee olla yleisen tietosuojasetuksen 5 artiklan 2 kohdan mukaisen osoitusvelvollisuuden mukaisesti perusteltavissa.

⁴⁰ Tietosuojatyöryhmä 2017, 6.

⁴¹ Tietosuojatyöryhmä 2017, 7.

⁴² Hallintolaki (434/2003) 9 § 1 mom. velvoittaa viranomaista niin ikään käyttämään asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä. Ks. myös HE 72/2002, 64 on painotettu kielenkäytön vaatimukseen huomiota osana laillisuusvalvontaa; AOA 1.11.2000 D 602/4/99; AOK 5.6.1997 D 881/1/95; AOKVM 16.1.1997 D 128/1/95.

Tietoja ei myöskään saa ilmaista liian yleisluonteisesti⁴³, jolloin epäselväksi voi jäädä mitä tietoja käsitellään ja mitä tarkoitusta varten niitä kerätään.⁴⁴

Tietosuojatyöryhmän mukaan luettavuuden helpottamiseksi tekstissä voidaan käyttää luetteluita sekä sisennyksiä ja passiivimuotojen sijaan tulisi suosia aktiivimuotoja. Tietosuojatyöryhmän mukaan toimitettavat tiedot eivät saisi olla liian oikeudellista, teknistä tai muuta erikoisalan kieltä tai sanastoa. Jos tietoja käännetään muille kielille, rekisterinpitäjän tulisi varmistaa, että kaikki käännökset pitävät paikkansa ja että myös käännösten ilmaukset ja rakenteet ovat selkeitä, jotta käännös ei edellytä lukijalta selvittelyä tai uudelleentulkintaa. Huomioon on otettava myös tietojen toimittaminen lapsille ja muille haavoittuvassa asemassa oleville henkilöille.⁴⁵

Yleisen tietosuojasetuksen johdannon 60 kohdan mukaan asianmukaisen ja läpinäkyvän käsittelyn periaatteiden mukaisesti rekisteröidylle on ilmoitettava henkilötietojen käsittelystä ja sen tarkoituksista. Rekisterinpitäjän olisi toimitettava rekisteröidylle lisätiedot, jotka ovat tarpeen asianmukaisen ja läpinäkyvän käsittelyn varmistamiseksi, ottaen huomioon henkilötietojen käsittelyn erityiset olosuhteet ja asiayhteys.

Läpinäkyvyys tarkoittaa, että rekisteröidyllä tulee olla mahdollisuus saada etukäteen tieto henkilötietojen käsittelyn laajuudesta, seurauksista sekä mahdollisuus varmistua, ettei henkilötietojen käyttötavoissa tule tulevaisuudessa yllätyksiä. Tämä myös sisältyy yleisen tietosuojasetuksen johdannon kohtaan 39, jonka mukaan luonnollisille henkilöille olisi tiedotettava henkilötietojen käsittelyyn liittyvistä riskeistä, säännöistä, suojatoimista ja oikeuksista. Tärkeää olisi selittää niin ikään henkilötietojen käsittelyn vaikutukset rekisteröityyn, jonka pohjana toimii arvio käsittelyn riskeistä, joka sisältyy yleisen tietosuojasetuksen 25 ja 32 artikloihin. Yleisen tietosuojasetuksen mukainen käsite *helposti saatavilla oleva* edellyttää, ettei rekisteröidyn pidä joutua etsimään henkilötietojen käsittelyä koskevaa tietoa, vaan sen tulee olla saatavana esimerkiksi verkkosivustolla.⁴⁶ Lisäksi yleisen tietosuojasetuksen johdannon 60 kohdan mukaan rekisteröidylle olisi myös ilmoitettava profiloinnin olemassaolosta ja sen seurauksista.

Yleisen tietosuojasetuksen 12 artiklan 1 kohdan mukaan tiedot on toimitettava kirjallisesti tai muulla tavoin ja tapauksen mukaan sähköisessä muodossa. Jos rekisteröity sitä pyytää, tiedot voidaan antaa suullisesti edellyttäen, että rekisteröidyn henkilöllisyys on vahvistettu

⁴³ Tilanne yleisluontoisesta käytöstä voi EU:n tietosuojatyöryhmän mukaa kyse olla esimerkiksi tilanteesta, jossa rekisteröidylle kerrotaan: ”Saatamme käyttää henkilötietojasi uusien palveluiden kehittämiseen.”

⁴⁴ Tietosuojatyöryhmä 2017, 7-10.

⁴⁵ Tietosuojatyöryhmä 2017, 10.

⁴⁶ Tietosuojatyöryhmä 2017, 7.

muulla tavoin. Asetuksen 12 artiklan 7 kohdan mukaisesti tiedot voidaan antaa yhdistettynä vakiomuotoisiin kuvakkeisiin. Kuvakkeiden käyttö ei tietosuojatyöryhmän mukaan poista kokonaisuudessaan tarvetta toimittaa tietoja kootusti, mikä mahdollistaa rekisteröidylle tarkemman paneutumisen tietojen käyttöön sekä läpinäkyvämmän käsittelyn.⁴⁷

Yleisen tietosuoja-asetuksen johdannon 39 ja 58 kohtien mukaan läpinäkyvyyden periaatteen takaamiseksi rekisteröidylle tarkoitettu informaatio on tarvittaessa havainnollistettava ja tällaiset tiedot voidaan antaa sähköisessä muodossa esimerkiksi internetsivuston kautta silloin kun ne on tarkoitettu yleisölle. Tämä on erityisen tärkeää tilanteissa, joissa rekisteröidyn on toimijoiden suuren määrän ja käytänteiden teknisen monimutkaisuuden vuoksi vaikea tietää ja ymmärtää, kerätäänkö hänen henkilötietojaan tai ketkä niitä keräävät ja mitä tarkoitusta varten; tällainen tilanne voi olla esimerkiksi verkkomainonnan kaltaisissa yhteyksissä.

Yleisen tietosuoja-asetuksen johdannon 60 kohta määrittelee lisäksi, että jos henkilötietoja kerätään rekisteröidyltä, tälle olisi lisäksi ilmoitettava, onko hänen pakko toimittaa henkilötiedot, sekä kieltäytymisen seurauksista. Nämä tiedot voidaan antaa yhdessä vakiomuotoisten kuvakkeiden kanssa, jotta suunnitellusta käsittelystä voidaan antaa mielekäs yleiskuva helposti erottuvalla, ymmärrettävällä ja selvästi luettavissa olevalla tavalla. Jos kuvakkeet esitetään sähköisessä muodossa, niiden olisi oltava koneellisesti luettavissa.

Yleisen tietosuoja-asetuksen lähtökohtana on 12 artiklan 5 kohdan mukaan tietojen saanti maksuttomasti. Kuitenkin, jos rekisteröidyn pyynnöt ovat ilmeisen perusteettomia tai kohtuuttomia voi rekisterinpitäjä joko ensisijaisesti periä asiassa kohtuullisen maksun tai toissijaisesti kieltäytyä suorittamasta toimenpidettä.⁴⁸

Yleisen tietosuoja-asetuksen 12 artiklan 3 kohta velvoittaa rekisterinpitäjää toimittamaan tiedot toimenpiteistä, joihin on ryhdytty rekisteröidyn oikeuksien toteuttamiseksi 15-22 artiklojen nojalla ilman aiheutonta viivytystä, kuitenkin viimeistään kuukauden kuluessa pyynnön vastaanottamisesta. Tätä määräaikaa voidaan tarpeen tullen jatkaa enintään kahdella kuukaudella ottaen huomioon pyyntöjen monimutkaisuus ja määrä, mutta määräajan jatkamisesta ja syistä on ilmoitettava kuukauden kuluessa. Rekisterinpitäjä voi kieltäytyä antamasta tietoja, mutta tällöin rekisterinpitäjän tulee yleisen tietosuoja-asetuksen 12 artiklan 4 mukaisesti kertoa kieltäytymisen syyt sekä mahdollisuudesta tehdä valitus valvontaviranomaiselle ja käyttää muita oikeussuojakeinoja.

Tietosuojavaltuutetun toimiston ohjeiden mukaan rekisterinpitäjien tulisi osoitusvelvollisuuden toteutumiseksi varmistaa, että ainakin seuraavat seikat dokumentoidaan: ensiksi, pyyntö,

⁴⁷ Tietosuojatyöryhmä 2017, 11-12; Vakiomuotoisen kuvakkeen määritelmää ei ole yksiselitteisesti avattu yleisessä tietosuoja-asetuksessa eikä käyttämässämme oikeuskirjallisuudessa.

⁴⁸ Korpisaari ym. 2018, 179-180.

jos informaatiota on pyydetty suullisesti, toiseksi rekisteröidyn tunnistamistapa tilanteissa, joissa tunnistamista vaaditaan, kolmanneksi tieto siitä, että informaatio on tarjottu rekisteröidylle sekä neljänneksi syy mahdolliseen informointivelvoitteesta poikkeamiseen ja tätä koskevat yksityiskohdat.⁴⁹

Yleisen tietosuojaja-asetuksen 13 ja 14 artiklat käsittelevät rekisterinpitäjän informointivelvollisuutta henkilötietojen keräämisen yhteydessä.⁵⁰ Artikla 13 koskee tilanteita, kun henkilötietoja kerätään rekisteröidyltä ja artikla 14 tapauksia, kun tietoja saadaan muualta kuin rekisteröidyltä. Yleisen tietosuojaja-asetuksen 14 artiklan 3 a alakohdan mukaisesti rekisterinpitäjän tulee toimittaa 14 artiklan 1 ja 2 kohtien mukaiset tiedot kohtuullisen ajan kuluttua, mutta viimeistään kuukauden kuluessa henkilötietojen saamisesta ottaen huomioon tietojen käsittelyyn liittyvät erityiset olosuhteet.⁵¹ Kaiken kaikkiaan yleisen tietosuojaja-asetuksen 14 artikla sisältää enemmän poikkeusperusteita informointivelvollisuuden täyttämiseen kuin 13 artikla, mutta näitä poikkeuksia tulee tietosuojatyöryhmän mukaan tulkita suppeasti.⁵² Rekisteröidyn informaatio tapahtuu Suomeen muodostuneen käytännön mukaisesti pääasiassa organisaatioiden internetsivujen välityksellä ja tämän informoinnin yhteydessä on kuvattu usein lisäksi rekisteröityjen oikeudet ja niiden toteuttamisen prosessit.⁵³

Yleisen tietosuojaja-asetuksen 14 artiklan 5 b alakohtaan lukeutuu kolme erilaista tilannetta, jolloin informointivelvollisuudesta voidaan poiketa: kun sen toteuttaminen on mahdotonta tai kun se vaatisi kohtuutonta vaivaa, erityisesti kun käsittely tapahtuu yleisen edun mukaisia arkistointitarkoituksia tai tieteellisiä ja historiallisia tutkimustarkoituksia taikka tilastollisia tarkoituksia varten, tai kun 14 artiklan 1 kohdan mukainen informointi todennäköisesti estäisi tai vaikeuttaisi suuresti yleisen edun mukaisten arkistointitarkoitusten tai tieteellisten ja historiallisten tutkimustarkoitusten taikka tilastollisten tarkoitusten saavuttamisen.⁵⁴

Tietosuojatyöryhmä on katsonut, että artiklan 14 tarkoittama mahdottomuus on niin kutsuttu kaikki tai ei mitään -tilanne eikä mahdottomuuksia ole eri asteisia. Mikäli rekisterinpitäjä vetoaa tähän rajoitusperusteeseen, sen on pystyttävä osoittamaan ne tosiseikat, jotka estävät tietojen toimittamisen rekisteröidylle. Tietosuojatyöryhmä on arvioinut, että tosiasialliseen

⁴⁹ Tietosuojavaltuutetun toimisto 2022a.

⁵⁰ Artiklojen tietosisällöt ovat pitkälti samankaltaiset, mutta erojakin on. Muun muassa TSA 13(1) art. ei sisällä mainintaa TSA 14(2) art. mukaisesta rekisterinpitäjän tai kolmannen osapuolen oikeutetusta edusta.

⁵¹ TSA 13 art. mukaan, kun henkilötietoja kerätään rekisteröidyltä, tulee informointivelvollisuus täyttää jo ennen henkilötietojen käsittelyä.

⁵² Tietosuojatyöryhmä 2017, 28.

⁵³ Andreasson & Ylipartanen 2022, 190.

⁵⁴ Korpisaari ym. 2018, 200.

mahdottomuuteen voi vain harvoin vedota ja esimerkkinä mahdottomuudesta voisi olla olemassa, jos rekisteröity on ilmoittanut virheellisiä tietoja rekisterinpitäjälle.⁵⁵

Artiklan 14 alakohdan 5 b nojalla rekisterinpitäjällä on mahdollisuus vedota myös kohtuuttomaan vaivaan. Kuitenkin yleisen tietosuoja-asetuksen johdannon 62 kohdan mukaan tietojen antamista ei tarvitse vaatia silloin, kun rekisteröidyllä on jo tämä tieto, kun lainsäädännössä nimenomaisesti säädetään henkilötietojen tallentamisesta tai luovuttamisesta tai kun tietojen toimittaminen rekisteröidylle osoittautuu mahdottomaksi tai vaatisi kohtuuttomia ponnistuksia. Viimeksi mainittu tilanne liittyy erityisesti tapauksiin, jossa käsittely tapahtuu yleisen edun mukaisia arkistointitarkoituksia taikka tieteellisiä tai historiallisia tutkimustarkoituksia tai tilastollisia tarkoituksia varten. Tällöin olisi voitava ottaa huomioon rekisteröityjen määrä, tietojen ikä ja mahdollisesti hyväksytyt asianmukaiset suojatoimet. Tietosuojatyöryhmän mukaan muussa käsittelytarkoituksessa kohtuuttomuuteen ei tulisi vedota rutiininomaisesti.⁵⁶

Kohtuuttomuutta tulee arvioida rekisterinpitäjälle informoinnista aiheutuvan vaivan ja henkilötietojen käsittelyn vaikutusten ja niiden käsittelemättä jättämisen vakavuuden kautta.⁵⁷ Tietosuojatyöryhmän mukaan kohtuutonta vaivaa arvioitaessa voidaan huomioon ottaa muun muassa rekisteröityjen määrä, tietojen ikä ja mahdollisesti hyväksytyt asianmukaiset suojatoimet. Työryhmän ohjeistuksen mukaisesti keskeistä on verrata toisiinsa vaivaa, joka rekisterinpitäjälle aiheutuu tietojen toimittamisesta sekä niitä vaikutuksia, joita rekisteröidylle aiheutuu informoimatta jättämisestä. Arvio tulee tietosuojatyöryhmän mukaan dokumentoida ositusvelvollisuuden täyttämiseksi.⁵⁸

Tietosuojatyöryhmä on todennut, että yleiseen tietosuoja-asetukseen sisältyy sisäinen jännite. Yhtäältä se edellyttää antamaan rekisteröidylle kattavasti asetuksen mukaiset tiedot, mutta toisaalta tietojen tulisi olla tiiviisti esitettyinä, läpinäkyviä, helposti ymmärrettäviä ja saavutettavia. Tilanne edellyttää rekisterinpitäjältä itseltään henkilötietojen käsittelyn luonteen analysointia sekä olosuhteiden, laajuuden ja asiayhteyden huomioimista. Näiltä osin tietosuojatyöryhmä suosittelee rekisterinpitäjiä tarjoamaan tiedot monitasoisesti, joka voi auttaa kattavuuden ja ymmärrettävyyden sovittamista keskenään.⁵⁹

Yleisen tietosuoja-asetuksen 14 artiklan 5 c alakohtaan sisältyy niin ikään poikkeus informoitivelvollisuudesta, jos tietojen hankinnasta tai luovuttamisesta säädetään nimenomaisesti rekisterinpitäjään sovellettavassa unionin oikeudessa tai jäsenvaltion lainsäädännössä, jossa vahvistetaan asianmukaiset toimenpiteet rekisteröidyn oikeutettujen etujen suojaamiseksi.

⁵⁵ Tietosuojatyöryhmä 2017, 29.

⁵⁶ Tietosuojatyöryhmä 2017, 30.

⁵⁷ Korpisaari ym. 2018, 202.

⁵⁸ Tietosuojatyöryhmä 2017, 30-31.

⁵⁹ Tietosuojatyöryhmä 2017, 18-19.

Tilanne on kuitenkin ainoastaan käsillä, kun tietoja ei ole saatu rekisteröidyltä, joka on 14 artiklan lähtökohta.

3.1.2 Rekisteröidyn muut oikeudet ja niiden rajoittaminen

Rekisteröidyn oikeuksiin kuuluu myös yleisen tietosuoja-asetuksen 15 artiklan mukainen oikeus saada pääsy omiin tietoihin. Yleisen tietosuoja-asetuksen artiklat 13-14 velvoittavat rekisterinpitäjää oma-aloitteisesti huolehtimaan rekisteröidyn informoinnista, kun taas 15 artikla edellyttää pyyntöä rekisteröidyltä. Asetuksen johdannon kohdan 63 mukaan rekisteröidyn tulisi voida käyttää tätä oikeutta vaivattomasti ja kohtuullisin väliajoin, jotta hän voi pysyä perillä käsittelyn lainmukaisuudesta ja tarkistaa sen.⁶⁰

Yleisen tietosuoja-asetuksen 15 artiklan mukaan rekisteröidyllä on oikeus saada rekisterinpitäjältä vahvistus siitä, että häntä koskevia henkilötietoja käsitellään tai että niitä ei käsitellä, ja jos näitä henkilötietoja käsitellään, oikeus saada pääsy henkilötietoihin sekä seuraavat tiedot: käsittelyn tarkoitukset, kyseessä olevat henkilötietoryhmät, vastaanottajat tai vastaanottajaryhmät, erityisesti kolmansissa maissa olevat vastaanottajat tai kansainväliset järjestöt, joille henkilötietoja on luovutettu tai on tarkoitus luovuttaa, mahdollisuuksien mukaan henkilötietojen suunniteltu säilytysaika tai jos se ei ole mahdollista, tämän ajan määrittämiskriteerit, rekisteröidyn oikeus pyytää rekisterinpitäjältä häntä itseään koskevien henkilötietojen oikaisemista tai poistamista taikka henkilötietojen käsittelyn rajoittamista tai vastustaa tällaista käsittelyä, oikeus tehdä valitus valvontaviranomaiselle, jos henkilötietoja ei kerätä rekisteröidyltä, kaikki tietojen alkuperästä käytettävissä olevat tiedot, automaattisen päätöksenteon, muun muassa 22 artiklan 1 ja 4 kohdassa tarkoitetun profiloinnin olemassaolo, sekä ainakin näissä tapauksissa merkitykselliset tiedot käsittelyyn liittyvästä logiikasta samoin kuin kyseisen käsittelyn merkittävyys ja mahdolliset seuraukset rekisteröidylle.

Lista ei kuitenkaan ole tyhjentävä, sillä yleisen tietosuoja-asetuksen johdannon 63 kohdan mukaan tarkastusoikeuteen sisältyy rekisteröidyn oikeus saada pääsy omiin terveystietoihinsa, kuten terveystiedostoihin, joihin on koottu esimerkiksi diagnoosit, tutkimustulokset, hoitavien lääkärin arviot ja muut hoitoa tai muita toimenpiteitä koskevat tiedot. Johdannon 63 kohdan mukaan rekisterinpitäjän olisi mahdollisuuksien mukaan myös tarjottava etäpääsy suojattuun järjestelmään, jossa rekisteröity saa suoran pääsyn henkilötietoihinsa. Terveystietojen tarkastusoikeuden sisältö on tarkennettu lisäksi kansallisessa lainsäädännössä, jota käsitellään tämän opinnäytetyön kohdassa 6.

Yleisen tietosuoja-asetuksen 15 artiklan 3 kohdan mukaisesti rekisterinpitäjän on toimitettava jäljennös käsiteltävistä henkilötiedoista. Jos rekisteröity pyytää useampia jäljennöksiä,

⁶⁰ Korpisaari ym. 2018, 209.

rekisterinpitäjä voi periä niistä hallinnollisiin kustannuksiin perustuvan kohtuullisen maksun. Jos rekisteröity esittää pyynnön sähköisesti, tiedot on toimitettava yleisesti käytetyssä sähköisessä muodossa, paitsi jos rekisteröity toisin pyytää. Artiklan 12 kohdan 5 mukaisesti rekisterinpitäjä voi periä kohtuullisen maksun tietojen toimittamisesta tai kieltäytyä suorittamasta pyydettyä toimea, jos rekisteröidyn pyynnot ovat ilmeisen perusteettomia tai kohtuuttomia ja erityisesti jos ne ovat toistuvia.

Rekisteröidyllä on myös oikeus tietojen oikaisemiseen ja poistamiseen sekä tulla unohdetuksi. Yleisen tietosuojalain 16 artiklan mukaan rekisteröidyllä on oikeus vaatia rekisterinpitäjää oikaisemaan rekisteröityä koskevat epätarkat ja virheelliset henkilötiedot tai oikeus täydentää puutteellisia henkilötietoja.⁶¹ Artikla täydentää 5 artiklan 1 d alakohdan mukaista täsmällisyysperiaatetta. Tietosuojavaltuutetun toimisto on katsonut, että henkilötietojen virheellisyys on osa kansalaisten oikeusturvaa ja laajentanut täydentämiskäsitettä oikeudeksi tulla arvioiduksi oikeiden tietojen perusteella. Oikaisu on tehtävä maksutta, ellei pyyntö ole perusteeton tai kohtuuton.⁶²

Yleisen tietosuojalain 17 artiklan mukaan rekisteröidyllä on oikeus saada rekisterinpitäjä poistamaan rekisteröityä koskevat henkilötiedot ilman aiheetonta viivytystä, ja rekisterinpitäjällä on velvollisuus poistaa henkilötiedot ilman aiheetonta viivytystä, edellyttäen että poistolle on artiklan 1 alakohtien mukainen poistoedellytys. Artiklan 17 alakohdan 2 mukaisesti rekisterinpitäjällä on lisäksi velvollisuus poistaa jo julkaistut henkilötiedot, mikäli poistoedellytys täyttyy artiklan 1 kohdan mukaan.

Poisto-oikeutta ei artiklan 17 kohdan 3 mukaan sovelleta, jos käsittely on tarpeen artiklassa eritellyin perustein eli sananvapauden ja tiedonvälityksen vapauden turvaamiseksi, kuten on myös esitetty tietosuojalain 27 §:ssä, lakisäateisen velvoitteen noudattamiseksi, kansanterveyteen liittyvän yleisen edun vuoksi, yleisen edun mukaisen arkistointitarkoituksen ja tutkimuksellisen tarpeen vuoksi tai jos tietoja tarvitaan oikeusvaateen laatimiseksi, esittämiseksi tai puolustamiseksi.⁶³

Rekisteröidyllä on niin ikään oikeus rajoittaa henkilötietojen käsittelyä yleisen tietosuojalain 18 artiklan mukaisesti. Rajoitusta voi vaatia, jos rajoittamiselle on artiklan 18 kohdan 1 mukaiset edellytykset. Mikäli käsittelyä rajoitetaan 18 artiklan 1 kohdan nojalla edellyttää artiklan 2 kohta, että näitä henkilötietoja saa, säilyttämistä lukuun ottamatta, käsitellä

⁶¹ Täydennysoikeus ei ole absoluuttinen. Tietojen täydentäminen voi johtaa tietojen määrän kasvamiseen, joka voi olla ristiriidassa käyttötarkoitussidonnaisuuden ja suhteellisuusperiaatteen kanssa. Ks. Korpisaari ym. 2018, 219.

⁶² Tietosuojavaltuutetun toimisto 2022b.

⁶³ Huomioon on otettava TSA 9(2) art. h & i alakohdat koskien erityisiä henkilötietoryhmiä sekä TSA 9(3) art. salassapitovelvollisuuden vaatimus. Lisäksi ks. KHO 2009:82 ja Satakunnan Markkinapörssi Oy ja Satamedia Oy (EIT, 21.7.2015).

ainoastaan rekisteröidyn suostumuksella taikka oikeudellisen vaateen laatimiseksi, esittämiseksi tai puolustamiseksi tahi toisen luonnollisen henkilön tai oikeushenkilön oikeuksien suojaamiseksi tai tärkeää unionin tai jäsenvaltion yleistä etua koskevista syistä. Artiklan 3 kohdan mukaisesti rekisterinpitäjän on tehtävä rekisteröidylle ilmoitus, ennen kuin rajoitettujen tietojen käsittelyä koskeva rajoitus poistetaan. Käsittelyn rajoitus on tarkoitettu sovellettavaksi silloin, jos on epäselvää, onko henkilötietojen poistolle edellytykset vai ei.⁶⁴

Yleisen tietosuojasetuksen 19 artikla velvoittaa rekisterinpitäjää ilmoittamaan kaikenlaisista 16 artiklan, 17 artiklan 1 kohdan ja 18 artiklan mukaisesti tehdyistä henkilötietojen oikaisuista, poistoista tai käsittelyn rajoituksista jokaiselle vastaanottajalle, jolle henkilötietoja on luovutettu, paitsi jos tämä osoittautuu mahdottomaksi tai vaatii kohtuutonta vaivaa. Rekisterinpitäjän on ilmoitettava rekisteröidylle näistä vastaanottajista, jos rekisteröity sitä pyytää.⁶⁵

Rekisteröidyllä on oikeus yleisen tietosuojasetuksen 20 artiklan mukaisesti siirtää tiedot järjestelmästä toiseen, mutta artiklan soveltamisalaan kuuluvat tiedot koskevat suostumukseen 6 artiklan 1 a alakohdan tai 9 artiklan 2 a alakohdan nojalla tai sopimukseen 6 artiklan 1 kohdan b alakohdan nojalla käsiteltäviä tietoja. Yleinen tietosuojasetus pitää sisällään myös rekisteröidyn oikeuden vastustaa häntä koskevien henkilötietojen käsittelyä artiklan 21 mukaisesti. Vastustamisoikeus muodostuu 21 artiklan 1 kohdan mukaisesti vain, kun käsittelyperusteena on joko 6 artiklan 1 e alakohdan yleistä etua koskevan tehtävän suorittaminen tai rekisterinpitäjälle kuuluvan julkisen vallan käyttäminen taikka 1 f alakohdan kautta, kun käsittely on tarpeen rekisterinpitäjän tai kolmannen osapuolen oikeutettujen etujen toteuttamiseksi, paitsi milloin henkilötietojen suoja edellyttävät rekisteröidyn edut tai perusoikeudet ja -vapaudet syrjäyttävät tällaiset edut, erityisesti jos rekisteröity on lapsi. Yleisen tietosuojasetuksen 21 artiklan 1 kohdan mukaisesti rekisterinpitäjä ei saa enää käsitellä henkilötietoja, paitsi jos rekisterinpitäjä voi osoittaa, että käsittelyyn on olemassa huomattavan tärkeä ja perusteltu syy, joka syrjäyttää rekisteröidyn edut, oikeudet ja vapaudet tai jos se on tarpeen oikeusvaateen laatimiseksi, esittämiseksi tai puolustamiseksi.

Yleisen tietosuojasetuksen artiklan 21 tavoite on tasapainottaa rekisteröidyn oikeudet sekä rekisterinpitäjän oikeus käsitellä tietoa. Arviointiperusteena voidaan käyttää esimerkiksi käsiteltävien tietojen luonnetta ja sitä, miten laajalti ne tulevat käsiteltäessä muiden ihmisten tietoon. Samalla voidaan tarkastella intressejä, jotka puoltavat henkilötietojen käsittelyä.⁶⁶ Artiklan 21 säännös velvoittaa rekisterinpitäjää osoittamaan ne tosiseikat, jotka osoittavat tärkeän ja perustellun syyn henkilötietojen käyttämiselle, jos rekisteröity vastustaa

⁶⁴ Euroopan komissio 2022.

⁶⁵ Mahdottomuutta ja kohtuutonta vaivaa on käsitelty TSA art. 14(5) kohdalla.

⁶⁶ Ks. myös EUT:n ennakkoratkaisu asiassa C-398/15 Salvatore Manni, kohdat 47 ja 60-61.

käsittelyä.⁶⁷ Yleisen tietosuoja-asetuksen 21 artiklan mukaisesta vastustamisoikeudesta säädetään tarkemmin säännöksen muissa kohdissa, mutta niiden sisältö ei ole merkityksellistä opinäytetyön rajauksen kannalta.

Yleisen tietosuoja-asetuksen johdannon kohdissa 65-68 on avattu tarkemmin rekisteröidyn oikeuksien laajuutta sekä merkitystä, kun kyseessä on rekisteröidyn oikeus virheellisten tietojen korjaamiseen, oikeus tulla unohdetuksi, oikeus saada henkilötiedon poistetuksi sekä tarkennuksia henkilötietojen käsittelyä rajoittavien menetelmien toteuttamisesta ja henkilötietojen automaattisen käsittelyn teknisestä yhteensovittamisesta rekisteröidyn oikeuksien näkökulmasta.

Rekisteröidyllä on yleisen tietosuoja-asetuksen 22 artiklan 1 kohdan mukainen oikeus olla joutumatta sellaisen päätöksen kohteeksi, joka perustuu pelkästään automaattiseen käsittelyyn, kuten profilointiin, ja jolla on häntä koskevia oikeusvaikutuksia tai joka vaikuttaa häneen vastaavalla tavalla merkittävästi. Artiklan 2 kohdassa on kuitenkin säädetty poikkeuksista, kuten päätöksen välttämättömyydestä rekisteröidyn ja rekisterinpitäjän välisen sopimuksen tekemistä tai täytäntöönpanoa varten, sekä kansallisesta lakiin pohjautuvasta syystä ja rekisteröidyn suostumuksesta. Artiklassa on lisäksi tarkemmin säädetty tarpeellisista menettelytavoista. Automaattisesta käsittelystä ja profiloinnista ohjeistetaan tarkemmin yleisen tietosuoja-asetuksen johdannon kohdissa 71-72.

Vaikka yleisen tietosuoja-asetuksen tavoitteena on taata kaikkien jäsenvaltioiden osalta sama oikeustila, on rekisteröidyn oikeuksia mahdollista rajoittaa 23 artiklan mukaisesti. Yleisen tietosuoja-asetuksen 23 artiklan 1 kohdan perusteella kansallisessa lainsäädännössä sekä unionin lainsäädännössä voidaan säätää rekisteröidyn oikeuksia sekä 5 artiklan mukaisiin henkilötietojen käsittelyä koskeviin periaatteisiin rajoituksia, jos niille on tarpeelliset ja oikeasuhteiset perusteet. Yleisen tietosuoja-asetuksen johdannon kohdassa 73 korostetaan, että rajoitusten tulee olla perusoikeuskirjassa ja ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyssä eurooppalaisessa yleissopimuksessa vahvistettujen vaatimusten mukaisia.

Rajoitusten tulee 23 artiklan 1 kohdan mukaisesti noudattaa keskeisiltä osin perusoikeuksia ja -vapauksia ja niiden tulee olla demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätön ja oikeasuhteinen toimenpide, jotta voidaan taata kansallinen turvallisuus, puolustus, yleinen turvallisuus, rikosten ennalta estäminen, tutkinta, paljastaminen tai rikoksiin liittyvät syytetoimet taikka rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpano, mukaan lukien yleiseen turvallisuuteen kohdistuvilta uhkilta suojelu tai tällaisten uhkien ehkäisy, muut unionin tai jäsenvaltion yleiseen julkiseen etuun liittyvät tärkeät tavoitteet, erityisesti unionille tai jäsenvaltiolle tärkeä taloudellinen tai rahoituksellinen etu, mukaan lukien rahaan, talousarvioon ja verotukseen

⁶⁷ Korpisaari ym. 2018, 251-253.

liittyvät asiat sekä kansanterveys ja sosiaaliturva, oikeudellisen riippumattomuuden ja oikeudellisten menettelyjen suojeleminen, säänneltyä ammattitoimintaa koskevan ammattietiikan rikkomisen torjunta, tutkinta, selvittäminen ja syytteenpano, valvonta-, tarkastus- tai sääntelytehtävä, joka satunnaisestikin liittyy julkisen vallan käyttöön a-e ja g alakohdassa tarkoitetuissa tapauksissa, rekisteröidyn suojeleminen tai muille kuuluvat oikeudet ja vapaudet tai yksityisoikeudellisten kanteiden täytäntöönpano.

Yleisen tietosuojalain 23 artiklan 2 kohdan mukaan lainsäädäntötoimenpiteiden on sisällettävä tarpeen mukaan erityisiä säännöksiä, jotka koskevat ainakin käsittelytarkoitusta tai käsittelyn ryhmiä, henkilötietoryhmiä, käyttöön otettujen rajoitusten soveltamisalaa, suojatoimia, joilla estetään väärinkäyttö tai lainvastainen pääsy tietoihin tai niiden siirtäminen, rekisterinpitäjän tai rekisterinpitäjien ryhmien määrittämistä, tietojen säilytysaikoja ja sovellettavia suojatoimia ottaen huomioon käsittelyn tai käsittelyryhmien luonne, laajuus ja tarkoitukset, rekisteröidyn oikeuksiin ja vapauksiin kohdistuvia riskejä ja rekisteröityjen oikeutta saada tietoa rajoituksesta, paitsi jos tämä voisi vaarantaa rajoituksen tarkoituksen.

Tietosuojalain esitöissä on huomioitu, että kansallinen liikkumavara koskee erityisesti henkilötietojen käsittelyä julkisella sektorilla.⁶⁸ Yleisen tietosuojalain 23 artiklan mukaiset rajoitukset eivät kuitenkaan suoraan oikeuta rekisterinpitäjää taikka henkilötietojen käsittelijää poikkeamaan niille säädetyistä velvollisuuksista, vaan tästä tulee säätää lailla.⁶⁹

3.2 Tietosuojalaki

Tietosuojalaki sai alkunsa oikeusministeriön vuonna 2016 asettaman EU:n yhteisen tietosuojalain täytäntöönpanotyöryhmän ehdotuksesta. Työryhmän keskeinen tehtävä oli valmistella lainsäädäntöehdotus yleisen tietosuojalain jättämisen, kansallisen lainsäädäntöä täydentävän ja täsmentävän liikkumavaran käytöstä sekä valmistella ehdotus kansallisesta valvontaviranomaisesta.⁷⁰ Työryhmä ehdotti myös muutoksia rikoslakiin (39/1889) ja lakisakon täytäntöönpanosta (672/2002).⁷¹

Tietosuojalain 1 §:n mukaan tietosuojalain tarkoitus on täsmentää ja täydentää yleistä tietosuojalain asetusta. Tietosuojalakiin liittyvässä hallituksen esityksessä sen tarkoituksena kuvattiin olla henkilötietojen käsittelyyn sovellettava yleislaki, mutta ei kuitenkaan itsenäinen tai kattava säätelykokonaisuus. Tietosuojalakia edelsi henkilötietolaki, joka oli tullut voimaan henkilörekisterilain tilalle. Henkilötietolain tarkoitus sen 1 §:n mukaan oli toteuttaa yksityiselämän suoja ja muita yksityisyyden suoja turvaavia perusoikeuksia henkilötietoja käsiteltäessä

⁶⁸ HE 9/2018 vp, 31.

⁶⁹ Ks. myös HE 9/2018 vp, 108.

⁷⁰ Oikeusministeriö 2017, 13-14.

⁷¹ Oikeusministeriö 2017, 173-174.

sekä edistää hyvän tietojenkäsittelytavan kehittämistä ja noudattamista. Tarve uudelle laille tuli yleisen tietosuoja-asetuksen lisäksi myös yhteiskunnan muututtua merkittävästi etenkin nopean teknologian kehityksen kautta ja globalisaation myötä.⁷²

Tietosuojalakia sovelletaan sen 1 §:n ja 2 §:n mukaan yleisen tietosuoja-asetuksen rinnalla.⁷³ Esimerkiksi tietosuojalain 29 § henkilötunnuksen käsittelystä on säädetty täydentämään yleisen tietosuoja-asetuksen 87 artiklaa, jossa henkilötunnuksen käsittelystä todetaan, että jäsenvaltiot voivat määrittellä tarkemmin erityiset kansallisen henkilönumeron tai muun yleisen tunnusteen käsittelyn edellytykset.⁷⁴ Tässä tapauksessa kansallista henkilönumeroa tai muuta yleistä tunnustetta on käytettävä ainoastaan noudattaen rekisteröidyn oikeuksia ja vapauksia koskevia asianmukaisia suojatoimia tämän asetuksen mukaisesti.⁷⁵

Tietosuojalaki täydentää yleisen tietosuoja-asetuksen 8 artiklaa, jossa käsitellään tietoyhteiskunnan palveluihin liittyvään lapsen suostumukseen sovellettavia ehtoja. Kyseisessä artiklassa todetaan, että jäsenvaltiot voivat lainsäädännössään säätää tätä tarkoitusta koskevasta alemmasta iästä, joka ei saa olla alle 13 vuotta. Tietosuojalaki 5 § täydentää tätä asettaen ikärajaksi 13-vuotta.

Tietosuojalakia ei 2 §:n mukaan sovelleta sellaiseen henkilötietojen käsittelyyn, josta säädetään laissa henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä (1054/2018 rikosasioiden tietosuojalaki). Lisäksi hallituksen esityksessä yleistä tietosuoja-asetusta täydentäväksi lainsäädännöksi todetaan, yleisen tietosuoja-asetuksen 2 artiklaa myötäillen, ettei lakia sovellettaisi sellaisten henkilötietojen käsittelyyn, jota joku luonnollinen henkilö suorittaa yksinomaan henkilökohtaisessa tai kotitalouttaan koskevassa toiminnassa.⁷⁶ Tietosuojalaissa 35 § kirjataan vaitiolovelvollisuudesta, että joka henkilötietojen käsittelyyn liittyviä toimenpiteitä suorittaessaan on saanut tietää jotakin toisen henkilön ominaisuuksista, henkilökohtaisista oloista, taloudellisesta asemasta taikka toisen liikesalaisuudesta, ei saa oikeudettomasti ilmaista sivulliselle näin saamiaan tietoja eikä käyttää niitä omaksi tai toisen hyödyksi tai toisen vahingoksi.

Tietosuojalain 3 luvussa säädetään valvontaviranomaisesta ja 4 luvussa oikeusturvasta ja seuraamuksista. Tietosuojalain 8 §:n mukaisesti tietosuoja-asetuksessa tarkoitettuna kansallisena valvontaviranomaisena oikeusministeriön yhteydessä on tietosuojavaltuutettu. Tietosuojavaltuutettu on toiminnassaan itsenäinen ja riippumaton.

⁷² HE 9/2018 vp, 1, 52.

⁷³ Ks. myös HE 9/2018 vp, 1, 52.

⁷⁴ HE 9/2018 vp, 113.

⁷⁵ Henkilötunnuksen uudistamista koskevat lakiluonnokset lähtivät lausuntokierrokselle tammikuussa 2022.

⁷⁶ HE 9/2018 vp, 76.

Tietosuojavaltuutetun tehtävistä ja toimivaltuuksista on kirjattu tietosuojalain 14 §:ssä ja sen mukaan tietosuojavaltuutetun tehtävistä ja toimivaltuuksista säädetään tietosuoja-asetuksen 55-59 artiklassa. Tietosuojavaltuutetulla on myös muita tässä tai muussa laissa säädettyjä tehtäviä ja toimivaltuuksia. Tietosuojavaltuutettu ei valvo valtioneuvoston oikeuskanslerin eikä eduskunnan oikeusasiamiehen toimintaa. Tietosuojavaltuutettu edustaa Suomea Euroopan tietosuojaneuvostossa. Tietosuojavaltuutettu akkreditoi tietosuoja-asetuksen 43 artiklassa tarkoitetun sertifiointielimen. Tietosuojavaltuutettu laatii vuosittain tietosuoja-asetuksen 59 artiklassa tarkoitetun toimintakertomuksen, joka toimitetaan eduskunnalle ja valtioneuvostolle. Toimintakertomus on pidettävä yleisesti saatavilla. Tietosuojalain 15 §:n mukaan tietosuojavaltuutettu ratkaisee asiat esittelystä, jollei hän yksittäistapauksessa toisin päättä.

Tietosuojalaissa on lueteltu myös apulaistietosuojavaltuutetun tehtävät ja toimivaltuudet (16 §) ja asiantuntijalautakunnan tehtävät ja asioiden käsittely (17 §). Tietosuojavaltuutetun tiedonsaanti- ja tarkastusoikeudesta on säädetty tietosuojalain 18 §:ssä että sen lisäksi, mitä tietosuoja-asetuksen 58 artiklan 1 kohdassa säädetään valvontaviranomaisen tiedonsaanti- ja tarkastusoikeudesta, tietosuojavaltuutetulla on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada maksutta tehtäviensä hoidon kannalta tarpeelliset tiedot. Pysyväisluonteiseen asumiseen käytetyssä tilassa tarkastuksen saa toimittaa vain, jos se on välttämätöntä tarkastuksen kohteena olevien seikkojen selvittämiseksi ja kyseessä olevassa tapauksessa on olemassa perusteltu ja yksilöity syy epäillä henkilötietojen käsittelyä koskevia säännöksiä rikotun tai rikottavan tavalla, josta voi olla seuraamuksena hallinnollinen seuraamusmaksu tai rikoslaissa (39/1889) säädetty rangaistus.

Oikeudesta saattaa asia tietosuojavaltuutetun käsiteltäväksi on kirjattu tietosuojalain 21 §:ään. Sen mukaan rekisteröidyllä on oikeus saattaa asia tietosuojavaltuutetun käsiteltäväksi, jos rekisteröity katsoo, että häntä koskevien henkilötietojen käsittelyssä rikotaan sitä koskevaa lainsäädäntöä. Tietosuojavaltuutettu voi keskeyttää asian käsittelyn, jos siihen liittyvä asia on vireillä tuomioistuimessa.

Seuraamuksista on säädetty tietosuojalain 4 luvussa ja niitä ovat uhkasakko (22 §), hallinnollinen seuraamusmaksu (24 §) sekä 26 §:ssä säädettyt rangaistussäännökset. Tietosuojalain 26 §:n mukaan rangaistus tietosuojarikoksesta säädetään rikoslain 38 luvun 9 §:ssä. Rangaistus viestintäsalaisuuden loukkauksesta ja törkeästä viestintäsalaisuuden loukkauksesta säädetään rikoslain 38 luvun 3 ja 4 §:ssä sekä rangaistus tietomurrosta ja törkeästä tietomurrosta 38 luvun 8 ja 8 a §:ssä. Rangaistus tämän lain 35 §:ssä säädetyn vaitiolovelvollisuuden ja 36 §:ssä säädetyn salassapitovelvollisuuden rikkomisesta tuomitaan rikoslain 38 luvun 1 tai 2 §:n mukaan, jollei teko ole rangaistava rikoslain 40 luvun 5 §:n mukaan tai siitä muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta. Rikoslain 38 luvun 10 §:n 3 momentissa säädetään syyttäjän velvollisuudesta kuulla tietosuojavaltuutettua ennen tämän pykälän 1 momentissa mainittuja rikoksia

koskevan syytteen nostamista samoin kuin tuomioistuimen velvollisuudesta varata tällaista asiaa käsitellessään tietosuojavaltuutetulle tilaisuus tulla kuulluksi.

Tietosuojalain 23 §:ssä säädetään komission päätöksistä, että jos tietosuojavaltuutettu katsoo sillä vireillä olevassa asiassa tarpeelliseksi selvittää, onko tietosuoja-asetuksen 45 artiklassa tarkoitettu Euroopan komission päätös tietosuojan tason riittävydestä tietosuoja-asetuksen mukainen, tietosuojavaltuutettu voi hakemuksella saattaa ennakkoratkaisun pyytämistä koskevan asian Helsingin hallinto-oikeuden ratkaistavaksi. Hallinto-oikeuden päätökseen saa hakea muutosta valittamalla vain, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan.

Muutoksenhausta kirjataan tietosuojalain 25 §:ssä, että muutoksenhausta hallintotuomioistuimeen säädetään oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetussa laissa (808/2019). Tietosuojavaltuutetun tai apulaistietosuojavaltuutetun päätöksessä voidaan määrätä, että päätöstä on noudatettava muutoksenhausta huolimatta, jollei valitusviranomainen toisin määrää.

Tietojenkäsittelyyn liittyvistä erityistilanteista säädetään tietosuojalain 5 luvussa. Henkilötunnuksen käsittelystä säädetään tietosuojalain 29 §:ssä, Henkilötunnusta saa käsitellä rekisteröidyn suostumuksella tai, jos käsittelystä säädetään laissa. Lisäksi henkilötunnusta saa käsitellä, jos rekisteröidyn yksiselitteinen yksilöiminen on tärkeää ensinnäkin, laissa säädetyn tehtävän suorittamiseksi, toiseksi rekisteröidyn tai rekisterinpitäjän oikeuksien ja velvollisuuksien toteuttamiseksi tai kolmanneksi historiallista tai tieteellistä tutkimusta taikka tilastointia varten. Henkilötunnusta saa käsitellä luotonannossa tai saatavan perimisessä, vakuutus-, luottolaitos-, maksupalvelu-, vuokraus- ja lainaustoiminnassa, luottotietotoiminnassa, terveydenhuollossa, sosiaalihuollossa ja muun sosiaaliturvan toteuttamisessa tai virka-, työ- ja muita palvelussuhteita ja niihin liittyviä etuja koskevista asioista. Henkilörekisterin perusteella tulostettuihin tai laadittuihin asiakirjoihin ei tule merkitä henkilötunnusta tarpeettomasti. Tästä voi poiketa tietosuojalain 32 § mukaisesti, kun henkilötietoja käsitellään yleisen edun mukaista arkistointitarkoitusta varten.

Rekisterinpitäjän velvollisuuteen toimittaa tietoja rekisteröidylle on myös rajoituksia, jotka on lueteltu tietosuojalain 33 §:ssä. Rajoitusten perustana toimii yleisen tietosuoja-asetuksen 23 artiklan alakohdat 1 a-e. Tietosuojalain 33 § 1 momentin mukaan tietosuoja-asetuksen 13 ja 14 artiklan mukaisesta velvollisuudesta toimittaa tiedot rekisteröidylle voidaan poiketa, jos se on välttämätöntä valtion turvallisuuden, puolustuksen tai yleisen järjestyksen ja turvallisuuden vuoksi, rikosten ehkäisemiseksi tai selvittämiseksi taikka verotukseen tai julkiseen talouteen liittyvän valvontatehtävän vuoksi. Kyseistä lausemuotoa perusteltiin hallituksen esityksessä eduskunnalle EU:n yleistä tietosuoja-asetusta täydentäväksi lainsäädännöksi siten, että se vastasi henkilötietolain 2 momentin 2 kohtaa.⁷⁷

⁷⁷ HE 9/2018 vp, 117-118.

Tietosuojalain 33 §:n 2 momentissa säädetään, että tietosuoja-asetuksen 14 artiklan 1-4 kohdasta voidaan poiketa myös, jos tiedon toimittaminen aiheuttaa olennaista vahinkoa tai haittaa rekisteröidylle eikä talletettavia tietoja käytetä rekisteröityä koskevaan päätöksentekoon. Rajoitusperusteen taustalla on yleisen tietosuoja-asetuksen 23 artiklan 1 i alakohta.

Tietosuojalain 33 §:n 3 momenttiin on lisäksi kirjattu, että jos rekisteröidylle ei toimiteta 1 tai 2 momentin perusteella tietoa, rekisterinpitäjän on toteutettava asianmukaiset toimenpiteet rekisteröidyn oikeuksien suojaamiseksi. Näihin toimenpiteisiin kuuluu tietosuoja-asetuksen 14 artiklan 1 ja 2 kohdassa tarkoitettujen tietojen pitäminen kaikkien saatavilla, ellei tämä vaaranna tietojen toimittamista koskevan rajoituksen tarkoitusta.

Tietosuojalain esitöiden säännöksen 33 §:n tarkemmissa perusteluissa on nimenomaisesti pidetty ennallaan kumotun henkilötietolain 24 §:n mukainen laillisuusvalvonnan tila, eikä lainsäätäjällä ollut tarkoitus muuttaa laillisuusvalvonnan tai muun hallintoviranomaisen valvonnan noudattamaa käytäntöä rekisteröityjen informoinnista. Hallituksen esityksessä on niin ikään katsottu, ettei säädetystä rajoituksista rekisteröidyn tiedonsaantioikeuteen ei ole tarpeellista säätää erikseen, sillä yleisen tietosuoja-asetuksen 14 artiklan 5 kohdan mukaan rekisteröidylle voidaan jättää toimittamatta henkilötietojen käsittelyyn liittyviä tietoja, jos tietojen toimittaminen osoittautuu mahdottomaksi tai vaatisi kohtuutonta haittaa tai jos tietojen hankinnasta tai luovuttamisesta säädetään jäsenvaltion lainsäädännössä.⁷⁸

Tietosuojalain 34 §:ssä rajataan yleisen tietosuoja-asetuksen 15 artiklan myötä tulevaa rekisteröidyn oikeutta tutustua hänestä kerättyihin tietoihin. Rekisteröity ei ole oikeutettu tutustumaan hänestä kerättyihin tietoihin jos tiedon antaminen saattaisi vahingoittaa kansallista turvallisuutta, puolustusta tai yleistä järjestystä ja turvallisuutta taikka haitata rikosten ehkäisemistä tai selvittämistä; tiedon antamisesta saattaisi aiheutua vakavaa vaaraa rekisteröidyn terveydelle tai hoidolle taikka rekisteröidyn tai jonkun muun oikeuksille; tai henkilötietoja käytetään valvonta- ja tarkastustehtävissä ja tiedon antamatta jättäminen on välttämätöntä Suomen tai Euroopan unionin tärkeän taloudellisen tai rahoituksellisen edun turvaamiseksi.

Rajoituksen syyt on ilmoitettava rekisteröidylle, ellei tämä vaaranna rajoituksen tarkoitusta. Jos rekisteröidyllä ei katsota olevan oikeutta tutustua tietoihinsa tietosuojalain 34 §:n mukaisesti, hän voi pyytää tietojaan, jotka on lueteltu yleisessä tietosuoja-asetuksen 15 artiklan 1. kohdassa, ja saattaa asia tietosuojavaltuutetun käsiteltäväksi kuten tietosuojalain 21 §:ssä säädetään.⁷⁹ Opinnäytetyöhön valitut toimialat, poliisi ja terveydenhuolto, ovat molemmat

⁷⁸ HE 9/2018 vp, 117-118.

⁷⁹ Ks. myös HE 9/2018 vp, 118-119.

sellaisia aloja, joiden osalta rekisteröidyn oikeuteen tutustua hänestä kerättyihin tietoihin liittyvät rajoitukset voivat tulla kyseen tietosuojalain 34 §:n nojalla.⁸⁰

Perustuslakivaliokunta painotti tietosuojalain esitöiden yhteydessä, että yksityiselämän ja henkilötietojen suojan suhde muihin perusoikeuksiin määräytyy konkreettisesti vasta yksittäistapauksessa kunkin tapauksen erityispiirteet huomioiden viranomaisissa ja tuomioistuimissa. Valiokunnan mielestä on selvää, että tällaista perusoikeusherkkää lainsäädäntöä on sovellettava perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten puitteissa myös [lausunnossa] edellä luonnehditulla tavalla muut kulloinkin asian kannalta merkitykselliset perusoikeudet huomioiden. Lausunnossaan perustuslakivaliokunta kiinnitti huomionsa siihen, ettei ehdotettu sääntely ole erityisen selkeää. Perustuslain näkökulmasta tämä ei ollut täysin ongelmaton perusoikeuskytkentäisessä sääntelyssä ja sitä korostaa ehdotuksella täydennettävän tietosuoja-asetuksen vaikeaselkoisuus.⁸¹

3.3 Asiakirjojen tiedonhallinta ja julkisuusperiaate

Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999 julkisuuslaki) tuli voimaan joulukuussa 1999. Julkisuuslain esitöiden mukaan asiakirjojen ja tietojärjestelmien hyvä julkisuus- ja salassapitorakenne on osa hyvää tiedonhallintatapaa. Viranomaisen tulee suunnitella ja toteuttaa asiakirja- ja tietohallintonsa samoin kuin käyttämänsä tietojärjestelmät niin, että asiakirjojen julkisuus voidaan vaivattomasti toteuttaa ja että salassa pidettävät tiedot suojataan ja hävitetään asianmukaisesti.⁸² Julkisuuslain 1 §:ssä säädetään julkisuusperiaatteesta, että viranomaisen asiakirjat ovat julkisia, jollei tässä tai muussa laissa erikseen toisin säädetä. Julkisuuslaki on siis julkisuusperiaatetta toteuttava yleislaki.⁸³

Tietosuojalain 28 §:ssä kirjataan julkisuusperiaatteesta, että oikeuteen saada tieto ja muuhun henkilötietojen luovuttamiseen viranomaisen henkilörekisteristä sovelletaan, mitä viranomaisen toiminnan julkisuudesta säädetään. Perustuslain 12 §:ssä säädetään sananvapaudesta ja julkisuudesta, että viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta.

Julkisuuslain 4 § määrittelee viranomaiset, joilla tarkoitetaan muun muassa ensinnäkin valtion hallintoviranomaisia sekä muita valtion virastoja ja laitoksia, toiseksi tuomioistuimia ja muita lainkäyttöelimiä, kolmanneksi valtion liikelaitoksia, neljänneksi hyvinvointialueen ja hyvinvointiyhtymän viranomaisia sekä kunnallisia viranomaisia, viidenneksi Suomen Pankkia

⁸⁰ Ks. myös HE 9/2018 vp, 119.

⁸¹ PeVL 14/2018 vp, 8-9.

⁸² HE 36/2000 vp, 2.

⁸³ Krakau & Haapalehto 2020, 19.

mukaan lukien Rahoitustarkastus, Kansaneläkelaitosta sekä muita itsenäisiä julkisoikeudellisia laitoksia, kuudenneksi Eläketurvakeskuksen ja Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen asiakirjoihin lakia kuitenkin sovelletaan 2 momentissa säädetyllä tavalla, seitsemänneksi eduskunnan virastoja ja laitoksia, kahdeksanneksi Ahvenanmaan maakunnan viranomaisia niiden huolehtiessa valtakunnan viranomaisille kuuluvista tehtävistä maakunnassa sekä yhdeksänneksi lain tai asetuksen taikka 1, 2 tai 7 kohdassa tarkoitetun viranomaisen päätöksen perusteella tiettyä tehtävää itsenäisesti hoitamaan asetettuja lautakuntia, neuvottelukuntia, komiteoita, toimikuntia, työryhmiä, toimitusmiehiä sekä hyvinvointialueen ja hyvinvointiyhtymän, kunnan ja kuntayhtymän tilintarkastajia sekä muita niihin verrattavia toimielimiä.

Julkisuuslain 4 §:n 2 momentin mukaan mitä viranomaisesta säädetään, koskee myös lain tai asetuksen taikka lain tai asetuksen nojalla annetun säännöksen tai määräyksen perusteella julkista tehtävää hoitavia yhteisöjä, laitoksia, säätiöitä ja yksityisiä henkilöitä niiden käyttäessä julkista valtaa. Evankelis-luterilaisen kirkon asiakirjojen julkisuudesta säädetään erikseen.

Julkisuuslain 2 §:ssä säädetään lain soveltamisalasta ja viranomaisen asiakirjojen tiedonhallinnasta säädetään julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annetussa laissa (906/2019 tiedonhallintalaki). Tiedonhallintalain tarkoitus on sen 1 §:n mukaan varmistaa viranomaisten tietoaineistojen yhdenmukainen ja laadukas hallinta sekä tietoturvallinen käsittely julkisuusperiaatteen toteuttamiseksi, mahdollistaa viranomaisten tietoaineistojen turvallinen ja tehokas hyödyntäminen, jotta viranomainen voi hoitaa tehtävänsä ja tarjota palvelunsa hallinnon asiakkaille hyvää hallintoa noudattaen tuloksellisesti ja laadukkaasti sekä edistää tietojärjestelmien ja tietovarantojen yhteentoimivuutta. Tiedonhallintalain esitöissä todettiin tiedonhallintaa koskevan sääntelyn olevan hajanaista ja tiedonhallintalaki kokoaisi yhteen sääntelyä viranomais toiminnan julkisuudesta annetusta laista (621/1999, jäljempänä julkisuuslaki), julkisen hallinnon tietohallinnon ohjauksesta annetusta laista (634/2011 tietohallintolaki) ja sähköisestä asiointista viranomaistoiminnasta annetusta laista (13/2003 asiointilaki).⁸⁴

Lokitetöiden keräämisestä säädetään tiedonhallintalain 17 §:ssä että viranomaisen on huolehdittava, että sen tietojärjestelmien käytöstä ja niistä tehtävistä tietojen luovutuksista kerätään tarpeelliset lokitiedot, jos tietojärjestelmän käyttö edellyttää tunnistautumista tai muuta kirjautumista. Lokitetöiden käyttötarkoituksena on tietojärjestelmissä olevien tietojen käytön ja luovutuksen seuranta sekä tietojärjestelmän teknisten virheiden selvittäminen. Tiedonhallintalain 21 §:n 3 momentissa tietoaineistojen säilytystarpeen määrittämisestä kirjaataan, että säilytysaikojen määrittämisen vastuista, arkistoinnista ja arkistotoimen tehtävistä säädetään erikseen. Tiedonhallintalaissa ei siis säädetä tarkkoja säilytysaikoja.

⁸⁴ HE 284/2018 vp, 8.

Julkisuuslain 2 luku käsittelee asiakirjan tulemista julkiseksi ja siinä säädetään viranomaisen laatiman asiakirjan julkiseksi tulemista (6 §), viranomaiselle toimitetun asiakirjan julkiseksi tulemista (7 §) ja asiakirjan saattamisesta yleisesti julkisuuteen (8 §). Julkisuuslain 3 luvussa säädetään oikeudesta saada tietoa asiakirjasta. Julkisuuslain 9 §:ssä kirjataan, että jokaisella on oikeus saada tieto viranomaisen asiakirjasta, joka on julkinen. Tiedon antaminen asiakirjasta, joka 6 ja 7 §:n mukaan ei ole vielä julkinen, on viranomaisen harkinnassa. Harkinnassa on otettava huomioon, mitä 17 §:ssä säädetään. Julkisuuslain 11 §:ssä säädetään asianosaisen oikeudesta tiedonsaantiin. Joissakin tapauksissa hakijalla, valittajalla sekä muulla, jonka oikeutta, etua tai velvollisuutta asia koskee (asianosainen), on oikeus saada asiaa käsittelevältä tai käsitteleeltä viranomaiselta tieto muunkin kuin julkisen asiakirjan sisällöstä, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn. Tällaisia tietoja voi olla esimerkiksi lokitiedot.⁸⁵ Julkisuuslain 12 §:ssä säädetään, että jokaisella on oikeus saada tieto hänestä itsestään viranomaisen asiakirjaan sisältyvistä tiedoista 11 §:n 2 ja 3 momentissa säädetyin rajoituksin, jollei laissa toisin säädetä. Julkisuuslain mukainen itseä koskeva tiedonsaantioikeus on toissijainen omien tietojen tarkastusoikeus poliisissa, sillä laissa henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa (616/2019 poliisin henkilötietolaki) kirjataan 41 §:ssä rekisteröidyn tarkastusoikeuden toteuttamisesta.

Viranomaisella on velvollisuus julkisuuslain 22 §:n ja 23 §:n nojalla myös asiakirjasalaisuuteen ja vaitioloon. Julkisuuslain 24 §:n mukaan salassa pidettäviä viranomaisten asiakirjoja ovat muun muassa rikosten selvittämistä ja ehkäisyä, mielentilatutkimuksia ja henkilötutkintaa, psykologisia testejä ja soveltavuuskokeita koskevat sekä yksityiselämän tietoja sisältävät asiakirjat. Asiakirjalla julkisuuslain 5 §:n mukaan tarkoitetaan kirjallisen ja kuvallisen esityksen lisäksi sellaista käyttönsä vuoksi yhteen kuuluviksi tarkoitetuista merkeistä muodostuvaa tiettyä kohdetta tai asiaa koskevaa viestiä, joka on saatavissa selville vain automaattisen tietojenkäsittelyn tai äänen- ja kuvantoistolaitteiden taikka muiden apuvälineiden avulla. Tämän lisäksi julkisuuslain 5 §:ssä määritellään viranomaisen asiakirja, ja se mitä ei pidetä viranomaisen asiakirjana.

4 Suomen perustuslaki

Suomen perustuslaki (731/1999 perustuslaki) on osa oikeusjärjestystä ja toimii valtion oikeudellisena perustana. Perustuslaki on korkein kansallinen säädös juridisesti ja sen säätämisedellä asetetaan normeja.⁸⁶ Perusoikeussäännökset ovat kokonaisuudessaan uudistettu vuonna 1995. Perustuslain hallituksen esityksen mukaan se [perustuslaki] muodostaa kehyksen koko

⁸⁵ Julkisuuslain (621/1999) 11 §:ssä luetellaan myös tilanteet, joissa oikeutta ei ole.

⁸⁶ HE 309/1993 vp, 41. Ks. myös Husa & Jyränki 2012, 79.

kansalliselle oikeusjärjestykselle ja että perustuslaissa vahvistetaan ne oikeudelliset arvot, joille yhteiskunnan ja oikeusjärjestyksen kehitys rakentuu.⁸⁷ Perusoikeudet ovat vuonna 1998 hallituksen esityksen mukaan katsottu sisältyvän hallitusmuotoon ja esitöiden mukaan hallitusmuotoa pidetään yleisesti tärkeimpänä perustuslakina Suomessa. Lisäksi esitöissä todetaan yksilöä koskevien perusoikeuksien muodostavan yleensä keskeisen osan modernia länsimaista perustuslakia.⁸⁸ Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että perustuslaki suuntautuu siihen, miten pitää olla, ei siihen miten asiat ovat.⁸⁹

Yksityiselämän suoja on yksi perustuslain 2 luvussa luetelluista perusoikeuksista. Muihin perustuslaissa lueteltuihin perusoikeuksiin kuuluu myös esimerkiksi oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen (7 §) ja yhdenvertaisuuteen (6 §). Hallituksen esityksessä eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta todetaan, että vain perustavanlaatuiset, erityisen tärkeät oikeudet ovat perusoikeuksia.⁹⁰

Oikeus yksityiselämään ja perhe-elämään, on kirjattu kansallisessa lainsäädännössä perustuslain 10 §:ään ja tulkintaa tukee esitöistä löydettävä maininta perhe-elämän kuulumisesta yksityiselämän suojan piiriin.⁹¹ Perustuslain 10 §:ssä on huomioitu sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa että Yhdistyneiden kansakuntien kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen⁹² artiklassa 17 turvattu oikeus yksityis- ja perhe-elämään.⁹³

Perustuslain 10 §:n 1 momentissa säädetään yksityiselämän suojasta, että jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla. Perusoikeuksista on kirjoitettu hallituksen esityksessä eduskunnalle henkilötietolaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi, että perusoikeudet eivät ole toisistaan selkeästi erotettavissa, vaan ne ovat päällekkäisiä ja muillakin tavoilla toisiinsa kietoutuneita.⁹⁴

Yksityiselämän suojasta perustuslain 10 §:ssä kirjataan lisäksi, että puhelun, kirjeen ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton. Tähän voidaan kuitenkin säätää perustuslain 10 §:n 4 momentin mukaan lailla rajoituksia yhteiskunnan ja yksilön turvallisuutta tai kotirauhaa vaarantavien rikoksien tutkinnassa sekä turvatarkastuksessa, oikeudenkäynnissä ja vapaudenmenetyksen aikana.

⁸⁷ HE 309/1993 vp, 14-17; HE 1/1998 vp, 6.

⁸⁸ HE 1/1998 vp, 6, 11-12, 17.

⁸⁹ Husa & Jyränki 2012, 80.

⁹⁰ HE 309/1993 vp, 5.

⁹¹ HE 309/1993 vp, 53; Ks. määrittelystä oikeuskäytännössä KKO 2011:11, kohta 5.

⁹² Asetus kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen sekä siihen liittyvän valinnaisen pöytäkirjan voimaansaattamisesta (8/1976).

⁹³ Ks. myös Korpisaari ym. 2018, 5.

⁹⁴ HE 96/1998 vp, 5.

Yksityiselämän suoja lisättiin perustuslakiin alun perin vuonna 1993, ja hallituksen esityksessä eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta todettiin, yksityiselämän piirin tarkan määrittelyn olevan vaikeaa ja että yksityiselämä käsitteenä voidaan ymmärtää myös henkilön yksityistä piiriä koskevaksi yleiskäsitteeksi.⁹⁵ Muutoksen tarvetta perusteltiin muun muassa teknisellä kehityksellä: ennen puhelinverkko ja lennätinverkko olivat ainoita tunnettuja televerkkoja. Uuden tyyppisen, laajentuneen tele- ja verkkoviestinnän suojaaminen katsottiin tärkeäksi.⁹⁶ Perustuslain 10 § on muotoiltu nykyiseen muotoonsa vuonna 2018, jolloin lisättiin 4 momentti. Hallituksen esityksessä vuonna 2017 yksityiselämän suojasta kirjattiin, että yksityiselämän suojan lähtökohtana on, että yksilöllä on oikeus elää omaa elämäänsä ilman viranomaisen tai muiden ulkopuolisten tahojen mielivaltaista tai aiheetonta puuttumista hänen yksityiselämäänsä.⁹⁷

Perustuslain 14 §:n mukaisesti julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon. Perustuslain 19 §:ssä kirjataan, että julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Länsimaisessa hyvinvointivaltiossa julkinen valta jaetaan perinteisesti kolmeen osaan: lainsäädäntövaltaan, hallitusvaltaan ja tuomiovaltaan.⁹⁸ Vallan kolmijako, joka Suomessa ilmenee myös perustuslain 3 §:stä, on osa oikeusvaltioperiaatetta, jota toteutetaan muun muassa sitomalla julkinen valta perustuslain 2 §:n 3 momentin mukaisesti kirjattuun lakiin, jonka lisäksi perustuslain 119 § määrittelee valtionhallinnon yleiset edellytykset.

Perustuslain 21 §:ssä säädetään oikeusturvasta, että jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Käsitteilyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla. EU:n yhteisen tietosuojasetuksen täytäntöönpanotyöryhmän mietinnössä todettiin, että perustuslain 21 §:ssä ja hallintolain (434/2003) 2 luvussa säädetyt hyvän hallinnon perusteet varmistavat tietosuojasääntelyä täydentävästi viranomaisten toiminnan asianmukaisuutta.⁹⁹

⁹⁵ HE 309/1993 vp, 52-53.

⁹⁶ HE 309/1993 vp, 53.

⁹⁷ HE 198/2017 vp, 4-5.

⁹⁸ HE 1/1998 vp, 75. Ks. myös Jyränki & Husa 2012, 128; Raitio 2017, 12-16.

⁹⁹ Oikeusministeriö 2017, 29.

5 Oikeuskäytäntöä

Oppinäytetyötä varten tutustuttiin myös aiheeseen liittyvään oikeuskäytäntöön. Hakusanoina käytettiin ”tietosuoja*”, ”tietosuojalaki”, ”henkilötietolaki” ja ”tietosuoja-asetus”. Hakutuloksissa oli osittain päällekkäisyyksiä.¹⁰⁰ Koska monissa tietosuoja-asetuksen käyttöönoton jälkeen tulleissa päätöksissä viitataan vanhoihin päätöksiin¹⁰¹ ja henkilötietolaki on ollut esillä useammassa korkeimman hallinto-oikeuden päätöksessä¹⁰² päädyttiin tutustumaan myös yleistä tietosuoja-asetusta ja tietosuojalakia edeltäviin päätöksiin¹⁰³, joissa viitattiin henkilötietolakiin. Hakusana ”henkilötietolaki” tuotti 51 hakutulosta.¹⁰⁴ Tässä kappaleessa käydään läpi muutama opinnäytetyön kannalta oleellinen tapaus.

Toteutettujen hakujen tulokset tukevat havaintoja tietosuojalakiin liittyvän lainsäädännön sirpaleisuudesta¹⁰⁵ ja hallituksen esityksessä henkilötietolaksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi mainittua perusoikeuksien toisiinsa kietoutuneisuutta.¹⁰⁶ Esimerkiksi korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuissa, jotka ovat annettu 2018 jälkeen ja käsittelivät jollakin tavalla tietosuojaa, viitattiin muun muassa julkisuuslakiin, perustuslakiin, arkistolakiin (831/1994) ja lakiin verotusmenettelystä (1558/1995).¹⁰⁷

”Tietosuoja*” haku tuotti korkeimman oikeuden ennakkopäätöksistä 13 osumaa, joista kolme oli vuoden 2018, eli uuden tietosuojalain käyttöönoton jälkeen tulleita ennakkopäätöksiä. Vuoden 2018 jälkeen julkaistuista korkeimman oikeuden ennakkotapauksista kaksi käsitteli sananvapauden käyttämistä joukkoviestinnässä ja yksi tapausta, jossa käsiteltiin sähköisen viestinnän tietosuojalakia. Varsinaisesti suoraan tietosuojalakiin tai yleiseen tietosuoja-asetukseen liittyviä korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiä ei löytynyt.¹⁰⁸

Korkeimman hallinto-oikeuden ennakkopäätöksiä hakusanalla ”tietosuoja-asetus” löytyi kuusi hakutulosta, joista viisi oli julkaistu vuoden 2018 jälkeen. Suoraan yleiseen tietosuoja-asetukseen viitattiin kolmessa tapauksessa. Tapauksista kahdessa käsiteltiin tietosuoja-asetusta

¹⁰⁰ Oikeuskäytäntö, hakusanat ”tietosuoja*”, ”tietosuojalaki”, ”tietosuoja-asetus” ja ”henkilötietolaki” Edilex. Haettu 9.4.2022 ja 26.4.2022.

¹⁰¹ Muun muassa päätöksissä KHO 2020:113 sekä KHO 2009:82.

¹⁰² Muun muassa ratkaisuissa KHO 2018:112, KHO 2018:171, KHO 2009:82 sekä KHO 2020:72.

¹⁰³ Muun muassa päätös KKO 2022:2.

¹⁰⁴ Korkeimman oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden ennakkopäätöksiä ja ratkaisuja, hakusana ”henkilötietolaki” Edilex. Haettu 26.4.2022.

¹⁰⁵ Ks. Pitkänen, Korpisaari, Korhonen 2017, 4

¹⁰⁶ HE 96/1998 vp, 5.

¹⁰⁷ Julkisuuslaki esiintyi muun muassa tapauksissa KHO 2021:152, KHO 2020:4, KHO 2020:113 ja KHO 2020:114. Perustuslaki esiintyi muun muassa tapauksissa KHO 2020:4, KHO 2020:114 ja KHO 2021:152. Arkistolaki mainittiin muun muassa tapauksissa KHO 2020:113 ja KHO 2020:114. Laki verottelumenettelystä mainittiin muun muassa tapauksessa KHO 2020:8.

¹⁰⁸ Korkeimman oikeuden ennakkopäätöksiä, hakusana ”tietosuoja*” Finlex. Haettu 9.4.2022.

tavalla, joka ei kosketa opinnäytetyön aiheajasta.¹⁰⁹ Esillä olleet ennakkopäätökset ja ratkaisut ovat käsitelleet muun muassa sitä, mitä tietoja rekisteröity voi saada 15 artiklan nojalla ja miltä viranomaisilta¹¹⁰, onko rekisteröidyllä oikeus saada myös tietoja ajalta ennen yleisen tietosuoja-asetuksen täytäntöönpanoa¹¹¹, millaiset tiedot katsotaan tarpeettomiksi henkilötiedoiksi Google Search -palvelussa¹¹² ja voiko kerättyjä, jo aiemmin julkaistuja tietoja välittää eteenpäin yritykseltä toiselle¹¹³. Korkeimman hallinto-oikeuden kanta asiassa KHO 2020:8 yleisen tietosuoja-asetuksen ajalliseen soveltamiseen oli se, että lakia on sovellettava sen tultua voimaan, vaikka käsittelyssä oleva asia olisi tullut vireille ennen yleisen tietosuoja-asetuksen voimaantuloa.¹¹⁴

KHO 2020:72 päätöksessä käsiteltiin tilannetta, jossa henkilö oli esittänyt tietopyynnön verohallinnolle ja sittemmin valittanut hallinto-oikeuteen verohallinnon päätöksestä olla luovuttamatta lokitietoja. Hallinto-oikeudessa tapaus oli käsitelty yksinomaan asiakirjajulkisuusasiana, kun taas valituksen tehnyt henkilö viittasi myös yleiseen tietosuoja-asetukseen ja henkilötietolakiin. Korkein hallinto-oikeus totesi päätöksessään aiemman päätöksen kumottavaksi ja kirjasi että asia on otettava uudestaan käsiteltäväksi myös tietosuoja-asiana hallinto-oikeudessa. Päätöksessä korkein hallinto-oikeus viittasi yleisen tietosuoja-asetuksen 79 artiklan 1 kohtaan, tulkiten sanamuotoa siten että kohdalla tarkoitetaan ”oikeutta tehokkaiisiin oikeussuojakeinoihin tuomioistuimissa.”

Päätöksessä korkein hallinto-oikeus viittasi myös yleisen tietosuoja-asetuksen 15 artiklaan: ”Rekisteröidyllä oli näin ollen oikeus myös valittaa viranomaisen asemassa olevan rekisterinpitäjän yleisen tietosuoja-asetuksen 15 artiklaa soveltaen tekemästä tiedonsaantioikeuden epäämistä koskevasta päätöksestä suoraan hallinto-oikeudelle.”¹¹⁵ Lisäksi korkein hallinto-oikeus viittaa päätöksessään henkilötietolain 28 §:n 2 momenttiin seuraavalla tavalla: ”rekisterinpitäjän on ilman aiheetonta viivytystä varattava rekisteröidylle tilaisuus tutustua

¹⁰⁹ Korkeimman hallinto-oikeuden ennakkopäätöksiä ja ratkaisuja, hakusana ”tietosuoja-asetus*” Edilex. Haettu 22.4.2022; Löydettyjä hakutuloksia oli muun muassa KHO 2021:125, KHO 2020:72 ja KHO 2020:8.

¹¹⁰ Käsillä tapauksissa KHO 2020:72 ja Itä-Suomen HAO 21/0302/2.

¹¹¹ Kuten esimerkiksi tapauksessa Itä-Suomen HAO 21/0302/2.

¹¹² Tätä käsiteltiin muun muassa Helsingin HAO 16/1028/5 ja KHO 2018:112.

¹¹³ Käsillä tapauksissa KHO 2020:8 ja KHO 2009:82.

¹¹⁴ KHO 2020:8, Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu, Perustelut, 3. Pääasia 3.1 Kysymyksenasettelu: ”Hallintopäätöksen lainmukaisuutta on siihen kohdistuvan valituksen yhteydessä yleensä arvioitava päätöksen tekemisajankohdan mukaan. Tässä asiassa on otettava huomioon, että päätöstä ei ole vielä pantu täytäntöön ja että tietosuojalainsäädäntö on päätöksen tekemisen 20.2.2013 jälkeen ratkaisevasti muuttunut. Korkein hallinto-oikeus katsoo perusteluksi ensin arvioida, estääkö nykyinen tietosuojalainsäädäntö päätöksen mahdollisen täytäntöönpanon.”

¹¹⁵ KHO 2020:72 1. kappale

26 §:ssä tarkoitettuihin tietoihin tai annettava tiedot pyydettyä kirjallisesti. Tiedot on annettava ymmärrettävässä muodossa. Jos rekisterinpitäjä kieltäytyy antamasta tietoja, hänen on annettava tästä kirjallinen todistus.”¹¹⁶

Tapauksessa oli kyseessä tilanne, jossa henkilö oli pyytänyt Verohallinnolta selvitystä henkilöään ja Bonlex LTd:tä koskevien lokitietojen käsittelystä. Verohallinto oli puolestaan katsonut, että rekisteröidyllä ei ollut oikeutta yleisen tietosuoja-asetuksen perusteella lokitietoihin, koska ”rekisteröidyn oikeus saada pääsy tietoihinsa koskee vain rekisteröidyn omia henkilötietoja” ja ”lokítiedot koskevat tietojärjestelmien käyttäjiä”. Helsingin hallinto-oikeus, jossa asiaa käsiteltiin, viittasi vain julkisuuslakiin.¹¹⁷ Tapauksen käsittelyn monivaiheisuudesta voi nähdä, että lokítietojen luovuttamisen osalta lain tulkinta ei ole ollut yhteneväistä, vaan eri tahot ovat viitanneet eri lakeihin.

Itä-Suomen hallinto-oikeudessa HAO 2021 21/0302/2 oli käsitteillä tapaus, jossa oli kyse rekisteröidyn oikeudesta tutustua hänestä kerättyihin tietoihin ja henkilötiedon käsitteen tulkinnasta. Henkilö A oli ollut asiakkaana pankille, jossa hän myös työskenteli. A oli pyytänyt toukokuussa 2018 pankkia luovuttamaan hänelle tiedot siitä, missä tarkoituksessa hänen asiakirjojaan oli käsitelty ja käsitteijöiden henkilöllisyydet. Tietoja hän pyysi ajankohdalta marras-joulukuu 2013, jolloin hän oli työskennellyt pankissa. Tietopyynnön perusteena A kertoi epäilleensä, ettei tietojen tarkastelun perusteet olisi olleet kokonaan lainmukaisia. Pankki oli kieltäytynyt antamasta tietoja, ja katsonut että yleisen tietosuoja-asetuksen 15 artiklan mukainen tarkastusoikeus koskien henkilön omia tietoja ei koskisi pankin tietojärjestelmän lokítietoja. Pankki antoi lisäselvityksen liittyen lokítietoihin, jossa pankki perusteli lokítietojen käsittelyä. A pyysi tietosuojavaikuttettua määräämään pankin luovuttamaan pyydetty tiedot, mutta apulaistietosuojavaikuttettu hylkäsi A:n vaatimuksen vedoten aiempaan ratkaisukäytäntöönsä.¹¹⁸

Itä-Suomen hallinto-oikeus ei tämän opinnäytetyön kirjoittamishetkellä ole vielä ratkaissut asiaa, vaan käsittelyä on lykätty. Asian ratkaisemista varten Itä-Suomen hallinto-oikeus esitti unionin tuomioistuimelle SEUT 267 artiklan nojalla ennakkokysymyksiä koskien 15 artiklan tulkintaa ja sitä, onko rekisteröidyllä oikeutta tapauksessa mainittuihin lokítietoihin, ottaen huomioon hänen olleen sekä työntekijänä että asiakkaana pankille samanaikaisesti ja sen, että tietoja on käsitelty ennen yleisen tietosuoja-asetuksen voimaantuloa.¹¹⁹ Unionin

¹¹⁶ KHO 2020:72 3. Pääasiaratkaisu. Tapauksessa viitattiin myös HE 96/1998 vp, 87.

¹¹⁷ KHO 2020:72 Asian aikaisempi käsittely

¹¹⁸ Itä-Suomen HAO 21/0302/2.

¹¹⁹ Itä-Suomen HAO 21/0302/2.

tuomioistuimen vastauksella ja asian ratkaisulla voi olla vaikutusta siihen miten kyseistä 15 artiklaa tulkitaan ja siihen, millaisten organisaatioiden ja viranomaisten lokitietoihin rekisteröidyllä jatkossa voi olla oikeus tutustua.

Henkilötietojen käsittely ja rekisteröidyn oikeudet ovat olleet esillä jo vuonna 2012, kun Espanjan kansallinen korkein oikeus¹²⁰ pyysi Euroopan unionin tuomioistuimelta ennakkoratkaisua, miten tietosuojadirektiiviä tuli tulkita hakukoneen tarjoamien palveluiden osalta niin kutsutussa tapauksessa Google Spain. Euroopan unionin tuomioistuin katsoi 2014 annetussa ratkaisussa C-131/12, että tietosuojadirektiivi muodosti oikeudellisen perusteen pyytää hakukoneita poistamaan henkilön nimeen liittyvät hakutulokset.

Korkeimman hallinto-oikeuden päätöksessä 2018:112 kyseessä oli tilanne, jossa tietosuojavaltuutettu oli määrännyt Google Inc:n poistamaan hakutuloksista hakijan vaatimat tietyt kaksi URL-hakutulosta, jotka tulivat näkyviin hakijan nimellä tehdyllä haulla. Korkein hallinto-oikeus arvioi, oliko kyseiset hakutulokset voitu määrätä poistettaviksi ja sisälsivätkö hakutulokset henkilötietolaissa tarkoitetulla tavalla ”tarpeettomia henkilötietoja rekisterinpitäjän suorittaman henkilötietojen käsittelyn tarkoituksen kannalta”. Henkilötiedoissa kuvailtiin hakijan tekemää henkirikosta ja siihen liittyvää vankeustuomiota sekä toisesta hakutuloksesta kävi ilmi myös hakijan terveydentilaan liittyvä sairaus. Tapauksessa käsiteltiin rekisteröidyn oikeutta, suuren yleisön intressiä sekä sananvapautta sillä hakija oli syyllistynyt rikokseen. Hallinto-oikeus kuvasi tapausta: ”Rikos oli erittäin vakava ja sen voitiin sen laatu huomioon ottaen katsoa tapahtuneen tietosuojavaltuutetun päätöksen antamisajankohtaan nähden verratun äskettäin”. Korkein hallinto-oikeus katsoi intressipuinnin jälkeen päätöksessään, että hakutulokset oli voitu määrättävä poistettaviksi ja kyseisissä olosuhteissa hakijan oikeus yksityiselämän ja henkilötietojen suojaan syrjäyttivät yleisön intressin. Korkein hallinto-oikeus totesi myös että ”Hakutulosten poistamisen ei voitu arvioida muutoinkaan juurikaan rajoittavan yleisön tosiasiallista mahdollisuutta yhteiskunnalliseen keskusteluun tai muutakaan sananvapauden käyttämistä.” Oikeutta tulla unohdetuksi tuli punnita Euroopan unionin perusoikeuskirjan 7 ja 8 artiklan valossa.¹²¹

¹²⁰ Audiencia Nacional (National High Court).

¹²¹ KHO 2018:112 tiivistelmä, Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu, perustelut, 2. pääasiasratkaisu. Ratkaisussa sovellettiin tietosuojadirektiiviä 95/46/EY, vaikka yleinen tietosuojasetus oli ratkaisun antopäivänä 17.8.2018 voimassa. Ratkaisussa viitattiin myös EUT:n tuomioon Google Spain C-131/12.

Perusteluna toimi siis perustuslain 10 § yksityiselämän suojasta. On ymmärrettävää, että perustuslaissa mainitut perusoikeudet menevät oikeushierarkian vuoksi yleisön intressin edelle.¹²²

Korkein hallinto-oikeus on vuosikirjapäätöksessään 69:2014 katsonut, etteivät poliisin tietojärjestelmien käyttämisestä koskeneet lokitiedot olleet julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 7 kohdan perusteella yleisöjulkisia. Lokitiedot eivät koskeneet lokitietoja pyytäneitä henkilöitä itseään, vaan lokitiedoissa käsiteltiin järjestelmän käyttöön liittyviä tapahtumalokeja, jotka koskivat tietojärjestelmien käyttäjiä. Tämän takia tiedonsaantioikeus ei voinut perustua julkisuuslain mukaiseen oikeuteen saada tieto itseään koskevasta asiakirjasta (12 §) vaan julkisuuslain 11 §:ssä asianosaisten tiedonsaantioikeudesta säädettyyn. Julkisuuslain 11 §:n mukaan tarkastusoikeus ei ollut mahdollista, koska lokitietoja pyytäneet vasta epäili, ettei häntä koskevien poliisin tietojärjestelmiin sisältyvien tietojen käyttäminen ollut asianmukaista. Lokitietojen tiedonsaantioikeus saattoi päätöksen mukaan perustua vain siihen, että tiedot vaikuttivat tai olivat voineet vaikuttaa jonkin poliisissa vireillä olevan tai olleen, tiedon pyytäjää koskevan asian käsittelyyn. Koska lokitietoja pyytäneet henkilö oli käsiteltävässä asiassa asianosaisten asemassa, oli hänellä oikeus saada poliisilaitokselta nämä lokitiedot.

6 Poliisin sääntely

Perustuslain 119 §:ää poliisin osalta täydentää laki poliisin hallinnosta (110/1992 poliisihallintolaki), jossa 1 §:n mukaan poliisin ohjauksesta vastaa sisäministeriö. Poliisihallintolain 1 §:n mukaan poliisissa tulee erotella keskushallintoviranomaisena Poliisihallitus, jonka alla muut yksiköt toimivat, pois lukien suojelupoliisi, sekä Ahvenanmaan erityisasema.

Poliisin tehtävät sekä toimivalta määräytyvät pääasiassa sisäministeriön ja oikeusministeriön asiallisen toimivallan alla olevien lakien kautta.¹²³ Ministeriöiden työnjako tapahtuu sovellettavien säädösten puitteissa, sillä sisäministeriö vastaa poliisilain (872/2011) sekä sen nojalla annettavien asetusten valmistelusta, kun taas oikeusministeriö pakkokeinolain (806/2011) ja

¹²² Hallitus on todennut esityksessään HE 1/1998 vp, 6. että perustuslaki poikkeaa muista laeista siinä, että se muodostaa kehyksen koko kansalliselle oikeusjärjestykselle. Ks. Husa & Jyränki 2012, 88-94.

¹²³ Poliisin tehtäviin kuuluu myös sellaisia yksilöimättömiä tehtäviä, joita ei ole kirjattu lakiin tai asetuksiin. Nämä tehtävät katsotaan yleisesti poliisin tehtäviksi maan tapaan perustuen ja poliisin on katsottu olevan alueellisen toimivaltansa, ympärivuorokautisen toimintakyvyn ja tehtävien yleisen luonteen vuoksi luonnollisin ”yleisviranomainen”. Tätä on kuvattu abstraktisti muun muassa poliisilain 1 §:n 2 mom. sanamuodolla ”antaa jokaiselle tehtäväpiiriinsä kuuluvaa apua”. Auttamistehtäviin kuuluu toisaalta vieraspaikkakuntalaisten opastaminen, mutta esimerkiksi kuolinviestin toimittamisesta ei ole erikseen säädetty missään. Ks. Helminen, Kuusimäki & Rantaeskola, 2012, 70-71.

esitutkintalain (805/2011) alaisista asioista. Erinäisten säädösten lisäksi poliisitoimintaa ohjataan lukuisten asetusten sekä hallinnollisten ohjeiden ja määräyksien avulla.¹²⁴

Poliisissa käsiteltävien henkilötietojen osalta sääntelyä on kansallisesti sekä ylikansallisesti. Yleinen tietosuoja-asetus kuuluu soveltamisalaltaan myös poliisin henkilötietojen käsittelyn piiriin siltä osin, kun kyse ei ole 2 artiklan 2 d alakohdan mukaisesta käsittelystä, jota toimivaltaiset viranomaiset suorittavat rikosten ennalta estämistä, tutkintaa, paljastamista tai rikoksiin liittyviä syytetoimia varten tai rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanoa varten, mukaan lukien yleiseen turvallisuuteen kohdistuvilta uhkilta suojelua ja tällaisten uhkien ehkäisyä varten. Nämä yleisen tietosuoja-asetuksen ulkopuolelle jäävät käyttötilanteet kuuluvat rikosasioiden tietosuojadirektiivin piiriin, joka on yleisten periaatteiden osalta saman henkinen kuin yleinen tietosuoja-asetus.¹²⁵ Suomessa poliisin toimivaltaan kuuluvista tehtävistä on säädetty tarkemmin poliisilaissa ja tällä on saatettu voimaan yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan 1 c ja 1 e sekä 3 b alakohtien mukainen lainmukainen peruste henkilötietojen käsittelylle.

6.1 Poliisilaki

Perus- ja ihmisoikeusnäkökohtien korostuminen oli osasyynä poliisitoimintaa koskevan lainsäädännön uudelleenkirjoittamiseen 2010-luvulla. Aiemmin voimassa olleen poliisilain (493/1995) säätämisen jälkeen perus- ja ihmisoikeuksien huomiointi oli noussut oikeusajattelussa merkittävämpään asemaan. Poliisitoimintaa arvioitaessa huomioon tuli muun muassa ottaa ylimpien laillisuusvalvojien ja EIT:n ratkaisuja. Poliisilakia koskevan hallituksen esityksen mukaan säädettävän lain tavoitteena oli uudistaa sekä yksinkertaistaa säännösten kirjoitustasua ja erityisesti korostaa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Nämä tavoitteet oli mahdollista saavuttaa täsmällisemmällä säännöksillä ja laajemmilla oikeusperiaatteilla.¹²⁶

Poliisilain 1 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan poliisin tehtävänä on oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, kansallisen turvallisuuden suojaaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, paljastaminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen. Poliisi toimii turvallisuuden ylläpitämiseksi yhteistyössä muiden

¹²⁴ Sisäministeriö 2022a.

¹²⁵ Yleisen tietosuoja-asetuksen 5 artiklan mukaiset periaatteet ”lainmukaisuus”, ”kohtuullisuus”, ”käyttötarkoitussidonnaisuus”, ”tietojen minimointi”, ”täsmällisyys”, ”säilytyksen rajoittaminen” sekä ”eheys ja luottamuksellisuus” löytyvät lähes samansisältöisinä rikosasioiden tietosuojadirektiivin 4 artiklasta. Rikosasioiden tietosuojadirektiivissä periaatteita voidaan pitää jopa velvoittavampina, koska artiklan sanamuoto kuuluu ”on säädettävä” vrt. TSA 5 artikla ”on noudatettava”.

¹²⁶ HE 224/2010 vp, 1, 15-16, 61-62. Ks. myös Helminen, Kuusimäki & Rantaeskola 2012, 1, 21-24.

viranomaisten sekä yhteisöjen ja asukkaiden kanssa ja huolehtii tehtäviinsä kuuluvasta kansainvälisestä yhteistyöstä.

Säädöksen 2 momentin mukaan poliisi suorittaa lisäksi lupahallintoon liittyvät ja muut sille laissa erikseen säädetyt tehtävät sekä antaa jokaiselle tehtäväpiiriinsä kuuluvaa apua. Jos on perusteltua syytä olettaa henkilön kadonneen tai joutuneen onnettomuuden uhriksi, poliisin on ryhdyttävä tarpeellisiin toimenpiteisiin henkilön löytämiseksi. Poliisilain 1 luvun 1 §:n 3 momentissa on viittaus esitutkintalakiin sekä pakkokeinolakiin.

Kun poliisilain 1 luvun 1 §:n mukaisia tehtäviä vertaa tietosuoja-asetuksen soveltamisalan ulkopuolelle 2 artiklan 2 d alakohdan mukaan jääviin viranomaistehtäviin, voidaan todeta, että poliisin osalta yleisen tietosuoja-asetuksen piiriin sovellettavaksi jää henkilötietojen käsittely siltä osin kun ne kuuluvat tehtäviin, joita poliisi suorittaa oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaamiseksi sekä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi, ja näiden lisäksi poliisin lupahallinnolliset tehtävät ja poliisille laissa erikseen säädetyt tehtävät.

Poliisilain 1 luvun 1 §:n 1 momentin sanamuotoa ”yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen” ei tule ymmärtää tietosuoja-asetuksen 2 artikla 2 d alakohdan sanamuodon ”yleiseen turvallisuuteen kohdistuvilta uhkilta suojelua ja tällaisten uhkien ehkäisyä” suoraksi vastineeksi. Poliisilain esitöissä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisen on katsottu vakiintuneesti sisältyvän oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaamiseen, ja termin yleinen järjestys ja turvallisuus on katsottu olevan poliisin tehtävänkuvan peruskäsitteitä, vaikka sen yksiselitteistä merkityssisältöä on vaikea tämentää.¹²⁷ Oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaamista on pidetty myös yläkäsitteenä, johon yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikostorjuntaan liittyvät toimenpiteet sisältyvät. Yleinen järjestys ja turvallisuus muodostuu kuitenkin kahdesta eri ulottuvuudesta: yleinen järjestys ja turvallisuus.¹²⁸

Yleisen tietosuoja-asetuksen 2 artiklan 2 d alakohdan sanamuodon ”[ei sovelleta käsittelyyn] mukaan lukien yleiseen turvallisuuteen. kohdistuvilta uhkilta suojelua ja tällaisten uhkien ehkäisyä varten” on nopeasti tarkasteltuna lähellä poliisin keskeisiä tehtäviä, ja näin ollen poliisin perustehtäväpiiriin kuuluva henkilötietojen käsittely olisi tietosuoja-asetuksen soveltamisalan ulkopuolella. Säädöksen muotoilussa tulee kiinnittää huomiota suojelupoliisin tehtäväkuvaukseen.

Poliisihallintolain 10 §:n 1 momentin mukaan suojelupoliisin tehtävänä on sisäministeriön ohjauksen mukaisesti hankkia tietoa kansallisen turvallisuuden suojaamiseksi sekä havaita, estää ja paljastaa sellaisia toimintoja, hankkeita ja rikoksia, jotka voivat uhata valtio- ja

¹²⁷ HE 224/2010 vp, 16.

¹²⁸ Helminen, Kuusimäki & Rantaeskola 2012, 64-69; Parviainen, Korttesniemi & Rantaeskola 2014, 21-22.

yhteiskuntajärjestystä tai valtakunnan sisäistä tai ulkoista turvallisuutta. Sen tulee myös ylläpitää ja kehittää yleistä valmiutta yhteiskunnan turvallisuutta uhkaavan toiminnan havaitsemiseksi ja estämiseksi.

Suojelupoliisin tehtävissä korostuu ennalta estävän toiminnan merkitys.¹²⁹ Henkilötietojen käsittely ”*uhkilta suojelemiseksi*” on aktiivista toimintaa, joka ilmentää ennalta estävää tarkoitusta. ”*Uhkien ehkäisy*” tähtää potentiaalisten uhkien syntymiseen ennakolta, kun taas ennalta estäminen tähtää jo muodostuneen uhkan toteutumisen estoon. Suojelupoliisin tehtävät ovat olennaisesti kytköksissä oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaamiseen sekä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen, mutta säädöksen muotoilu pitää myös sisällään erinäisiä yksilöimättömiä tehtäviä, jotka kuuluvat samaan tehtäväkategoriaan.¹³⁰ Tältä osin merkityksellisenä voitaneen pitää kyseisen tehtävän laatua ja tarkoitusta sekä tarkasteluun voitaneen ottaa henkilötietoja käsittelevän yksikön perustehtävien luonne, kun määritellään onko henkilötietojen käsittely yleisen tietosuojasta-asteuksen piirissä vai ei.

Tarkastelua voi laajentaa myös yleisen tietosuojasta-asetuksen 2 artiklan 2 d alakohdan sanamuotoon ”uhka”, joka on itsessään myös abstrakti käsite. Uhka voi pitää sisällään niin sateen uhan kuin kansallisen turvallisuusuhan, mutta uhkilta suojautuminen ja niiden ehkäisy edellyttäneen uhkien tunnistamista, koska määrittelemätöntä uhkaa ei voi ehkäistä, eikä abstraktilta uhkalta suojautuminen ole mielekästä. Tietosuojasta-asetuksen mukainen yleinen turvallisuus ja siihen kohdistuvien uhkien tunnistaminen kuuluneen pääasiassa poliisihallintolain 10 §:n ja poliisilain 1 §:n mukaisesti suojelupoliisin tehtävien piiriin, etenkin kun poliisilain tehtäväkuvaa laajennettiin 1.6.2019 tarkentamalla tehtäviin myös kansallisen turvallisuuden suojaaminen, joka on keskeiseltä osin suojelupoliisin tehtäviä.¹³¹

Poliisilain 1 luvun 2 §:n mukaan poliisin on kunnioitettava perusoikeuksia ja ihmisoikeuksia sekä toimivaltuuksia käyttäessään valittava perusteltavissa olevista vaihtoehdoista se, joka parhaiten edistää näiden oikeuksien toteutumista. Poliisilakia koskevan hallituksen esityksen mukaan perus- ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen näkyisi poliisin toiminnassa muun muassa siten, ettei poliisin puuttumista rajoitettaisiin vähimpään välttämättömään, joka edellyttää, ettei toimenpiteisiin ryhdytä varmuuden vuoksi.¹³² Perus- ja ihmisoikeusnäkökulma on hallituksen esityksen mukaan korostuneessa asemassa salaisten pakkokeinojen ja muiden tiedonhankintakeinojen käytön yhteydessä, joilla usein puututaan perusoikeuksien ydinalueeseen.¹³³ Yksityiskohtaisissa perusteluissa on kuitenkin korostettu, että perus- ja ihmisoikeuksien

¹²⁹ HE 155/1991 vp, 9.

¹³⁰ HE 202/2017 vp, 6, 12, 14-15, 68-69, 105-106.

¹³¹ HE 202/2017 vp, 14.

¹³² HE 224/2010 vp, 22.

¹³³ HE 224/2010 vp, 31.

kunnioittaminen koskee kaikkea poliisitoimintaa, ja tähän sisältyy myös esitutkintalain perusteella muodostuvat poliisitoimet.¹³⁴

Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan katsonut, että poliisitoiminnan tavoitteiden saavuttaminen on yleisen yhteiskunnallisen intressin kannalta tärkeää. Perusoikeusjärjestelmässä kysymys on ääritapauksissa henkilökohtainen turvallisuus -perusoikeuden suojaamisesta. Tällaisen vahvan intressin olemassaolon on yleensä katsottu muodostavan sellaisen perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävän syyn, joka valtiosääntöoikeudellisessa merkityksessä oikeuttaa perusoikeuden rajoittamisen, jos muutkin yleiset rajoittamisedellytykset ovat käsiteltävillä.¹³⁵ Perustuslakivaliokunta on tarkastellut lähes ainoastaan poliisin tiedonhankintamenetelmien perusoikeudenmukaisuutta.¹³⁶

Poliisilain kommentaarissa on toisaalta katsottu, että perus- ja ihmisoikeuksien kunnioitus näkyy poliisin toiminnassa myös, kun poliisi ryhtyy toimenpiteisiin yksityishenkilöiden oikeuksien ja intressien suojaamiseksi. Myös erilaisissa ristiriitatilanteissa, poliisin tulee valita ensisijaisesti se toimenpide, joka turvaa perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen, vaikka toimenpiteen toteuttaminen vaatisi enemmän aikaa ja resursseja.¹³⁷ Perus- ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen ovat tiivistä kytköksissä poliisilain 1 luvun 3-5 §:iin, joissa toimenpiteet ja toimivalta sidotaan suhteellisuusperiaatteeseen (3 §), vähimmän haitan periaatteeseen (4 §) sekä tarkoitussidonnaisuuden periaatteeseen (5 §).

Poliisin yleiset toimivaltuudet on luetteloitu poliisilain 2 lukuun. Yleisiin toimivaltuuksiin kuuluu muun muassa 2 luvun 1 §:n mukainen oikeus henkilöllisyyden selvittämiseen. 2 luvun 1 §:n oikeus on varsin laaja, sillä säännöksen mukaan poliisimiehellä on yksittäisen tehtävän suorittamiseksi oikeus saada jokaiselta tiedot tämän nimestä, henkilötunnuksesta tai sen puuttessa syntymäajasta ja kansalaisuudesta sekä paikasta, josta hän on tavoitettavissa.

Perusoikeusherkät tiedonhankintamenetelmät on yksilöity poliisilain 4, 5 sekä 5a luvuissa. Luvut pitävät sisällään niin 4 luvun 1 §:n mukaisen teknisen valvonnan¹³⁸ kuin 5 luvussa käsiteltävät salaiset tiedonhankintakeinot¹³⁹ ja 5 a luvun tarkoittamia suojelupoliisin tiedonhankintaan

¹³⁴ HE 224/2010 vp, 72.

¹³⁵ PeVL 67/2010 vp, 3. Ks. myös PeVL 5/1999 vp, 2.

¹³⁶ PeVL 67/2010 vp.

¹³⁷ Parviainen, Kortessalmi, Rantaeskola 2014, 26-27.

¹³⁸ Teknistä valvontaa saa PoL 4:1.2 mukaan suorittaa yleisellä paikalla ja tiellä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi, rikosten ennalta estämiseksi, rikoksesta epäillyn tunnistamiseksi sekä erityisten valvontakohteiden vartioimiseksi. Tiedot voivat olla rajattu tarkastusoikeuden ulkopuolelle rikosasioiden tietosuojalain 28 § 1 momentin perusteella.

¹³⁹ Salaiset tiedonhankintakeinot ovat pääasiassa rajattu tarkastusoikeuden ulkopuolelle rikosasioiden tietosuojalain 28 § 1 momentin 1 kohdan perusteella.

liittyvää siviilitiedustelua¹⁴⁰. Poliisilaissa on erikseen määritelty säännökset 6 luvun mukaista poliisitutkintaa varten ja säädös pitää sisällään myös 9 luvun mukaisia erinäisiä säännöksiä, joista henkilötietojen käsittelyyn liittyvät muun muassa kansainvälistä yhteistoimintaa koskevat säädökset.

6.2 Laki henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa

Poliisin henkilötietojen käsittelystä on säädetty yksi, kaikkea henkilötietojen käsittelyä koskeva erityislaki, poliisin henkilötietolaki. Lain tavoitteena oli saattaa poliisin tehtäväpiiriin kuuluva henkilötietojen käsittely vastaamaan Euroopan unionin tietosuojalainsäädännön vaatimuksia sekä yksinkertaistaa ja niin ikään selkeyttää voimassa olevan lain monimutkaistunut rakenne.¹⁴¹ Keskeistä lain säätämisessä oli yhteensovittaa rikostorjunnan tarpeet sekä perus- ja ihmisoikeuksien asettamat vaatimukset henkilötietojen käsittelylle.¹⁴²

Poliisin henkilötietolain esitöiden mukaan säädös täydentää Euroopan unionin yleistä tietosuoja-asetusta sekä rikosasioiden tietosuojadirektiivin yleistä täytäntöönpanolainsäädäntöä. Voimaan tultuaan vanha tietojärjestelmä- ja henkilörekisterilähtöinen käsittely korvautui poliisin tehtävien kautta muodostuvalla käsittelyperusteella. Esitöiden mukaan säädös vaikuttaisi myös rekisteröidyn tarkastusoikeuden toteuttamiseen ja muodostaisi rajoituksia rekisteröidyn oikeuksiin.¹⁴³

Perustuslakivaliokunta on katsonut, että lakiehdotus on tiukasti sidoksissa perustuslain 10 §:n perusoikeuksiin. Valiokunta viittaa tässä yhteydessä vakiintuneeseen luonnehdintaan, jonka mukaan "poliisilaki on tyypillisesti sellainen säädös, joka voi herkästi joutua ristiriitaan kansalaisten perusoikeuksien, varsinkin klassisten vapausoikeuksien kanssa".¹⁴⁴ Samassa yhteydessä perustuslakivaliokunta korostaa, että oikeusvaltioperiaatteen mukaisesti julkisen vallankäytön tulee perustuslain 2 §:n mukaisesti perustua lakiin.¹⁴⁵

Poliisin henkilötietolain 1 §:n mukaiseen soveltamisalaan kuuluu poliisilain 1 luvun 1 §:ssä tarkoitettujen poliisille kuuluvien tehtävien suorittamiseksi tarpeellisten henkilötietojen käsittelyyn, jos ensinnäkin käsittely on kokonaan tai osittain automaattista tai toisekseen henkilötiedot muodostavat tai niiden on tarkoitus muodostaa henkilörekisteri tai sen osa. Saman pykälän 2 momentin mukaan suojelupoliisille kuuluvien tehtävien suorittamiseksi tarpeellisten

¹⁴⁰ PolHetL 56 §:n mukaisesti suojelupoliisin tämän luvun [7 luvun] perusteella käsittelemiin henkilötietoihin ei ole lainkaan [välitöntä] tarkastusoikeutta.

¹⁴¹ Kuitenkin hallituksen esityksessä mainitaan, että samanaikaisesti esitys sisältää ehdotukset 25 muun säädöksen muuttamiseksi, mikä kuvaa henkilötiedon käsittelyä koskevan sääntelyn edelleen jatkuvaa pirstaleisuutta.

¹⁴² HE 242/2018 vp, 1, 6-7, 32-33.

¹⁴³ HE 242/2018 vp, 1, 33-34.

¹⁴⁴ PeVL 15/1994 vp, 1; PeVL 67/2010 vp, 2-3.

¹⁴⁵ PeVL 51/2018 vp, 2-4.

henkilötietojen käsittelyyn sovelletaan 7 lukua, jossa on erikseen määritelty 47 §:ssä, että suojelupoliisi toimii tässä luvussa tarkoitettujen henkilötietojen rekisterinpitäjänä.

Poliisin henkilötietolain 2 §:ssä on säädetty säädöksen suhteesta muuhun lainsäädäntöön. Säädöksen 1 momentin 1 kohdan mukaan jollei tässä laissa toisin säädetä, henkilötietojen käsittelyyn rikosten ennalta estämiseksi, paljastamiseksi, selvittämiseksi tai syyteharkintaan saattamiseksi sekä yleiseen turvallisuuteen kohdistuvilta uhkilta suojelemiseksi ja tällaisten uhkien ehkäisemiseksi sovelletaan henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä annettua lakia, jäljempänä rikosasioiden tietosuojalaki. Poliisin henkilötietolain 1 §:n 2 kohdan mukaisesti jollei tässä laissa toisin säädetä, oikeuteen saada tieto ja muuhun henkilötietojen luovuttamiseen viranomaisen henkilörekisteristä sovelletaan, mitä viranomaisen toiminnan julkisuudesta säädetään.

Poliisilain toimivaltanormisto on esillä myös hallituksen esityksessä poliisin henkilötietojen käsittelystä, missä on tarkennettu, että poliisin toimivallasta hankkia ja luovuttaa henkilötietoja säädetään samoissa säädöksissä kuin poliisin muista toimivaltuuksista. Poliisilain toimivaltuuksien lisäksi toimivaltanormistoa löytyy pakkokeinolaista, esitutkintalaista sekä muista poliisin tehtäviä koskevista erityislainsäädännöistä. Poliisin henkilötietolain esitöiden mukaisesti yleislakina viranomaisten henkilötietojen käsittelyyn sovelletaan lisäksi julkisuuslakia. Esitöissä on erikseen korostettu, että henkilötietojen käsittelyssä merkityksellisiä ovat erityisesti julkisuuslaissa olevat tietojen salassapitoa koskevat säännökset. Julkisuuslain nojalla määräytyy myös asianosaisen oikeus tiedonsaantiin.¹⁴⁶ Julkisuuslain ja rikosasioiden tietosuojalain lisäksi, poliisin henkilötietolain 2 §:n 2 momentissa on huomioitu, että henkilötietojen käsittelystä säädetään lisäksi yleisessä tietosuoja-asetuksessa sekä tietosuojalaissa.

Poliisin tehtäviin kuuluvien henkilötietojen käsittelystä säädetään poliisin henkilötietolain 2 luvussa. Lain 4 §:n mukaan poliisi saa käsitellä säädöksessä eriteltyjä henkilön perustietoja 5 §:n mukaisissa tutkinta- ja valvontatehtävissä, 7 §:n mukaisissa tapauksissa rikosten ennalta estämiseksi tai paljastamiseksi, 9 §:n mukaisesti tietolähdetietoja ja 11 §:n puitteissa poliisin muissa lakisääteisissä tehtävissä.

Poliisin henkilötietolain 11 §:n mukaan poliisi lisäksi saa käsitellä henkilötietoja myös lupahallintoon liittyvien tehtävien ja sellaisten poliisille laissa erikseen säädettyjen valvontatehtävien suorittamiseksi, jotka eivät liity rikoksen ennalta estämiseen, paljastamiseen, selvittämiseen tai syyteharkintaan saattamiseen tai yleiseen turvallisuuteen kohdistuvilta uhkilta suojelemiseen tai tällaisten uhkien ehkäisemiseen. Poliisin henkilötietoja koskevan hallituksen

¹⁴⁶ HE 242/2018 vp, 7.

esityksen mukaisesti tällä tarkennetaan muun muassa salaisilla tiedonhankintakeinoilla ylimääräisenä saatujen tietojen tallentamisen perusteita.¹⁴⁷

Laissa henkilötietojen käsittelyssä poliisitoimessa on niin ikään määritelty säännökohtaisesti eri perustein tapahtuvan henkilötietojen käsittelyn sisältö. Esimerkiksi 5 §:n mukaisen käsittelyperusteen henkilötietojen sisältö on määritelty säädöksen 6 §:ssä, 7 §:n mukaisen käsittelyperusteen henkilötietojen sisältö 8 §:ssä ja niin edelleen.

Poliisin henkilötietolain 12 §:n mukaan poliisi saa lisäksi käsitellä lakisääteisten tehtävien suorittamiseksi myös henkilötietoja, joita ei ole erikseen määritelty säädöksen 4 §:ssä, kun käsitellä on jokin 12 §:n mukainen tieto.

Poliisin henkilötietolain 12 §:n 1 momentissa on säädetty, että edellä 4 §:ssä tarkoitettujen henkilön perustietojen lisäksi poliisi saa käsitellä 11 §:ssä tarkoitettuihin tarkoituksiin seuraavia henkilötietoja: yksi hakemusta, lupaa, lausuntoa, ilmoitusta ja päätöstä koskevat tiedot, kaksi luvan myöntämisen ja voimassaolon estettä koskevat tiedot sekä luvan myöntämisen ja voimassaolon edellytysten selvittämiseksi tarvittavat tiedot, mukaan lukien terveyttä koskevat tiedot ja muut erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvat tiedot, kolme viranomaisen toimenpiteitä koskevat tiedot, neljä henkilön valokuva ja nimikirjoitusnäyte, jotka hän on luovuttanut poliisille, ulkoministeriölle tai ulkoasiainhallinnon viranomaiselle hakiessaan sellaista lupaa tai päätöstä, jonka valmistamiseen henkilön valokuva ja nimikirjoitusnäyte ovat tarpeen, viisi henkilökorttilaissa (663/2016) ja passilaissa (671/2006) säädettyjen tehtävien suorittamiseksi henkilökortin tai passin hakijalta hakutilanteessa otetut biometriset sormenjälkitiedot ja kasvokuva, kuusi toimenpiteen kohteena olevan henkilön turvallisuuden tai viranomaisen työturvallisuuden turvaamiseksi tiedot henkilön terveydentilasta ja sen seurannasta taikka hänen sairautensa hoidosta, kohteen tai henkilön vaarallisuudesta tai arvaamattomuudesta sekä tiedot, jotka kuvaavat tai on tarkoitettu kuvaamaan rikollista tekoa, rangaistusta tai muuta rikoksen seuraamusta, seitsemän hallinnollisia seuraamuksia koskevat tiedot ja kahdeksan muut kuin 1-7 kohdassa tarkoitettut 11 §:ssä tarkoitettujen tehtävien suorittamiseksi välttämättömät tiedot, ei kuitenkaan erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia tietoja.

Poliisin henkilötietolain 12 §:n 2 momentin mukaan poliisi saa osana arpajaislain (1047/2001) ja rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä annetun lain (444/2017) mukaista valvontaa käsitellä rahapeliyhtiön ja muun sen valvottavaksi mainituissa laeissa säädetyn elinkeinonharjoittajan ja yhteisön asiakkaita koskevia henkilötietoja siinä määrin kuin se on tarpeen valvontatehtävän suorittamiseksi.

¹⁴⁷ HE 242/2018 vp, 12.

Poliisi voi poliisin henkilötietolain 13 §:n mukaan käsitellä henkilötietoja muuhun kuin niiden alkuperäiseen käsittelytarkoitukseen säädöksessä eriteltyissä tapauksissa.¹⁴⁸ Säädöksen 13 §:n 1 momentin mukaan jollei muulla laissa toisin säädetä, poliisi saa käsitellä 5-9, 11 ja 12 §:ssä tarkoitettuja henkilötietoja muuhun kuin niiden alkuperäiseen käsittelytarkoitukseen: yksi rikoksen ennalta estämiseksi tai paljastamiseksi, kaksi sellaisen rikoksen selvittämiseksi, josta laissa säädetty ankarin rangaistus on vankeutta, kolme etsintäkuulutetun tavoittamiseksi, neljä syyttömyyttä tukevana selvityksenä, viisi hengelle, terveydelle tai vapaudelle aiheutuvan merkittävän vaaran taikka huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon estämiseksi, kuusi kansallisen turvallisuuden suojaamiseksi, seitsemän henkilöllisyyden selvittämiseksi suoritettaessa sellaista poliisin toimenpidettä, joka välttämättä edellyttää henkilöllisyyden varmistamista tai poliisin toiminnan suuntaamiseksi.

Poliisin henkilötietolain 13 §:n 2 momentin mukaan poliisin henkilörekisterin tietoja saa salassapitosäännösten estämättä käsitellä myös laillisuusvalvonta-, analyysi-, suunnittelu- ja kehittämistoiminnassa. Lisäksi tietoja saa käyttää koulutustoiminnassa, jos tiedot ovat koulutuksen toteuttamiseksi välttämättömiä. Säännöksen 3 momentissa on säädetty, että edellä 12 §:n 1 momentin 4 kohdassa tarkoitettua henkilön valokuvaa ja nimikirjoitusnäytettä saadaan asianomaisen henkilön suostumuksella käyttää muunkin hänen hakemansa hallintoluvan tai päätöksen valmistamiseen kuin sen asiakirjan valmistamiseen, johon henkilön valokuva ja nimikirjoitusnäyte on luovutettu. Poliisin henkilötietolain 13 §:n 5 momentin mukaan edellä 12 §:n 2 momentissa tarkoitettuja henkilötietoja saa käyttää vain niiden alkuperäiseen käsittelytarkoitukseen.

Säädöksen 14 §:ssä on määritelty henkilötietojen käsittelystä muuhun kuin alkuperäiseen tarkoitukseen lupaharkinnassa- ja valvonnassa. Lisäksi poliisin henkilötietolain 15 §:n mukaan poliisi saa käsitellä erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia tietoja vain, jos käsittely on käsittelytarkoituksen kannalta välttämätöntä.¹⁴⁹ Säännöksessä tarkennetaan lisäksi erityisten henkilötietoryhmien käsittelyä erillistapauksissa, kuten muun muassa lupa-asioissa, mutta lähtökohteisesti poliisin henkilötietolain 15 §:n 1 momentin mukaan poliisi saa käsitellä erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvia tietoja vain, jos käsittely on käsittelytarkoituksen kannalta välttämätöntä.

¹⁴⁸ TSA 6(4) art. mukaisesti henkilötietoja voidaan käsitellä muuhun kuin niiden alkuperäiseen tarkoitukseen, kun käsittely perustuu jäsenvaltion lainsäädäntöön ja se muodostaa demokraattisessa yhteiskunnassa välttämättömän ja oikeasuhteisen toimenpiteen TSA 23(1) art. kohdassa tarkoitettujen tavoitteiden turvaamiseksi. Tavoitteita ovat muun muassa kansallinen ja yleinen turvallisuus sekä rikostorjunnan toteuttaminen.

¹⁴⁹ TSA 9 art. lähtökohta on, että erityisten henkilötietoryhmien käsittely on kiellettyä. Artiklan 2 kohdan mukaan pääsäännöstä voidaan poiketa muun muassa silloin, kun käsittelystä on erikseen sallittu jäsenvaltion lainsäädännössä. Tietosuojalain 6 § 1 momentin 2 kohdan mukaan tietosuojalain 9 artiklan 1 kohtaa ei sovelleta tietojen käsittelyyn, josta säädetään laissa tai joka johtuu välittömästi rekisterinpitäjälle laissa säädetystä tehtävästä.

Henkilötietojen elinkaari on määritelty poliisin henkilötietolain 5 lukuun.¹⁵⁰ Poliisin henkilötietolain 5 luvun 39 §:n mukaisesti virheelliseksi todettu tieto saadaan kuitenkin tietosuojalain tai yleisen tietosuojasetuksen estämättä säilyttää korjatun tiedon yhteydessä, jos se on tarpeen rekisteröidyn, muun asianosaisen tai poliisin henkilöstöön kuuluvan oikeuksien turvaamiseksi. Virheelliseksi todettua tietoa ei kuitenkaan 39 §:n 2 momentin mukaisesti saa säilyttää Schengenin tietojärjestelmän kansallisessa järjestelmässä ja 3 momentti edellyttää, että tieto, jota 1 momentin nojalla säilytetään, on poistettava heti kun tiedon säilyttäminen oikeuksien turvaamiseksi ei enää ole tarpeen.¹⁵¹

Rekisteröidyn oikeuksista säädetään poliisin henkilötietolain 6 luvussa. Säädöksen 41 §:n mukaan rikosasioiden tietosuojalain 23 §:ssä tarkoitetun rekisteröidyn tarkastusoikeuden ja tietosuojasetuksen 15 artiklassa tarkoitetun rekisteröidyn tietoon pääsyn toteuttamiseksi rekisterinpitäjä antaa tarvittavat henkilötiedot ja muut tiedot tarkastamista varten, jollei rekisterinpitäjä ole määrännyt muuta poliisin yksikköä antamaan tiedot.

Poliisin henkilötietolakia koskevassa hallituksen esityksessä on huomautettu, että henkilötietojen käsittelyssä merkityksellistä on niin ikään julkisuuslaissa olevat tietojen salassapitoa koskevat säännökset sekä julkisuuslain nojalla määräytyy lisäksi asianosaisen oikeus tiedonsaantiin.¹⁵² Hallituksen esityksen tarkemmissa perusteluissa on huomautettu, että rekisteröidyn oikeuksia koskevat säännökset sisältyisivät pääosin rikosasioiden tietosuojalain 4 lukuun ja tietosuojasetuksen III lukuun. Perusteluissa korostetaan, että poliisin henkilötietolain tarkennettaisiin tarkastusoikeuden toteuttamista ja rekisteröidyn tarkastusoikeuden rajoittamista.¹⁵³

Rekisteröidyn oikeudet ja oikeusturva on otettu poliisin henkilötietolain esitöissä tarkempaan tarkasteluun. Hallituksen esityksessä tarkastusoikeutta on ehdotettu tarkennettavaksi siltä osin, kun se koskee rikosten ennalta estämiseksi ja paljastamiseksi käsiteltävien henkilötietojen välitöntä tarkastusoikeutta. Esitöiden mukaan tämän tarkastusoikeuden ulkopuolelle jäisivät poliisin taktisia ja teknisiä menetelmiä koskevat tiedot, havainto- tai tietolähdetiedot sekä tekniseen tutkintaan käytettävät tiedot, joihin rekisteröidyllä olisi rikosasioiden tietosuojalain 29 §:n mukainen tarkastusoikeus tietosuojavaltuutetun välityksellä - eli niin kutsuttu välillinen tarkastusoikeus. Poliisin henkilötietolain esitöiden mukaan kuitenkin muut rikosten

¹⁵⁰ Elinkaariajattelu toteuttaa TSA:n 5 art. mukaista säilytyksen rajoittamisen ja tietojen minimoinnin periaatteita.

¹⁵¹ Sanamuoto ”ei ole enää tarpeen” edellyttää, että tietojen säilyttämisen tarve tulee arvioida säännöllisesti. Tämä ilmentää TSA:n 5 art. mukaista täsmällisyyden periaatetta.

¹⁵² HE 242/2018 vp, 7.

¹⁵³ HE 242/2018 vp, 101.

ennalta estämiseksi ja paljastamiseksi käsiteltävät tiedot olisivat rekisteröidyn tarkastusoikeuden piirissä.¹⁵⁴

Hallituksen esityksessä poliisin henkilötietolaiksi korostetaan myös, että lakiehdotuksen 5 §:n 3 momentin ja 7 §:n 6 momentin mukaisesti käsiteltävät henkilötiedot olisivat välillisen tarkastusoikeuden piirissä.¹⁵⁵ Lain esitöiden mukaan tarkastusoikeuden rajoittamista on perusteltu sillä, että tietoihin sisältyisi tyypillisesti poliisin taktisia ja teknisiä menetelmiä koskevia tietoja. Tarkastusoikeuden rajoitukseen sovellettaisiin kuitenkin samoja säännöksiä sen jälkeen, kun tietojen merkityksellisyys poliisin tehtävien kannalta olisi arvioitu. Poliisin henkilötietolain hallituksen esityksessä on niin ikään korostettu, että rajoitusperusteilla tulee olla hyväksyttävä yhteiskunnallinen intressi ja niiden tulisi olla oikeasuhtaisia tavoiteltuun päämäärään. Rajoitusten tulisi täten olla välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi ja se olisi ainoastaan sallittua, jos tavoitetta ei saavuteta perusoikeuteen vähemmän puuttuvin keinoin. Rajoitusperusteiden laajuudessa tulee ottaa huomioon yhteiskunnallisen intressin suhde, perusoikeudella suojattuun, rajoitettuun oikeushyvään.¹⁵⁶

Poliisin henkilötietolain 41 §:n 1 momentin mukaan rikosasioiden tietosuojalain 23 §:ssä tarkoitetun rekisteröidyn tarkastusoikeuden ja tietosuoja-asetuksen 15 artiklassa tarkoitetun rekisteröidyn tietoon pääsyn toteuttamiseksi rekisterinpitäjä antaa tarvittavat henkilötiedot ja muut tiedot tarkastamista varten, jollei rekisterinpitäjä ole määrännyt muuta poliisin yksikköä antamaan tiedot.

Poliisin henkilötietolain 41 §:n 2 momentin mukaisesti rekisteröidyn on tarkastusoikeutta käyttäessään esitettävä tätä tarkoittava pyyntö henkilökohtaisesti rekisterinpitäjälle tai muulle 1 momentissa tarkoitetulle poliisiyksikölle ja todistettava henkilöllisyytensä. Pyyntö voidaan esittää myös käyttämällä vahvasta sähköisestä tunnistamisesta ja sähköisistä luottamuspalveluista annetussa laissa (617/2009) tarkoitettua vahvaa sähköistä tunnistamista, jos tällainen palvelu on käytössä.

Hallituksen esityksessä poliisin henkilötietolakia koskien on perusteltu, että pyynnön esittäminen henkilökohtaisesti ja viranomaiselle itselleen, olisi välttämätöntä riittävän

¹⁵⁴ HE 242/2018 vp, 132.

¹⁵⁵ PolHetL 5 § 3 mom.: Poliisi saa käsitellä henkilötietoja myös sen arvioimiseksi, ovatko tiedot merkityksellisiä 1 momentissa tarkoitetun käsittelytarkoituksen kannalta. Tietojen merkityksellisyys on arvioitava ja tarpeettomat tiedot poistettava viipymättä, kuitenkin viimeistään kuuden kuukauden kuluttua niiden tallettamisesta. PolHetL 7 § 6 mom.: Poliisi saa käsitellä henkilötietoja myös sen arvioimiseksi, ovatko tiedot merkityksellisiä 1 momentissa tarkoitetun käsittelytarkoituksen kannalta. Tietojen merkityksellisyys on arvioitava ja tarpeettomat tiedot poistettava viipymättä, kuitenkin viimeistään kuuden kuukauden kuluttua niiden tallettamisesta.

¹⁵⁶ HE 242/2018 vp, 132. Kyseisissä esitöissä viitataan myös PeVM 25/1994 vp, 5, PeVL 5/2009 vp, 3, PeVL 56/2014 vp, 3 ja PeVL 18/2018 vp, 3.

luotettavuuden varmistamiseksi poliisin käsittelemien henkilötietojen kannalta. Hallituksen esityksessä on huomioitu, että henkilötietoja voidaan tässä yhteydessä käsitellä yleisen tietosuoja-asetuksen johdannon 41 kohdan mukaisesti ainoastaan tätä erityistarkoitusta varten.¹⁵⁷

Poliisin henkilötietolain 42 § rajoittaa rikosasioiden tietosuojalain 23 §:ssä säädettyä tarkastusoikeutta. Rekisteröidyllä ei säännöksen mukaan ole lainkaan tarkastusoikeutta ensinnäkin 9 §:n mukaisiin tietolähdetietoihin, toiseksi Schengenin tietojärjestelmän salaista tarkkailua ja erityistarkastuksia koskeviin henkilötietoihin, kolmanneksi 5-8 §:ssä tarkoitettuihin henkilötietoihin sisältyviin poliisin taktisia ja teknisiä menetelmiä koskeviin tietoihin, havainto- tai tietolähdetietoihin tai tekniseen tutkintaan käytettäviin tietoihin eikä neljänneksi henkilötietoihin, jotka on saatu poliisilain 5 luvun ja pakkokeinolain (806/2011) 10 luvun mukaisia tiedonhankintamenetelmiä käyttäen sekä sähköisen viestinnän palveluista annetun lain 157 §:n nojalla. Säännöksessä viitataan rikosasioiden tietosuojalain 29 §:ään, jossa säädetään rekisteröidyn oikeuksien käyttämisestä tietosuojavaltuutetun välityksellä.

Poliisin henkilötietolain pykälät 43-44 koskevat tarkastusoikeutta Schengenin tietojärjestelmän teknisen tuen yksikön ylläpitämän tiedoston tietoihin ja Prümin sopimukseen ja Prüm-päätökseen perustuvan henkilötietojen käsittelyn osalta. Laissa henkilötietojen käsittelystä poliisitoimissa 45 §:ssä on erikseen vielä säädetty, ettei tietosuoja-asetuksen 18 artiklaa rekisteröidyn oikeudesta käsittelyn rajoittamiseen sovelleta tässä laissa tarkoitettuun henkilötietojen käsittelyyn.

Yleisen tietosuoja-asetuksen 18 artikla on huomioitu myös poliisin henkilötietolain hallituksen esitöissä. Hallituksen esityksessä ehdotetaan, ettei rekisteröity voi vaatia henkilötietojensa käsittelyn rajoittamista. Rajoitusta perustellaan muun muassa sillä, että käsittelyn rajoittaminen voi estää poliisille laissa kuuluvan tehtävän hoitamisen. Hallitus on katsonut esityksessään, että poikkeusta voidaan pitää rekisteröidyn oikeusturvan kannalta vähäisenä, koska poliisia veloitetaan poliisin henkilötietolain lisäksi muista säädöksistä tulevat hyvän hallinnon taakat sekä yleiseen tietosuoja-asetukseen liittyvät oikeussuojakeinot.¹⁵⁸

Perustuslakivaliokunta on huomauttanut, että poliisin rekistereihin talletetaan paljon sen kaltaisia tietoja, joiden oikeudettomalta käytöltä suojaaminen on erittäin tärkeää, jolloin myös tietojen käytön valvontaan on kiinnitettävä korostettua huomiota. Lausunnossa korostetaan, ettei tietojen suojaamista oikeudettomalta käytöltä voi perustaa yksin rekisterinpitäjää tai tietojen käsittelijää koskevan virkavastuun tai muun seuraamusjärjestelmän varaan.¹⁵⁹

¹⁵⁷ HE 242/2018 vp, 102.

¹⁵⁸ HE 242/2018 vp, 104-105, 133.

¹⁵⁹ PeVL 51/2018 vp, 5 ja PeVL 42/2014 vp, 2-3. Ks. myös PeVL 35/2018 vp, 34.

Poliisissa valtakunnalliseen käyttöön tarkoitettujen henkilökisterien ja poliisilla valtakunnallisessa käytössä olevien tilapäisten henkilökisterien rekisterinpitäjä on Poliisihallitus.¹⁶⁰ Hallituksen esityksessä on poliisin henkilötietolakia koskien todettu, että poliisi käsittelee henkilötietoja useissa eri henkilökistereissä. Tietojen turvaaminen on tärkeää sekä poliisin toiminnan että kansalaisten oikeusturvan kannalta. Eri aikakausilla toteutettuja tietojärjestelmiä suojataan tietoturvallisuuden eri osa-alueiden kautta. Turvaamista pidetään jatkuvana prosessina, joka perustuu yhtenäiseen politiikkaan, tietoturvaperiaatteisiin sekä näiden pohjalta luotuihin ohjeisiin.¹⁶¹

Poliisissa sisäinen valvonta on osa henkilötietojen käsittelyä koskevaa prosessia. Poliisihallintolain 1 §:n 1 momentin mukaan sisäministeriö vastaa poliisin toimialan ohjauksesta ja valvonnasta. Sisäministeriön työjärjestyksestä annetun sisäministeriön asetuksen (1078/2013) 13 §:n 2 momentin mukaan ministeriön poliisiosasto käsittelee poliisin laillisuusvalvontaan kuuluvat asiat. Poliisiosasto puolestaan toteuttaa laillisuusvalvontaa laillisuusvalvontaohjeen¹⁶² mukaisesti ja tämä pitää sisällään muun muassa henkilötietojen käsittelyn valvontaa.¹⁶³

Poliisin henkilötietolain lainvalmisteluasiakirjoissa on kuvattu, että poliisissa laitoksen johto vastaa niin ikään siitä, että henkilötietojen käsittely ja henkilökisterien valvontakäytänteet on järjestetty lainmukaisesti ja tarkoituksenmukaisella sekä tehokkaalla tavalla. Erityistä huomiota on kiinnitettävä rekisteritietojen käyttötarkoitukseen ja tietojen oikeellisuuteen päivittäisessä työssä. Käsittelyssä havaittuihin virheisiin, laiminlyönteihin, väärinkäytöksiin tai muihin epäkohtiin tulee puuttua viipymättä.¹⁶⁴

Hallituksen esityksessä poliisin henkilötietolakia koskien on huomautettu myös, että poliisin sisäisessä laillisuusvalvonnassa korostuu yksiköiden päälliköiden, päällystön sekä lähiesimiesten toiminta sekä henkilötietojen käsittelyä koskevan ohjeistuksen merkitys. Olennaista on niin ikään käyttöoikeuksien myöntämiskäytänteet, jolla voidaan varmistaa, että henkilötietoja käsittelevät ainoastaan sellaiset henkilöt, joiden työtehtäviin henkilötietojen käsittely kuuluu.¹⁶⁵

Poliisin henkilötietolain hallituksen esityksessä on lisäksi korostettu, että sisäisessä laillisuusvalvonnassa tulee kiinnittää erityistä huomiota muun muassa henkilötietojen käsittelyyn ja valvontaan ja tarkastussuunnitelmissa on painotettava toimintoja, joissa puututaan henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksiin. Toiminnan lainmukaisuuden osoittamisen keinona on muun

¹⁶⁰ Poliisi 2022a.

¹⁶¹ HE 242/2018 vp, 8.

¹⁶² Sisäministeriö 2020.

¹⁶³ HE 242/2018 vp, 30.

¹⁶⁴ HE 242/2018 vp, 30.

¹⁶⁵ HE 242/2018 vp, 30.

muassa organisaation sisäisen tarkastelun tuloksena syntyvä tietotilinpäätös.¹⁶⁶ Ainakaan toistaiseksi poliisi ei ole saattanut tietotilinpäätöstä yleisön saataville.

Sisäisen valvonnan ohella poliisissa henkilötietojen käyttöä valvoo tietosuojalain 8 §:n mukaisesti yleisen tietosuoja-asetuksen voimaantulon yhteydessä muodostunut valvontaviranomainen, tietosuojavaltuutettu. Poliisin henkilötietolain esitöissä on todettu, että tietosuojavaltuutetun ohella myös eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri valvovat henkilötietojen käsittelyä koskevan lainsäädännön noudattamista osana yleistä viranomaisten ja virkamiesten toiminnan laillisuusvalvontaa. Oikeusasiamies ja oikeuskansleri valvovat niin ikään tietosuojavaltuutetun toiminnan lainmukaisuutta.¹⁶⁷

Poliisin henkilötietolain hallituksen esityksessä on huomioitu, että tietosuojasääntely liittyy keskeisin osin kansalaisten asemaan yhteiskunnassa ja että tietosuojasääntelyn tarkoituksena on varmistaa kansalaisen oikeuksien käyttö, kun kyse on henkilötietojen käsittelystä. Kuitenkin samaisessa hallituksen esityksessä on katsottu, että rekisteröityjen oikeuksien tosiasiallinen käyttäminen aiheuttaa ”merkittävää hallinnollista taakkaa”.¹⁶⁸

Kuten poliisin henkilötietolain hallituksen esityksessäkin on tuotu esille, on henkilötietojen käsittelyn perustuttava lakiin ja sen tulee olla välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa sekä oikeasuhtaista tavoiteltuun päämäärään. Lainvalmisteluasiakirjassa todetaan niin ikään, että esimerkiksi järjestyshäiriöiden ja rikollisuuden torjuntaa sekä kansallisen turvallisuuden ylläpitoa on oikeuskäytännössä yleisesti pidetty hyväksyttävänä perusteena yksityisyyden suojan pitkällekin meneville rajoituksille.¹⁶⁹ Perustuslakivaliokunta on painottanut, että henkilötietojen ja yksityiselämän suoja tulee suhteuttaa muihin perus- ja ihmisoikeuksiin sekä samanaikaisesti muihin yhteiskunnalle painaviin intresseihin, kuten yleiseen turvallisuuteen, joka voi ääritapauksessa palautua henkilökohtaisen turvallisuuden perusoikeuteen.¹⁷⁰

Perustuslakivaliokunta on katsonut toistuvasti, ettei yksityiselämän ja henkilötietojen suojalla ole etusijaa muihin perusoikeuksiin nähden ja että arvioinnissa on kyse eri perusoikeussääntösten yhteensovittamisesta ja punninnasta.¹⁷¹ Erityisesti asiakirjajulkisuus ja henkilötietojen suojan välinen tasapaino korostuu valiokunnan mukaan.¹⁷² Joltain osin oikeuskäytäntöön on kuitenkin muodostunut käsitys tietyn perusoikeuden etusijasta, muun muassa, kun tarkasteluun on otettu yksityisyyden suoja ja sananvapaus.¹⁷³

¹⁶⁶ HE 242/2018 vp, 30-31.

¹⁶⁷ HE 242/2018 vp, 32.

¹⁶⁸ HE 242/2018 vp, 46, 44.

¹⁶⁹ HE 242/2018 vp, 122-123.

¹⁷⁰ PeVL 5/1999 vp, 2.

¹⁷¹ PeVL 14/2018 vp, 8; PeVL 54/2014 vp, 2; PeVL 10/2014 vp, 4.

¹⁷² PeVL 22/2008 vp, 4.

¹⁷³ Vainio 2009, 52; Hällström 2004, 40-52.

Perustuslakivaliokunta on todennut, että tietosuoja-asetus ja tietosuojalaki ovat ensisijaisia keinoja toteuttaa henkilötietojen suojaa. Tämän lisäksi perustuslakivaliokunta on samanaikaisesti katsonut, että kansallista erityislainsäädäntöä tulisi välttää. Erityislainsäädännön säätäminen tulisi varata vain tilanteisiin, jotka ovat tietosuoja-asetuksen mukaisesti sallittuja ja jos erityislainsäädäntö on välttämätöntä henkilötietojen suojan toteuttamiseksi.¹⁷⁴

Perustuslakivaliokunnan mukaan on toisaalta selvää, että erityislainsäädännön tarpeellisuutta tulee arvioida yleisen tietosuoja-asetuksen riskiperusteisen lähestymistavan mukaisesti ja tästä seuraa, että kansalliselle lainsäädännölle on tarve erityisesti, kun henkilötietojen käsittely voi muodostaa riskin henkilön oikeuksille ja vapauksille.¹⁷⁵

Hallintovaliokunta on poliisin henkilötietolain säätämistä koskevassa mietinnössään edellyttänyt, että hallitus seuraa ja arvioi uuden poliisin henkilötietolainsäädännön toimeenpanoa, kiinnittäen huomiota muun ohella uuden käyttötarkoituksiperusteisen sääntelyn toimivuuteen, henkilötietojen suojan toteutumiseen, vaikutuksiin poliisin ja muiden viranomaisten toimintaedellytyksiin sekä henkilötietojen käsittelyn valvontaan, ja laatii siitä seikkaperäisen selvityksen hallintovaliokunnalle vuoden 2021 loppuun mennessä.¹⁷⁶

6.3 Rikosasioiden tietosuojalaki

Poliisi käsittelee henkilötietoja myös rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämiseksi. Laki henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä jää pääosin tämän opinnäytetyön rajauksen ulkopuolelle. Lain soveltaminen on kuitenkin yhteydessä voimakkaasti poliisin osalta henkilön tarkastusoikeuden piiriin, joten sitä on syytä tarkastella lyhyesti ja soveltuvin osin rekisteröidyn oikeuksien kokonaiskuvan koherentiksi ymmärtämiseksi.

Rikosasioiden tietosuojalaki on säädetty niin sanotun rikosasioiden tietosujadirektiivin täytäntöön panemiseksi. Rikosasioiden tietosujalain 1 §:n 1 momentin mukaan tätä lakia sovelletaan toimivaltaisten viranomaisten käsitellessä henkilötietoja, kun kyse on ensinnäkin rikosten ennalta estämisestä, paljastamisesta, selvittämisestä tai syyteharkintaan saattamisesta, toiseksi syyteharkinnasta ja muusta rikokseen liittyvästä syyttäjän toiminnasta, kolmanneksi rikosasian käsittelemisestä tuomioistuimessa, neljänneksi rikosoikeudellisen seuraamuksen täytäntöönpanemisesta tai viidenneksi yleiseen turvallisuuteen kohdistuvilta uhkilta suojelemisesta tai tällaisten uhkien ehkäisemisestä 1-4 kohdassa tarkoitetun toiminnan yhteydessä.

¹⁷⁴ PeVL 14/2018 vp, 3; PeVL 2/2018 vp, 5.

¹⁷⁵ PeVL 14/2018 vp, 5; PeVL 15/2018 vp, 38. Ks. myös Andreasson & Ylipartanen 2022, 31-33.

¹⁷⁶ HaVM 39/2018 vp, 99. Vrt. Sisäministeriö 2022b: Sisäministeriö laati selvityksen aikataulu-
muutoksista johtuen lopulta tammikuussa 2022.

Rikosasioiden tietosuojalain 1 §:n 2 momentin mukaan lakia sovelletaan lisäksi ensinnäkin Puolustusvoimien suorittamaan ja Puolustusvoimien lukuun suoritettavaan henkilötietojen käsittelyyn, kun tietoja käsitellään puolustusvoimista annetun lain (551/2007) 2 §:n 1 momentin 1 kohdassa, 2 kohdan a alakohdassa sekä 3 ja 4 kohdassa säädettyjen tehtävien hoitamiseksi, toiseksi poliisin suorittamaan henkilötietojen käsittelyyn, kun tietoja käsitellään sellaisessa poliisilain (872/2011) 1 luvun 1 §:n 1 momentissa tarkoitetussa tehtävässä, joka liittyy kansallisen turvallisuuden suojaamiseen tai kolmanneksi Rajavartiolaitoksen suorittamaan henkilötietojen käsittelyyn, kun tietoja käsitellään sellaisessa rajavartiolaiton lain (578/2005) 3 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitetussa tehtävässä, joka liittyy kansallisen turvallisuuden suojaamiseen.

Rikosasioiden tietosuojalain 1 §:n 3 momentti taas määrää, että edellä 2 momentissa tarkoitettuun henkilötietojen käsittelyyn ei kuitenkaan sovelleta 10 §:n 2 momenttia henkilötietojen siirtämisestä Euroopan unionissa sijaitsevalle vastaanottajalle, 54 §:ää keskinäisestä avunannosta toisen EU:n jäsenvaltion kanssa eikä 7 lukua henkilötietojen siirrosta kolmansiin maihin ja kansainvälisille järjestöille. Säädöksen 4 momenttiin on tarkennettu, että tätä lakia sovelletaan kuitenkin vain sellaiseen 1 ja 2 momentissa tarkoitettuun henkilötietojen käsittelyyn, joka on kokonaan tai osittain automaattista tai jossa käsiteltävät tiedot muodostavat tai niiden on tarkoitus muodostaa rekisteri tai sen osa.

Rikosasioiden tietosuojalain 1 §:n 5 momentin mukaan tällä lailla pannaan täytäntöön luonnollisten henkilöiden suojelusta toimivaltaisten viranomaisten suorittamassa henkilötietojen käsittelyssä rikosten ennalta estämistä, tutkimista, paljastamista tai rikoksiin liittyviä syytöimiä tai rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanoa varten sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja neuvoston puitepäätyksen 2008/977/YOS kumoamisesta annettu Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/680, jäljempänä rikosasioiden tietosuojadirektiivi. Rikosasioiden tietosuojalain esitöiden mukaan laki olisi edellä mainituissa tilanteissa sovellettava yleislaki.¹⁷⁷

Rikosasioiden tietosuojalain 4 luku käsittelee rekisteröidyn oikeuksia. Säädöksen 23 §:ssä säädetään rekisteröidyn tarkastusoikeudesta. Rekisteröidyn oikeus on rikosasioiden tietosuojalain 2 §:n 2 momentin mukaisesti kytköksissä julkisuuslakiin. 23 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada rekisterinpitäjältä tieto siitä, käsitelläänkö häntä koskevia henkilötietoja. Jos kyseisiä tietoja käsitellään, rekisteröidyllä on oikeus saada rekisterinpitäjältä seuraavat tiedot: yksi käsiteltävät henkilötiedot ja kaikki tietojen alkuperästä käytettävissä olevat tiedot, kaksi käsittelyn tarkoitukset ja oikeusperuste, kolme käsittelyn kohteena olevat henkilötietoryhmät, neljä vastaanottajat tai vastaanottajaryhmät, joille rekisteröidyn henkilötietoja on luovutettu, viisi henkilötietojen säilytysaika, tai jos sitä ei ole määritelty, säilytysajan

¹⁷⁷ HE 31/2018 vp, 1.

määrittämiskriteerit, kuusi rekisteröidyn oikeus vaatia rekisterinpitäjältä häntä itseään koskevien henkilötietojen oikaisemista, poistamista tai niiden käsittelyn rajoittamista ja seitsemän rekisteröidyn oikeus tehdä 56 §:ssä tarkoitettu toimenpidepyyntö tietosuojavaltuutetulle ja valtuutetun yhteystiedot. Pykälässä 56 käsitellään oikeutta saattaa asia tietosuojavaltuutetun käsiteltäväksi. Rikosasioiden tietosuojalain 23 §:n 2 momentissa on säädetty, että se, joka haluaa tarkastaa itseään koskevat tiedot 1 momentissa tarkoitettulla tavalla, voi esittää tätä tarkoittavan pyynnön rekisterinpitäjälle omakätisesti allekirjoitetulla asiakirjalla tai sitä vastaavalla varmennetulla tavalla tai henkilökohtaisesti rekisterinpitäjän luona.

Rekisteröidyn oikeuksia voidaan rajoittaa rikosasioiden tietosuojalain mukaisesti. Säädöksen 24 §:ssä on säädetty tarkastusoikeuden rajoituksesta, 25 §:ssä henkilötietojen oikaisemisesta, poistamisesta ja käsittelyn rajoittamisesta, 26 §:ssä rekisteröidyn vaatimuksen epäämisestä ja 28 §:ssä rekisteröidyn oikeuksien rajoittamisesta.

Rikosasioiden tietosuojalain 28 §:n mukaisesti rekisteröidyn oikeuksia voidaan rajoittaa 22 §:n 2 momentissa, 24 §:n 1 momentissa, 26 §:n 1 momentissa ja 35 §:ssä tarkoitettulla tavalla, jos se rekisteröidyn oikeudet huomioon ottaen on oikeasuhtaista ja välttämätöntä ensinnäkin rikosten ennalta estämiselle, paljastamiselle, selvittämiselle tai rikoksiin liittyville syytetöille taikka rikosoikeudellisten seuraamusten täytäntöönpanolle aiheutuvan haitan välttämiseksi, toiseksi viranomaisen muun tutkinnan, selvityksen tai vastaavan menettelyn turvaamiseksi, kolmanneksi yleisen turvallisuuden suojelemiseksi, neljänneksi kansallisen turvallisuuden suojelemiseksi tai viidenneksi muiden henkilöiden oikeuksien suojelemiseksi.¹⁷⁸

Välillisestä tarkastusoikeudesta on säädetty rikosasioiden tietosuojalain 29 §:ssä, jonka mukaan rekisteröidyllä on oikeus pyytää tietosuojavaltuutettua tarkastamaan henkilötietojen ja niiden käsittelyn lainmukaisuus, jos tämän tai muun lain nojalla rekisteröidyn tarkastusoikeutta on lykätty, rajoitettu tai evätty tai jos rekisterinpitäjä ei hyväksy rekisteröidyn vaatimusta henkilötietojen oikaisemisesta, täydentämisestä, poistamisesta tai niiden käsittelyn rajoittamisesta. Jos rekisteröity käyttää 1 momentissa tarkoitettua oikeuttaan, tietosuojavaltuutetun on kohtuullisen ajan kuluessa ilmoitettava rekisteröidylle toimenpiteistä, joihin se on ryhtynyt. Tietosuojavaltuutetun on myös ilmoitettava rekisteröidylle hänen oikeudestaan tehdä tietosuojavaltuutetulle 56 §:ssä tarkoitettu toimenpidepyyntö. Rekisterinpitäjän on rikosasioiden tietosuojalain 30 §:n 1 momentin mukaisesti myös edistettävä rekisteröityjen mahdollisuuksia käyttää tässä¹⁷⁹ luvussa tarkoitettuja oikeuksia. Kaikki rekisteröidylle annettavat ilmoitukset ja henkilötietojen käsittelyä koskevat tiedot on annettava tiiviisti

¹⁷⁸ Kansallisen turvallisuuden perusteella tapahtuvaa rajoitusperustetta ja tietojen säilytysaika on käsitelty Ruotsin turvallisuuspoliisin osalta EIT:n tapauksessa *Segerstedt-Wiberg & muut v. Ruotsi 2006*.

¹⁷⁹ Viitataan rikosasioiden tietosuojalain 4 lukuun - rekisteröidyn oikeudet.

esitetystä, ymmärrettävässä ja helposti saatavilla olevassa muodossa selkeällä ja yksinkertaisella kielellä.

7 Terveydenhuollon sääntely

Terveydenhuoltolain 1 §:n 1 momentissa säädetään, että terveydenhuoltolakia sovelletaan sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetussa laissa (612/2021) sekä sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisestä Uudellamaalla annetussa laissa (615/2021) säädettyyn hyvinvointialueen, Helsingin kaupungin ja HUS-yhtymän järjestämisvastuuseen kuuluvan terveydenhuollon toteuttamiseen ja sisältöön, jollei muussa laissa toisin säädetä. Terveydenhuoltoon sisältyvät terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen, perusterveydenhuolto ja erikoissairaanhoidon hoito. Lain 21 §:ää sovelletaan kunnan järjestämään ympäristöterveydenhuoltoon. Perusterveydenhuolto on määritelty terveydenhuoltolain 3 §:ssä ja sen mukaan perusterveydenhuollolla tarkoitetaan 1.1.2023 alkaen hyvinvointialueen järjestämää väestön terveydentilan seuranta, terveyden edistämistä ja sen osana terveysneuvontaa ja terveystarkastuksia, suun terveydenhuolto, lääkinnällistä kuntoutusta ja työterveyshuoltoa sekä päivystystä, avosairaanhoidon, kotisairaanhoidon, kotisairaala- ja sairaalahoito, mielenterveystyötä ja päihdetyötä siltä osin kuin niitä ei järjestetä sosiaalihuollossa tai erikoissairaanhoidossa; perusterveydenhuollosta voidaan käyttää myös nimitystä kansanterveystyö.¹⁸⁰

Terveydenhuollossa salassapidosta on säädetty laissa terveydenhuollon ammattihenkilöistä (559/1994 ammattihenkilölaki) ja salassapitovelvollisuus kuuluu 3 lukuun terveydenhuollon ammattihenkilön yleisiin velvollisuuksiin. Potilaskirjojen laatimisesta ja säilyttämisestä sekä niihin sisältyvien tietojen salassapidosta kirjataan ammattihenkilölain 16 §:ssä että terveydenhuollon ammattihenkilön velvollisuudesta laatia ja säilyttää potilasasiakirjat sekä pitää salassa niihin sisältyvät tiedot on voimassa, mitä potilaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa (785/92) säädetään. Ammattihenkilölain 17 §:ssä säädetään, että terveydenhuollon ammattihenkilö ei saa sivulliselle luvatta ilmaista yksityisen tai perheen salaisuutta, josta hän asemansa tai tehtävänsä perusteella on saanut tiedon. Salassapitovelvollisuus säilyy ammatinharjoittamisen päättymisen jälkeen.

¹⁸⁰ Terveydenhuoltolain (1326/2010) 3 §:n 2 kohdan aiempi sanamuoto kuuluu: ”perusterveydenhuollolla kunnan järjestämää väestön terveydentilan seuranta, terveyden edistämistä ja sen osana terveysneuvontaa ja terveystarkastuksia, suun terveydenhuolto, lääkinnällistä kuntoutusta, työterveyshuoltoa, ympäristöterveydenhuoltoa sekä päivystystä, avosairaanhoidon, kotisairaanhoidon, kotisairaala- ja sairaalahoito, mielenterveystyötä ja päihdetyötä siltä osin kuin niitä ei järjestetä sosiaalihuollossa tai erikoissairaanhoidossa; perusterveydenhuollosta voidaan käyttää myös nimitystä kansanterveystyö”

Sosiaali- ja terveydenhuollon tiedonhallinnon lainsäädännön on kritisoitu olevan ”poikkeuksellisen monimutkainen” ja sen on kuvattu sisältävän ”yhtäältä niin epäjohdonmukaisuuksia käsitteistössä kuin toisaalta hyvin sekavasti rakennetun kokonaisuuden”.¹⁸¹ Esimerkiksi lainsäädännöllinen pohja potilastietojen käsittelyyn on kommentoitu löytyvän useasta laista ja laissa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakaskirjojen sähköisestä käsittelystä (784/2021 asiakastietolaki) 2 §:ssä soveltamisalasta kirjataan asiakaskirjojen käsittelyyn liittyvät muut lait, joita kyseisessä pykälässä on mainittu 13 kappaletta.¹⁸² Sanatarkka kirjausmuoto asiakastietolain 2 §:n 2 momentissa on, että siltä osin kuin asiakastietojen käsittelystä ei säädetä tässä laissa, säädetään siitä potilaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa (785/1992), jäljempänä potilaslaki, sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetussa laissa (812/2000), jäljempänä asiakaslaki, julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annetussa laissa (906/2019), tietosuojalaissa, sosiaali- ja terveystietojen toissijaisesta käytöstä annetussa laissa (552/2019), viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999), jäljempänä julkisuuslaki, sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa annetussa laissa (13/2003), vahvasta sähköisestä tunnistamisesta ja sähköisistä luottamuspalveluista annetussa laissa (617/2009), digitaalisten palvelujen tarjoamisesta annetussa laissa (306/2019), väestötietojärjestelmästä ja Digi- ja väestötietoviraston varmennepalveluista annetussa laissa (661/2009) sekä arkistolaisista (831/1994). Kielellisistä oikeuksista asiakastietojen käsittelystä ja tämän lain mukaisia palveluja ja toimintoja järjestettäessä säädetään kielilaissa (423/2003). Terveydenhuollon laitteista säädetään eräistä EU-direktiiveissä säädetyistä lääkinnällisistä laitteista annetussa laissa (629/2010).

Hallituksen esityksessä eduskunnalle laiksi potilaan asemasta ja oikeuksista todetaan että terveyden- ja sairaanhoidon käsite ei ole sisällöltään tarkkarajainen. Käsitettä ei potilaslain esitöiden mukaan ole aina määritelty lainsäädännössä.¹⁸³ Hallituksen esityksessä vuodelta 2021 koskien hyvinvointialueita todetaan että sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä, sen tarkemmasta toteuttamisesta sekä sosiaali- ja terveydenhuollon sisällöstä säädetään useissa eri laeissa, jotka ovat usealta eri vuosikymmeneltä. Osittaisuudistuksin toteutetun hajanaisen lainsäädännön ja monikanavaisen rahoitusjärjestelmän seurauksena sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä kokonaisuus on osin vaikea hahmottaa ja epäselvä.¹⁸⁴

Sosiaali- ja terveystietojen koskeva lainsäädäntö on läpikäymässä suuria muutoksia. Palveluiden rakenneuudistus, eli niin kutsuttu ”Sote-uudistus” on osa pääministeri Sanna Marinin hallituksen vuoden 2019 hallitusohjelmaa. Uudistus tulee tapahtumaan asteittain ja

¹⁸¹ Muukkonen & Voutilainen 2021a, 1-2, 16, 19; Muukkonen & Voutilainen 2021b.

¹⁸² Pahlman 2014, Potilasasiakirjat, Potilastietojen käsittelyn periaatteet, Arkaluotoinen tieto.

¹⁸³ HE 185/1991 vp, 3.

¹⁸⁴ HE 56/2021 vp, 17.

uudistuksen laajuus on koettu haasteeksi.¹⁸⁵ Hallitusohjelmassa kirjataan, että jatketaan terveysalan kasvustrategian mukaisten toimenpiteiden täytäntöönpanoa. Edistetään sote-datan joustavaa ja laajamittaista hyödyntämistä, samalla kuitenkin rekisteröityjen tietosuojan korkeasta tasosta huolehtien.¹⁸⁶ Terveyden ja hyvinvoinnin laitos on tehnyt sosiaali- ja terveydenhuollon asiakas- ja potilastietojen kansalliset kokonaisarkkitehtuurikuvaukset vuonna 2019. Arkkitehtuurivisiona oli että sosiaali- ja terveystalvet ovat helposti saavutettavia, kansalaisen osallisuutta ja vaikutusmahdollisuuksia tuetaan, palveluja integroidaan ja digitaalisia palveluja lisätään. Tämän lisäksi vision mukaisesti kansalaisen asiakastiedot olisivat aina ajantasaiset sekä yhdenmukaiset ja ne olisivat saatavilla siellä, missä kansalainen saa sosiaali- ja terveystalvet. Tietojen käsittely vision mukaisesti tapahtuisi tietoturvalisest ja muoto olisi teknisesti standardoitua. Lisäksi visiossa kirjattiin, että valtakunnalliset tietojärjestelmäpalvelut toimivat yhteisenä tiedonvälityksen ja -tallentamisen alustana, jota sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioiden asiakastietojärjestelmät hyödyntävät. Tietojärjestelmäpalvelut luovat edellytykset myös tietojen toisiokäytölle.¹⁸⁷

Hyvinvointialueita koskevan vuonna 2021 annetun hallituksen esityksen mukaisesti säädettiin useita uusia lakeja ja päivitettiin vanhoja, muun muassa hyvinvointialueiden järjestämisen toteuttamiseksi sekä yleisen tietosuoja-asetuksen myötä tulleiden muutostarpeiden vuoksi. Osa muutoksista on tulossa voimaan 1.1.2023. Hallitus kuvaili vuonna 2021 esityksessään hyvinvointialueita koskien sosiaali- ja terveystalvetuiden alueellisen järjestämismrakenteen tilannetta, että se on ollut pitkään sekava ja yhdenvertaisuuden toteutumisen näkökulmasta ”huolestuttava”.¹⁸⁸

Terveydenhuoltolain 3 §:n määritelmässä on tapahtunut muutoksia sanamuodoissa muun muassa tulevien hyvinvointialueiden vuoksi, aiemmassa sanamuodossa on käytetty vielä ”kunta” sanaa. Hyvinvointialueesta säädetään laissa hyvinvointialueesta (611/2021 hyvinvointialuelaki) ja sen 1 §:n mukaisesti hyvinvointialue on kuntia suurempi hallintoalue, joka on hyvinvointialuelain 2 §:n mukaisesti julkisoikeudellinen yhteisö, jolla on itsehallinto alueellaan ”siten kuin siitä tässä laissa säädetään”. Lakien toteutumiseksi kuntia, hyvinvointialueita sekä yksityisiä sosiaali- ja terveystalvetuiden tuottajia valvoo sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudessa toimivat tahot. Valvonnasta vastaa aluehallintovirastot, joiden ohjaaminen sekä koordinointi on sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston tehtävä. Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalan keskusvirasto on nimeltään Valvira. Valviran toimintaa säätelee laki sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastosta (669/2008).¹⁸⁹

¹⁸⁵ Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31, 144. Ks. myös HE 56/2021 vp, 12.

¹⁸⁶ Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31, 101.

¹⁸⁷ Pentikäinen, Kärkkäinen, Mykkänen, Penttinen, Hyppönen, Siira, & Jalonen 2019, 5, 16.

¹⁸⁸ HE 56/2021 vp, 12, 15, 17.

¹⁸⁹ Valvira 2022.

Asiakas- ja potilastietojen rekisterinpidosta säädetään laissa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021) 58 §:ssä että hyvinvointialueen sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden järjestämisestä vastaava toimivaltainen viranomainen on luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta (yleinen tietosuojasäätös) annetussa Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksessa (EU) 2016/679 tarkoitettu rekisterinpitäjä sen järjestämisvastuulle kuuluvassa toiminnassa syntyneille sekä sille kuntien ja kuntayhtymien hallinnasta siirtyneille sosiaali- ja terveydenhuollon asiakas- ja potilastiedoille. Hyvinvointialueen terveydenhuollon toimintayksiköissä saa käsitellä hyvinvointialueen rekisteriin kuuluvia potilaan hoidon toteuttamisen kannalta välttämättömiä potilastietoja salassapitosäännösten estämättä. Hyvinvointialueen sosiaalihuollon toimintayksiköissä saa käsitellä hyvinvointialueen rekisteriin kuuluvia sosiaalihuollon toteuttamisen kannalta välttämättömiä asiakastietoja salassapitosäännösten estämättä. Hyvinvointialueen järjestämisvastuulle kuuluvia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja tuottavan yksityisen palveluntuottajan on tallennettava asiakas- ja potilastiedot hyvinvointialueen asiakas- ja potilasrekistereihin sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä annetun lain mukaisia valtakunnallisia tietojärjestelmäpalveluja tai muita teknisiä rajapintoja käyttäen. Yksityisen palveluntuottajan on varmistettava asiakas- ja potilastietojen virheettömyys ennen tietojen tallentamista. Hyvinvointialue saa luovuttaa järjestämisvastuulleen kuuluvia sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja tuottavalle yksityiselle palveluntuottajalle salassapitosäännösten estämättä hyvinvointialueen asiakas- ja potilasrekistereissä olevia asiakas- ja potilastietoja, jotka ovat välttämättömiä asiakkaan palvelun tuottamiseksi ja toteuttamiseksi.

Hallintolain soveltamisalaan kuuluviin tahojen, joihin hallintolain 2 § mukaisesti muun muassa hyvinvointialueiden ja hyvinvointiyhtymien viranomaiset kuuluvat, tulee toteuttaa hyvän hallinnon perusteita, jotka on listattu hallintolain 2 luvussa. Hallintolain 9 §:ssä säädetään hyvän kielenkäytön vaatimuksesta, että viranomaisen on käytettävä asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä. Asiakkaan oikeudesta käyttää omaa kieltään viranomaisessa asioidessaan on voimassa, mitä siitä erikseen säädetään tai mitä johtuu Suomea sitovista kansainvälisistä sopimuksista.

7.1 Laki potilaan asemasta ja oikeuksista

Laissa potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992 potilaslaki) säädetään potilaan oikeuksista, joihin kuuluu muun muassa tiedonsaantioikeus ja itsemääräämisoikeus. Potilaslaki on tullut voimaan vuonna 1993 ja lain esitöiden mukaisesti lailla selkiinnytetäisiin ja vahvistettaisiin potilaan oikeusturvaa sekä edistettäisiin luottamuksellisten hoitosuhteiden syntymistä moniulotteisessa ja teknistyvässä terveydenhuollossa. Potilaslain tarkoitus on sen esitöiden mukaan säätää keskeisistä potilaan kohteluun ja hoitoon liittyvistä periaatteista, mutta tyhjentävä potilaan oikeuksien säätäminen ”ei ole tarkoituksen mukaista”. Potilaslain 1 §:ssä

säädetään lain soveltamisalasta, että potilaan asemaan ja oikeuksiin terveyden- ja sairaanhoitoa järjestäessä sovelletaan tätä lakia, jollei muussa laissa toisin säädetä.¹⁹⁰

Potilaslain 2 §:n 1 momentin 1 kohdassa on kirjattu, että tässä laissa tarkoitetaan potilaalla terveyden- ja sairaanhoitopalveluja käyttävää tai muuten niiden kohteena olevaa henkilöä. Potilaslain 2 §:n 4 kohdassa on määritelty terveydenhuollon toimintayksikkö ja kyseisen määritelmän mukaan terveydenhuollon toimintayksiköllä tässä laissa tarkoitetaan hyvinvointialueen terveydenhuollon toimintayksiköitä, jotka hoitavat sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain (612/2021) mukaisia terveydenhuollon tehtäviä, yksityisestä terveydenhuollosta annetussa laissa (152/1990) tarkoitettua terveydenhuollon palveluja tuottavaa yksikköä, työterveyslaitosta siltä osin kuin se tuottaa työterveyslaitoksen toiminnasta ja rahoituksesta annetussa laissa (159/1978) tarkoitettuja terveyden- ja sairaanhoidon palveluja, valtion mielisairaaloista annetussa laissa (1292/1987) tarkoitettuja valtion mielisairaaloita, terveydenhuollon järjestämisestä puolustusvoimissa annetussa laissa (322/1987) tarkoitettua terveydenhuollon järjestämisvastuussa olevaa puolustusvoimien yksikköä siltä osin kuin se tuottaa terveyden- ja sairaanhoidon palveluja, ja Vankiterveydenhuollon yksiköstä annetussa laissa (1635/2015) tarkoitettua Vankiterveydenhuollon yksikköä.¹⁹¹

Potilaan oikeudet on listattu potilaslain 2 lukuun. Potilaan oikeudet on jaoteltu 2 luvussa 3-9 §:iin. Näihin oikeuksiin kuuluu oikeus hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon ja siihen liittyvään kohteluun (3 §), pääsy hoitoon (4 §), tutkimusta, hoitoa tai lääkinnällistä kuntoutusta koskeva suunnitelma (4 a §), potilaan tiedonsaantioikeus (5 §), potilaan itsemääräämisoikeus (6 §), alaikäisen potilaan asema (7 §), kiireellinen hoito (8 §) sekä tiedonsaanti oikeus ja toimivalta (9 §). Potilaslain 3 §:n mukaisesti jokaisella Suomessa pysyvästi asuvalla henkilöllä on oikeus ilman syrjintää hänen terveydentilansa edellyttämään terveyden- ja sairaanhoitoon niiden voimavarojen rajoissa, jotka kulloinkin ovat terveydenhuollon käytettävissä.

Potilaalle on potilaslain 4 § ja 4 a §:n mukaisesti ilmoitettava hoitoon pääsyn ajankohdasta ja potilaan hoitoa, tutkimusta tai lääkinnällistä kuntoutusta koskeva suunnitelma tulee laatia yhteisymmärryksessä potilaan, hänen omaisensa tai läheisensä taikka hänen laillisen edustajansa kanssa. Potilaslain 5 §:n mukaisesti potilaalle on annettava selvitys hänen terveydentilastaan, hoidon merkityksestä, eri hoitovaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista sekä muista hänen hoitoonsa liittyvistä seikoista, joilla on merkitystä päätettäessä hänen hoitamisestaan. Selvitystä ei kuitenkaan tule antaa vastoin potilaan tahtoa tai silloin, kun on ilmeistä, että selvityksen antamisesta aiheutuisi vakavaa vaaraa potilaan hengelle tai terveydelle.

¹⁹⁰ HE 185/1991 vp, 1.

¹⁹¹ Maininta hyvinvointialueesta tulee voimaan 1.1.2023. Aiempi sanamuoto on ”terveydenhuollon toimintayksiköllä kansanterveyslaissa (66/1972) tarkoitettua terveyskeskusta ja muita kunnan toimintayksiköitä- -”

Tämän lisäksi selvitys potilaan terveydentilasta tulee antaa potilaslain 5 §:n mukaan terveydenhuollon ammattihenkilön toimesta siten, että potilas riittävästi ymmärtää sisällön. Jos terveydenhuollon ammattihenkilö ei osaa potilaan käyttämää kieltä taikka potilas ei aisti- tai puhevian vuoksi voi tulla ymmärretyksi, on mahdollisuuksien mukaan huolehdittava tulkitsemisesta.

Potilaan itsemääräämisoikeudesta säädetään potilaslain 6 §:n 1 momentissa, että potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Jos potilas kieltäytyy tietystä hoidosta tai hoitotoimenpiteestä, häntä on mahdollisuuksien mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla.

Potilaslain 6 § 2 momentin mukaan jos täysi-ikäinen potilas ei mielenterveydenhäiriön, kehitysvammaisuuden tai muun syyn vuoksi pysty päättämään hoidostaan, potilaan laillista edustajaa taikka lähiomaista tai muuta läheistä on ennen tärkeän hoitopäätöksen tekemistä kuuluttava sen selvittämiseksi, millainen hoito parhaiten vastaisi potilaan tahtoa. Jos tästä ei saada selvitystä, potilasta on hoidettava tavalla, jota voidaan pitää hänen henkilökohtaisen etunsa mukaisena.

Potilaslain 6 §:n 3 momentissa säädetään, että tapauksissa, joita 2 momentissa tarkoitetaan, tulee hoitoon saada potilaan laillisen edustajan taikka lähiomaisen tai muun läheisen suostumus. Laillisen edustajan, lähiomaisen ja muun läheisen tulee suostumusta antaessaan ottaa huomioon potilaan aiemmin ilmaisema tahto tai, jos hoitotahtoa ei ole ilmaistu, hänen henkilökohtainen etunsa. Jos laillinen edustaja, lähiomainen tai muu läheinen kieltää hoidon antamisen tai hoitotoimenpiteen tekemisen potilaalle, potilasta on mahdollisuuksien mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä suostumisesta kieltäytyvän henkilön kanssa muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla. Jos laillisen edustajan, lähiomaisen tai muun läheisen näkemykset hoidosta eroavat toisistaan, potilasta on hoidettava tavalla, jota voidaan pitää hänen henkilökohtaisen etunsa mukaisena.

Potilaslain 6 §:n 4 momentin mukaan potilaan tahdosta riippumatta annettavasta hoidosta on voimassa, mitä siitä mielenterveyslaissa, päihdehuoltolaissa (41/86), tartuntatautilaissa ja kehitysvammaisten erityishuollosta annetussa laissa (519/77) säädetään.

Potilaslain 7 §:n mukaisesti myös alaikäisen potilaan mielipide hoitotoimenpiteeseen on selvitettävä silloin, kun se on hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden mahdollista. Jos alaikäinen ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenee päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Potilaslain 9 §:n 2 momentin mukaan, jos alaikäinen potilas ikänsä ja kehitystasoonsa nähden kykenee päättämään hoidostaan, hänellä on oikeus kieltää terveydentilaansa ja hoitoansa koskevien tietojen antaminen huoltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen.

Potilaslain 13 §:n mukaan potilasasiakirjoihin sisältyvät tiedot ovat salassa pidettäviä ja tietoja saa antaa potilaslain 13 §:ssä luetelluissa tilanteissa. Potilasasiakirjojen salassapidosta on kirjattu potilaslain 13 §:ssä myös, että terveydenhuollon ammattihenkilö tai muu terveydenhuollon toimintayksikössä työskentelevä taikka sen tehtäviä suorittava henkilö ei saa ilman potilaan kirjallista suostumusta antaa sivulliselle potilasasiakirjoihin sisältyviä tietoja. Jos potilaalla ei ole edellytyksiä arvioida annettavan suostumuksen merkitystä, tietoja saa antaa hänen laillisen edustajansa kirjallisella suostumuksella. Sivullisella tarkoitetaan tässä laissa muita kuin asianomaisessa toimintayksikössä tai sen toimeksiannosta potilaan hoitoon tai siihen liittyviin tehtäviin osallistuvia henkilöitä. Salassapitovelvollisuus säilyy palvelussuhteen tai tehtävän päättymisen jälkeen.¹⁹²

Oikeudellinen arviointi siitä, onko potilaalla edellytykset arvioida annettavan suostumuksen merkitystä ei ole täysin ongelmatonta. Pelkästään se, että henkilö on hoidettavana, on jo itsessään salassa pidettävä asia potilaslain 13 §:n nojalla.¹⁹³ Potilaalla on oikeus tarkistaa häntä koskevat potilasasiakirjoissa olevat tiedot yleisen tietosuoja-asetuksen 15 artiklan mukaisesti, mikäli rajoituksia oikeuteen ei ole. Rajoitukset oikeuteen on listattu tietosuojalain 34 §:ssä. Yksi peruste rajoittaa rekisteröidyn, terveydenhuollon näkökulmasta potilaan, oikeutta tutustua hänestä kerättyihin tietoihin voi olla tilanne, jossa tiedon antamisesta saattaisi aiheutua vakavaa vaaraa rekisteröidyn terveydelle tai hoidolle taikka rekisteröidyn tai jonkun muun oikeuksille.¹⁹⁴

7.2 Terveydenhuollon asiakastietojen käsittely ja potilasasiakirjat

Asiakastietolaissa annetaan sen 2 §:n mukaan yleistä tietosuoja-asetusta täydentävät ja täsmentävät säännökset, kun sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietoja ja asiakkaan itsensä tuottamia hyvinvointitietoja käsitellään sähköisesti terveydenhuollon ja sosiaalipalveluiden järjestämisen ja tuottamisen käyttötarkoituksissa. Asiakastietolain 3 §:ssä asiakasasiakirjalla tarkoitetaan asiakaslaissa ja sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista annetussa laissa (254/2015), jäljempänä asiakasasiakirjalaki, tarkoitettua sosiaalihuollon asiakasasiakirjaa sekä potilaslaissa tarkoitettua potilasasiakirjaa. Asiantuntijoiden mukaan epäselvä rakenne koskien tietojenkäsittelyn kohdetta tiivistyy asiakastietolakiin, sillä asiakastiedolla tarkoitetaan sekä asiakasta koskevaa tietoa, joka sisältyy asiakaslaissa tarkoitettuun asiakirjaan, että potilastietoa.¹⁹⁵

¹⁹² Lisää suostumuksesta ks. Pahlman 2014, 4 Potilaan oikeudet, Potilaan tiedonsaanti- ja itsemääräämisoikeus, Itsemääräämisoikeus, Suostumus.

¹⁹³ Miten edellytyksiä voidaan mitata? Ks. Pahlman 2007, 35-36; Pahlman 2014, Salassapito- ja vaitiolovelvollisuus, Salassapitovelvollisuus, Yksityisyyden suoja ja salassapito.

¹⁹⁴ Potilaslain (785/1992) 9 §:n mukaisesti tiedonsaantioikeus voi joskus olla myös potilaan laillisella edustajalla, lähiomaisella tai muulla läheisellä.

¹⁹⁵ Muukkonen & Voutilainen 2021a, 5-6.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) määräyksessä (5/2021) on listattu tietojärjestelmien olennaiset vaatimukset luokkiin B-A3. Kanta-palveluihin liittyvät vaatimukset tulee täyttää vähintään luokkaan A2, joka on toiseksi korkein luokka. Määräyksen tarkoituksena on tämentää sosiaali- ja terveydenhuollon asiakas- ja potilastietojen käsittelyyn tarkoitettujen tietojärjestelmiin kohdistuvia vaatimuksia sekä varmistaa niiden yhteensopivuus, tietoturvallisuus ja toiminnan tarkoituksenmukaisuus.¹⁹⁶ Kanta-palvelut julkaisee säännöllisesti terveydenhuollon tietojärjestelmille määritellyt potilastiedon arkiston toiminnalliset vaatimukset. Kyseisen dokumentin tarkoituksena on sen mukaan toimia Potilastiedon arkiston toiminnallisia vaatimuksia sosiaali- ja terveydenhuollon tietojärjestelmille kuvaavana, kokoavana ja ensisijaisena määrityksenä.¹⁹⁷

Asiakastietojen käsittelyyn liittyvistä asioista säädetään asiakastietolain 4 luvussa, jossa keskitytään myös viranomaisten väliseen luovutuslupaan ja tiedonsaantioikeuteen (20 § -22 §). Käyttöoikeus asiakastietoon on kirjattu asiakastietolain 15 §:n ja sen mukaan käyttöoikeuksien on perustuttava sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilön ja muun asiakas- ja potilastietoja käsittelevän henkilön työtehtävään ja annettavaan palveluun siten, että henkilöllä on käyttöoikeus vain työtehtävissään tarvitsemiinsa välttämättömiin asiakastietoihin, joihin hänellä on tiedonsaantioikeus. Asiakastietojen käsittelyn perusteena on oltava tietoteknisesti varmistettu asiakas- tai hoitosuhde tai muu lakiin perustuva oikeus. Sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella säädetään, mitä tietoja ammattihenkilöt ja muut asiakastietoja käsittelevät henkilöt työtehtävänsä ja annettavan palvelun perusteella saavat käyttää.

Asiakastietolain 15 §:n 3 momentissa säädetään, että palvelunantajan on määriteltävä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilön tai muun asiakastietoja käsittelevän henkilön oikeus käyttää asiakastietoja. Palvelunantajan on pidettävä rekisteriä asiakastietojärjestelmiensä ja asiakasrekisteriensä käyttäjistä sekä näiden käyttöoikeuksista.

Asiakastietolain 16 §:n mukaan palvelunantajan on annettava asiakkaalle tiedot hänen oikeuksistaan sekä hänen asiakastietoihinsa liittyvistä valtakunnallisista tietojärjestelmäpalveluista ja niiden yleisistä toimintaperiaatteista. Tiedot on annettava asiakkaalle viimeistään hänen ensimmäisen asiointinsa yhteydessä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos vastaa asiakkaille annettavan informaation tietosisällöstä ja Kansaneläkelaitos vastaa informaatiomateriaalista.

Asiakastietolain 20 §:n mukaan terveydenhuollon potilastietoja saa luovuttaa salassapitosäännösten estämättä 6 §:ssä tarkoitettujen valtakunnallisten tietojärjestelmäpalvelujen avulla toiselle terveydenhuollon palvelunantajalle tai toiseen saman palvelunantajan potilasrekisteriin potilaan terveydenhuollon järjestämiseksi, tuottamiseksi ja toteuttamiseksi.

¹⁹⁶ Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2021, 3, 6-8.

¹⁹⁷ Kanta 2022a, 12.

Potilastietoja ei kuitenkaan saa luovuttaa ilman potilaan antamaa luovutuslupaa tai potilaslain 13 §:n 3 momentin 3 kohdassa taikka muussa luovutuksen oikeuttavassa laissa säädettyä perustetta. Terveydenhuollon potilastietoja saa luovuttaa salassapitosäännösten estämättä sosiaalihuollon palvelunantajalle sosiaalihuollon järjestämiseksi, tuottamiseksi ja toteuttamiseksi potilaan antaman suostumuksen perusteella. Suostumuksen edellytyksistä säädetään tietosuoja-asetuksen 7 artiklassa. Potilasta koskevan tiedon luovutus palvelunantajille toteutetaan valtakunnallisten tietojärjestelmäpalvelujen avulla sen jälkeen, kun potilasta on informoitu 16 §:ssä tarkoitetulla tavalla ja asiakas- tai hoitosuhteen olemassaolo potilaan ja luovutuspyynnön esittäjän välillä on tietoteknisesti varmistettu, ellei potilas ole kieltänyt tietojensa luovuttamista 18 §:n nojalla. Käyttöoikeudesta välttämättömiin potilastietoihin säädetään 15 §:ssä. Potilastiedot voidaan luovuttaa asiakkaalle hyvinvointisovelluksen tai kansalaisen käyttöliittymän kautta. Saadakseen tiedot hyvinvointisovellukseen potilaan tulee ottaa hyvinvointisovellus käyttöön ja hyväksyä tietojen luovutus.

Henkilölle itselleen toimitettavasta tiedosta säädetään asiakastietolain 24 §:ssä kansalaisen käyttöliittymästä ja sen välityksellä näytettävistä asiakastiedoista ja tahdon ilmaisuista, että henkilölle saadaan näyttää tai toimittaa kansalaisen käyttöliittymän välityksellä valtakunnallisiin tietojärjestelmäpalveluihin hänestä tallennetut tiedot lukuun ottamatta sellaista tietoa, jota julkisuuslain 11 §:n 2 momentin tai muun lainsäädännön mukaan asiakkaalla ei ole oikeutta saada. Lisäksi henkilölle saadaan näyttää käyttöliittymän välityksellä hänen tietojensa käsittelyä koskevat luovutus- ja käyttölokitiedot lukuun ottamatta luovutuksensaajan henkilö-tietoja. Palvelunantajan velvollisuudesta kerätä lokitietoja säädetään asiakastietolain 25 §:ssä.

Asiakkaan tiedonsaantioikeus on säädetty asiakastietolain 26 §:ään. Sen 1 momentin mukaan asiakkaalla on oikeus saada asiakastietojensa käsittelyyn liittyvien oikeuksiensa selvittämistä tai toteuttamista varten palvelunantajalta kirjallisesta pyynnöstä kohtuullisessa ajassa ja viimeistään kahden kuukauden kuluessa lokirekisterin perusteella maksutta tieto siitä, kuka on käyttänyt tai kenelle on luovutettu häntä koskevia tietoja sekä mikä on ollut käytön tai luovutuksen peruste. Asiakkaalla on vastaava oikeus saada Kansaneläkelaitokselta tiedonhallintapalvelun, tahdonilmaisupalvelun, reseptikeskuksen ja omatietovarannon lokitiedot, käytettyjen tai luovutettujen asiakas- ja hyvinvointitietojen lokitiedot sekä tiedot käyttö- ja luovutusajankohdasta siltä osin kuin tiedot kuuluvat Kansaneläkelaitoksen rekisterinpitoon.

Asiakastietolain 26 §:n 2 momentin mukaan asiakkaalla ei kuitenkaan ole oikeutta saada lokitietoja, jos sen, jolta niitä pyydetään, tiedossa on, että niiden antamisesta saattaisi aiheutua vakavaa vaaraa asiakkaan terveydelle tai hoidolle taikka jonkun muun oikeuksille. Myöskään kahta vuotta vanhempia lokitietoja ei ole oikeutta saada, jollei siihen ole erityistä syytä. Asiakas ei saa käyttää tai luovuttaa saamiaan lokitietoja edelleen muuhun tarkoitukseen kuin omien asiakastietojensa käsittelyyn liittyvien oikeuksiensa selvittämistä ja toteuttamista

varten. Jos asiakas pyytää uudestaan lokitietoja, jotka hän on jo saanut, palvelunantaja tai Kansaneläkelaitos voi periä lokitietojen antamisesta kohtuullisen korvauksen, joka ei saa ylittää tiedon antamisesta aiheutuvia välittömiä kustannuksia. Pääsystä lokitietoihin 24 §:ssä tarkoitettun kansalaisen käyttöliittymän avulla ei kuitenkaan saa periä maksua.

Asiakastietolain 26 §:n 3 momentissa säädetään, että jos palvelunantaja tai Kansaneläkelaitos katsoo, ettei lokitietoja saa antaa asiakkaalle, kieltäytymisestä on tehtävä kirjallinen päätös. Asia voidaan saattaa tietosuojavaltuutetun käsiteltäväksi tietosuojalain 21 §:n 1 momentin mukaisesti.

Asiakastietolain 26 §:n 4 momentissa säädetään, että jos asiakas katsoo, että hänen asiakastietojensa on käytetty tai luovutettu ilman riittäviä perusteita, tietoja käyttäneen tai tietoja saaneen palvelunantajan tai Kansaneläkelaitoksen on annettava asiakkaalle pyynnöstä selvitys tietojen käytön tai luovuttamisen perusteista sekä esitettävä perusteltu käsityksensä siitä, onko tietojen käyttö tai luovuttaminen ollut lain mukaista. Jos palvelunantaja arvioi tietojen käsittelyn olleen lainvastaista, sen on oma-aloitteisesti ryhdyttävä välttämättömiin toimenpiteisiin.

Sosiaali- ja terveysministeriön asetusta potilasasiakirjoista (94/2022 STM:n asetus potilasasiakirjoista) sovelletaan sen 1 §:n mukaisesti potilaan hoidon järjestämisessä ja toteuttamisessa käytettävien asiakirjojen laatimiseen sekä niiden ja muun hoitoon liittyvän materiaalin säilyttämiseen. STM:n asetus potilasasiakirjoista määrittelee muun muassa mitä potilasasiakirjoihin kuuluu (2 §), miten potilasasiakirjat laaditaan (6 §-9 §) ja mitä potilasasiakirjoihin merkitään (10 §-21 §).

STM:n asetuksessa potilasasiakirjoista säädetään 21 §:ssä tietojen luovuttamisesta tehtävistä merkinnöistä, että tietojen luovuttamisesta tulee tehdä potilasasiakirjoihin merkintä. Merkinnästä tulee käydä ilmi, milloin ja mitä tietoja on luovutettu, kenelle tiedot on luovutettu, kuka tiedot on luovuttanut sekä, onko luovutus perustunut potilaan kirjalliseen, suulliseen tai asiayhteydestä ilmenevään suostumukseen vai lakiin. Potilasasiakirjoihin tehdään merkintä myös potilaan tahdonilmauksesta, jolla hän on kieltänyt tietojensa luovuttamisen. Sähköisten potilasasiakirjojen luovuttamisesta tehtäviin merkintöihin sovelletaan kuitenkin sosiaali- ja terveydenhuollon sähköisten asiakastietojen käsittelystä annetun lain 25 §:n 3 momenttia.

Vastuusta säilyttämisestä säädetään STM:n asetuksessa potilasasiakirjoista 22 §:ssä että potilasasiakirjojen ja hoitoon liittyvän muun materiaalin säilyttämisestä vastaa se terveydenhuollon toimintayksikkö tai itsenäisesti ammattiaan harjoittava terveydenhuollon ammattihenkilö, jonka toiminnassa ne ovat syntyneet. Jos potilasasiakirja on luonteeltaan sellainen, että potilaan terveyden- tai sairaanhoidolle on haittaa merkintöjen tekemisestä erikseen kussakin toimintayksikössä, potilasasiakirja voidaan potilaan hoitovastuun siirtyessä toiseen terveydenhuollon toimintayksikköön kuitenkin siirtää potilaan tai hänen laillisen edustajansa

suostumuksella alkuperäisenä mainitulle toimintayksikölle. Terveystieteiden toimintayksikköön tulee jäädä tieto siitä, mihin alkuperäiset asiakirjat on siirretty.

Potilastietojärjestelmien lokitietojen säilyttämisestä säädetään STM:n asetuksessa potilasasiakirjoista 24 §:ssä että sähköisten potilastietojen käyttöön ja luovutukseen liittyvät sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä annetun lain 25 §:ssä tarkoitetut lokitiedot tulee säilyttää eheinä ja muuttumattomina vähintään 12 vuotta niiden syntymisestä. Kansaneläkelaitoksen on omalta osaltaan huolehdittava arkistointipalveluun tallennettujen lokitietojen teknisestä hävittämisestä terveydenhuollon toimintayksikön tai itsenäisesti ammattiaan harjoittavan terveydenhuollon ammattihenkilön niille määrittelemän säilytysajan päätyttyä. Kansaneläkelaitoksen on ennen hävittämistä informoitava asiasta edellä mainittuja tahoja.

Terveystieteiden lisäksi potilasasiakirjoja voidaan käsitellä myös muiden viranomaisten toimesta. Peruste potilastietojen saamiseen voi tulla esimerkiksi laista sosiaali- ja terveystietojen toissijaisesta käytöstä (552/2019 toisiolaki) tai työtaturma- ja ammattitautilaista (459/2015 TyTAL).¹⁹⁸

TyTAL:n 41 §:n mukaisesti julkisen terveydenhuollon toimintayksikön on täyskustannusmaksun saamiseksi annettava salassapitosäännösten ja muiden tiedon saantia koskevien rajoitusten estämättä vakuutuslaitokselle tämän lain mukaisen korvausvastuun selvittämistä ja täyskustannusmaksun maksamista varten potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992) 12 §:ssä tarkoitetut välttämättömät tiedot hoitokäynneistä. Tiedot on annettava viipymättä vahingoittuneen hakeuduttua vahinkotapahtuman vuoksi hoitoon. Vakuutuslaitokselle on samalla ilmoitettava työnantaja, jonka työssä vahinkotapahtuman on ilmoitettu sattuneen. Tiedot voidaan sisällyttää myös 2 momentissa tarkoitettuun ilmoitukseen.

TyTAL:n 41 §:n muutettu 2 momentti tulee voimaan 1.1.2023. Vanhassa sanamuodossa käytettiin sanoja ”kunta tai kuntayhtymä.”¹⁹⁹ Uuden 2 momentin mukaan jos hoitoon hakeutumisen tai myöhemmän hoitokäynnin yhteydessä päätetään toimenpiteestä, josta laaditaan potilaan

¹⁹⁸ Toisiolain sisältöön pureudutaan tarkemmin opinnäytetyön seuraavassa luvussa.

¹⁹⁹ Työtaturma- ja ammattitautilaki (459/2015) 41 § 2 momentin aikaisempi sanamuoto: ”Jos hoitoon hakeutumisen tai myöhemmän hoitokäynnin yhteydessä päätetään toimenpiteestä, josta laaditaan potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 4 a §:n mukainen suunnitelma tai josta muulla tavoin tehdään päätös, terveydenhuollon toimintayksikön on lähetettävä se vakuutuslaitokselle neljän arkipäivän kuluessa päivästä, jona potilasasiakirjamerkinnot on potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain nojalla annettujen säännösten mukaan tehtävä. Jos suunnitelmaa ei ole tehty, vakuutuslaitokselle on lähetettävä päätettyä hoitoa kuvaava lääkärintuomio tai potilaskertomus. Jos kunta tai kuntayhtymä aikoo järjestää hoidon ostopalveluna tai palveluseteliä käyttäen, tästä on samalla ilmoitettava vakuutuslaitokselle. Jos ilmoitusta ei ole mahdollista tehdä edellä sanotussa ajassa suuronnettomuuden, sairausepidemian tai muun niihin rinnastettavan ylivoimaisen esteen vuoksi, ilmoitus on tehtävä heti, kun mainittu este on lakannut.”

asemasta ja oikeuksista annetun lain 4 a §:n mukainen suunnitelma tai josta muulla tavoin tehdään päätös, terveydenhuollon toimintayksikön on lähetettävä se vakuutuslaitokselle neljän arkipäivän kuluessa päivästä, jona potilasasiakirjamerkinnät on potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain nojalla annettujen säännösten mukaan tehtävä. Jos suunnitelmaa ei ole tehty, vakuutuslaitokselle on lähetettävä päätettyä hoitoa kuvaava lääkärinlausunto tai potilaskertomus. Jos sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä vastaava viranomainen aikoo järjestää hoidon ostopalveluna tai palveluseteliä käyttäen, tästä on samalla ilmoitettava vakuutuslaitokselle. Jos ilmoitusta ei ole mahdollista tehdä edellä sanotussa ajassa suuronnettomuuden, sairausepidemian tai muun niihin rinnastettavan ylivoimaisen esteen vuoksi, ilmoitus on tehtävä heti, kun mainittu este on lakannut.

Tietosuojavaltuutettu totesi 2022 selvityksensä perusteella vakuutusyhtiöiden keränneen terveystietoja tarpeettoman laajasti. Tietosuojavaltuutettu totesi lisäksi, että henkilön terveystietojen hankkimiseksi vakuutusyhtiöt tarvitsevat suostumuksen, joka on pätevä. Pätevällä suostumuksella tarkoitetaan sitä, että tietojen hankkimiseksi kyseiselle henkilölle kerrotaan tarkasti, mitä tietoja hänestä tullaan keräämään, ja mihin tarkoituksiin niitä aiotaan käyttää. Ilman käyttötarkoituksen ja tietojen erittelyä pyyntö ei tietosuojavaltuutetun mukaan täytä tietosuoja-asetuksen vaatimuksia. Lisäksi tietosuojavaltuutettu kommentoi, että vakuutusyhtiön tulisi arvioida myös aikaväliä jolta tietojen pyytäminen on tarpeen sekä että pyynnön tulisi olla rajattu vain siihen tiettyyn tapaukseen, oireeseen tai sairautta koskeviin tietoihin, joita vakuutusyhtiö tarvitsee vastuunsa arvioimiseen.²⁰⁰ Tietosuojavaltuutettu on todennut, että tietosuojalain 6 §:n 1 momentin 1 kohdan säännöstä ”ei ole mahdollista soveltaa” vakuutuksenhakijan terveystietojen käsittelyyn ja terveystietojen pyytämiseen terveydenhuollon yksiköstä.²⁰¹

7.3 Laki sosiaali- ja terveystietojen toissijaisesta käytöstä

Toisiolain tavoitteena on sen 1 §:n mukaisesti mahdollistaa terveydenhuollon toiminnassa sekä sosiaali- ja terveysalan ohjaus-, valvonta-, tutkimus- ja tilastotarkoituksessa tallennettujen henkilötietojen tehokas ja tietoturvallinen käsittely sekä niiden yhdistäminen Kansaneläkelaitoksen, Väestörekisterikeskuksen, Tilastokeskuksen ja Eläketurvakeskuksen henkilötietoihin. Lain tavoitteena on lisäksi turvata yksilön luottamuksensuoja sekä oikeudet ja vapaudet henkilötietoja käsiteltäessä.²⁰² Toisiolain soveltamisalasta säädetään 2 §:ssä, että tässä laissa annetaan luonnollisten henkilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta ja direktiivin 95/46/EY kumoamisesta (yleinen tietosuoja-asetus)

²⁰⁰ Tietosuojavaltuutetun toimisto 2022d.

²⁰¹ Tietosuojavaltuutetun päätös 3216/452/17. Perustelut, Terveydenhuollon yksiköstä pyydettyistä tiedoista.

²⁰² Ks. myös Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:44, 9

annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusta (EU) 2016/679, jäljempänä tietosuojasetus, täydentävät säännökset, kun 1 §:ssä tarkoitettuja henkilötietoja käsitellään seuraaviin käyttötarkoituksiin, vaikka niitä ei olisi alun perin tallennettu mainitussa tarkoituksessa: ensinnäkin tilastointi, toiseksi tieteellinen tutkimus, kolmanneksi kehittämis- ja innovaatiotoiminta, neljänneksi opetus, viidenneksi tietojohdaminen, kuudenneksi sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisohjaus ja -valvonta; sekä seitsemänneksi viranomaisen suunnittelu- ja selvitystehtävä. Toisiokäytön on katsottu koskevan erittäin laajoja ja monipuolisia tietoaaineistoja.²⁰³

Tietolupahakemuksen ja tietopyynnön sekä luovutettavien tietojen käsittelystä on säädetty toisiolain 5 luvussa. Tietoluvan myöntämisen yleisistä perusteista säädetään toisiolain 43 §:n 1 momentissa että tietolupa henkilötietoihin voidaan myöntää, jos hakemuksesta ja tiedonhyödyntämissuunnitelmasta ilmenevä tiedon käyttötarkoitus on tietosuojasetuksen, tietosuojalain sekä tämän ja muun kyseessä olevia tietoja koskevan lain mukainen ja jos käyttötarkoitus on tarkoituksenmukaisimmin toteutettavissa hakemuksessa tarkoitettuja tietoja käyttäen.

Toisiolain 4 §:ssä on säädetty sosiaali- ja terveysalan tietolupaviranomaisesta. Tässä laissa tarkoitettu Sosiaali- ja terveysalan tietolupaviranomainen (Tietolupaviranomainen) toimii Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen yhteydessä. Toisiolain 5 §:ssä on säädetty tietolupaviranomaisen tehtävät ja 1 momentin mukaan tietolupaviranomainen tekee muiden rekisterinpitäjien aineistoja koskevia tietolupapäätöksiä ja päättää, onko 45 §:ssä tarkoitettu tietopyyntö tämän lain mukainen, sekä vastaa päätöstensä mukaisten tietojen kokoamisesta, yhdistelystä, esikäsittelystä ja luovuttamisesta toissijaiseen käyttöön tämän lain mukaisesti. Lisäksi Tietolupaviranomainen saa koota tässä laissa säädettyä käyttötarkoitusta varten tietopyynnön perusteella eri rekisterinpitäjien henkilötietoja ja niitä yhdistelemällä tuottaa anonymoituja tietoja pyytäjän käyttöön.

Toisiolain 45 §:ssä säädetään tietopyynnön käsittelystä, että tietolupaviranomainen päättää, onko 3 §:n 9 kohdassa tarkoitettu tietopyyntö 2 §:n 1 momentissa säädettyjen käyttötarkoitusten ja muiden tietopyynnölle asetettujen vaatimusten mukainen. Päätöstä tehdessään Tietolupaviranomaisen on arvioitava tietosuojasetuksen 9 artiklan 2 kohdan g alakohdan ja 86 artiklan nojalla sekä ottaen huomioon 8 §:n 4 momentissa tarkoitettujen asiantuntijaryhmän periaatelinjaukset, onko pyytäjän esittämistä rekisteritiedoista mahdollista muodostaa tietopyynnössä tarkoitettu aggregoitu tilastotieto. Jos tietopyyntö kuitenkin koskee tieteellisen tutkimuksen käyttötarkoitusta ja pyyntö koskee myös tilastoviranomaisen tilastotarkoituksiin

²⁰³ Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:44, 36. Ks. THL, Tilastokeskus, Tietoarkisto & Sitra 2022: Toisiokäyttöön soveltuvia tietoaaineistoja on kerätty THL:n, Tilastokeskuksen, Tietoarkiston ja Sitran yhteistyössä kehittämään aineistokatalogiin.

keräämiä tietoja, noudatetaan menettelyssä, mitä 7 §:ssä ja 51 §:n 4 momentissa säädetään. Salassapitovelvoitteet on kirjattu toisiolain 54 §:ään.

Euroopan tietosuojavaltuutettu on antanut yhdessä Euroopan tietosuojaneuvoston kanssa lausunnon koskien komission ehdotusta eurooppalaisesta terveysdata-avaruudesta. Terveysdataksi lausunnossa on lueteltu data, jota esimerkiksi digitaaliset hyvinvointisovellukset ja -laitteet tuottavat. Lausunnossa tämän kaltainen tieto aiheuttaa aitoja riskejä yksityisyydelle etenkin tapauksissa, joissa dataa esimerkiksi yhdistellään toiseen dataan tai siirretään kolmansille osapuolille. Lausunnossa todetaan, että tämänkaltainen, nimenomaan henkilökohtaiseen dataan kohdistuva massiivinen datamäärä voi olla erittäin tunkeilevaa ja mahdollistaa datansa antavien henkilöiden ruumiiden, mielten ja tunnetilojen seurannan tasolla, johon ihmiset itse eivät edes välttämättä pysty. Kyseistä dataa lausunnon mukaan voidaan käyttää ihmisten päätösten ennustamiseen ja manipulointiin jopa ryhmätasolla. Ehdotuksen tavoitteena on mahdollistaa terveystietojen turvallinen käyttö, uudelleenkäyttö ja vaihto sekä edistää Euroopan terveysunionin luomista.²⁰⁴ Euroopan tietosuojavaltuutetun Wojciech Wiewiórowskin mukaan hyvinvointisovelluksia ja muita digitaalisia terveyssovelluksia ei pitäisi laittaa saataville toissijaista käyttöä varten.²⁰⁵

7.4 Kansaneläkelaitoksen vastuut ja oikeudet

Laissa Kansaneläkelaitoksesta (731/2001 KelaL) määritellään Kansaneläkelaitoksen asema (1 §) ja sen tehtävät (2 §). KelaL:n 1 § mukaan Kansaneläkelaitos on itsenäinen julkisoikeudellinen laitos, jonka hallintoa ja toimintaa valvovat eduskunnan valitsevat valtuutetut.²⁰⁶ KelaL:n vuoden 2020 esitöissä on todettu, että Kansaneläkelaitoksen ydintoiminta on jatkuvassa muutoksessa ja että sen tehtävät ovat lakisääteisiä.²⁰⁷

Kansaneläkelaitoksen tehtävät on säädetty KelaL:n 2 §:n ja sen mukaan Kansaneläkelaitoksen sosiaaliturvaa koskevista tehtävistä ja sosiaali- ja terveydenhuollon tiedonhallintapalveluja koskevista tehtävistä säädetään eri laeissa. Kansaneläkelaitokselle voidaan antaa lailla myös muita tehtäviä. Kansaneläkelaitos voi sopimuksen perusteella hoitaa muutakin sosiaaliturvan toimeenpanoa sekä muita palveluja. Kansaneläkelaitoksen tehtävänä on lisäksi ensinnäkin tiedottaa etuuksista ja palvelutoiminnastaan, toiseksi harjoittaa etuusjärjestelmien ja oman toimintansa kehittämistä palvelevaa tutkimusta, kolmanneksi laatia tilastoja, arvioita ja ennusteita sekä neljänneksi tehdä ehdotuksia toimialaansa koskevan lainsäädännön kehittämisestä.

²⁰⁴ EDPB 2022, 11, 21.

²⁰⁵ EDPS 2022.

²⁰⁶ Tämä maininta on myös perustuslain 36 §:ssä jonka 1 momentin mukaan eduskunta valitsee valtuutetut valvomaan Kansaneläkelaitoksen hallintoa ja toimintaa sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään.

²⁰⁷ HE 254/2020 vp, 3.

Asiakastietolain 4 §:ssä säädetään valtakunnallisten tietojärjestelmäpalveluiden²⁰⁸ rekisterin pitäjistä, että Kansaneläkelaitos on omatietovarannon, luovutuslokirekisterin lokitietojen säilytyspalvelun ja sen omaan toimintaansa liittyvien käyttölokien rekisterinpitäjä. Kansaneläkelaitoksella ei kuitenkaan ole oikeutta käsitellä omatietovarantoon tallennettuja tietoja laajemmin kuin mitä omatietovarannon ylläpitoon kuuluvat tehtävät välttämättä edellyttävät tai luovuttaa niitä muihin kuin 13 §:n 2 momentin mukaisiin käyttötarkoituksiin siten kuin mainitussa momentissa säädetään. Kukin sosiaali- ja terveydenhuollon palvelunantaja on toimintansa syntyneiden käyttölokien rekisterinpitäjä.

Asiakastietolain 4 §:n 3 momentin mukaan kukin sosiaali- ja terveydenhuollon palvelunantaja ja Kansaneläkelaitos ovat sosiaali- ja terveydenhuollossa syntyneiden luovutuslokien ja tiedonhallintapalvelun sekä tahdonilmaisupalvelun yhteisrekisterinpitäjiä. Kansaneläkelaitos vastaa yhteisrekisterinpitäjänä tietojen käytettävyydestä ja eheydestä, tietosisältöjen muuttumattomuudesta sekä tietojen säilyttämisestä ja hävittämisestä siten kuin 14 §:ssä säädetään. Tiedonhallintapalveluun koostettavia tietoja tallentavat ja tahdonilmaisupalveluun tietoja tallentavat palvelunantajat vastaavat tallennettavien tietojen oikeellisuudesta sekä muista rekisterinpitäjän velvoitteista. Kansaneläkelaitos toimii tietosuojasetuksen 26 artiklan 1 kohdan mukaisena yhteyspisteenä.

Asiakastietolain 4 §:ssä säädetään myös, että ammattilaisen käyttöliittymän käyttölokien yhteisrekisterinpitäjiä ovat terveydenhuollon ammattihenkilö ja Kansaneläkelaitos. Kansaneläkelaitos toimii käyttöliittymän käyttölokien yhteyspisteenä. Reseptikeskuksen rekisterinpitäjistä säädetään sähköisestä lääkemääräyksestä annetun lain (61/2007) 18 §:ssä.

Asiakastietolain 14 §:n mukaisesti valtakunnallisten tietojärjestelmäpalvelujen ja sinne tallennettujen tietojen on oltava aina käytettävissä. Tietojärjestelmäpalveluilla on oltava tarpeelliset varajärjestelmät toimintahäiriöiden ja poikkeusolojen varalle.

Kansaneläkelaitos vastaa asiakastietolain 14 §:n mukaisesti ensinnäkin valtakunnallisten tietojärjestelmäpalvelujen edellyttämistä teknisistä määrittelyistä ja teknisistä ohjeista, toiseksi valtakunnallisiin tietojärjestelmäpalveluihin tallennettujen asiakastietojen, hyvinvointitietojen ja muiden tietojen turvallisuuden varmistamisesta siten kuin julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annetun lain 14 §:ssä säädetään sekä tietojen hävittämisestä säilytysajan päättymisen jälkeen, kolmanneksi vastuullaan olevien valtakunnallisten tietojärjestelmäpalvelujen toteutuksista siten, että asiakas- tai hyvinvointitietoja ja muita valtakunnalliseen tietojärjestelmäpalveluihin tallennettuja tietoja luovutetaan vain siten kuin tässä laissa ja sosiaali- ja terveystietojen toissijaisesta käytöstä annetussa laissa säädetään, neljänneksi asiakas- ja

²⁰⁸ HE 254/2020 vp, 3: Valtakunnallisilla tietojärjestelmäpalveluilla tarkoitetaan Kanta-palveluita.

hyvinvointitiedon käytön ja luovutuksen tallentumisesta lokirekisteriin, viidenneksi koodistopalvelun tietoteknisestä toteuttamisesta, kuudenneksi valtakunnallisiin tietojärjestelmäpalveluihin liittyvästä tiedottamisesta väestölle ja seitsemänneksi valtakunnallisiin tietojärjestelmäpalveluihin liitettävien tietojärjestelmien ja hyvinvointisovellusten yhteentoimivuuden testaamisesta.

Asiakaspalvelulain 14 §:n mukaan Kansaneläkelaitoksella on oikeus ensinnäkin saada Sosiaali- ja terveydenhuollon lupa- ja valvontavirastolta valtakunnallisiin tietojärjestelmäpalveluihin liittyvien lakisääteisten tehtävien hoitamiseksi tarvittavat tiedot sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöistä, toiseksi käsitellä asiakas- ja hyvinvointitietoja siltä osin kuin valtakunnallisten tietojärjestelmäpalvelujen ylläpitoon kuuluvat tehtävät välttämättä edellyttävät, kolmanneksi päättää järjestelmän tietotekniseen toimintaan liittyvistä asioista, jollei tästä laista tai sen nojalla annetuista säännöksistä muuta johdu, neljänneksi luovuttaa Kansaneläkelaitoksen rekisterinpidossa olevia asiakirjoja ja niiden lokitietoja sosiaali- ja terveydenhuollon palvelunantajille asiakastietojen käytön ja luovutuksen seurantaan ja valvontaa varten, jos on ilmeistä, ettei siten vaaranneta turvajärjestelyjen toteutumista, viidenneksi suorittaa palveluidensa ja palveluissa säilytettävien tietojen käyttöön kohdentuvaa valvontaa tietoturvan lisäämiseksi sekä kuudenneksi salassapitovelvoitteiden estämättä saada Digi- ja väestötietovirastolta valtakunnallisia tietojärjestelmäpalveluita koskevien tehtävien hoitamiseksi tarvittavat välttämättömät tiedot.

Asiakastietolain 14 §:ssä säädetään lisäksi, että Kansaneläkelaitos voi laatia ja luovuttaa valtakunnallisten tietojärjestelmäpalveluiden ohjaamisesta, valvonnasta ja kehittämisestä vastaaville viranomaisille valtakunnallisissa tietojärjestelmäpalveluissa olevista tiedoista ja asiakirjojen kuvailutiedoista ja lokitiedoista yhteenvetoja, joilla on merkitystä valtakunnallisten palvelujen kehittämisessä, seurannassa tai raportoinnissa. Valtakunnallisten tietojärjestelmäpalvelujen suojaamisessa noudatetaan sitä, mitä valtion viranomaisten ja kuntien tietoturvalisuuksista koskevista velvoitteista erikseen säädetään. Kansaneläkelaitos ei saa antaa valtakunnallisten tietojärjestelmäpalvelujen järjestämiseen liittyvien tässä laissa tarkoitettujen rekisterien eikä niihin liittyvien lokirekistereiden käsittelyä tai säilyttämistä ulkopuolisille.

8 Tapaustutkimus

Tapaustutkimuksessa, joka tehtiin huhti-toukokuun aikana 2022, opinnäytetyön tekijät pyysivät itseään koskevia tietoja poliisilta sekä Kanta-palveluista.²⁰⁹ Tarkastuspyynnön tekemiseksi

²⁰⁹ Kanta.fi-palvelu on osa sosiaali- ja terveydenhuollon digitaalisia palveluja, ja siihen sisältyvät Omakanta, Resepti-palvelu, lääketietokanta, potilastiedon arkisto, vanhojen

opinnäytetyön tekijät tutustuivat poliisin ja Kanta-palveluiden verkkosivuihin. Poliisin verkkosivuilla tietosuoja ja henkilötietojen käsittely oli koottu yhdeksi kokonaisuudeksi. Verkkosivuilla kerrotaan henkilötietojen käsittelystä poliisissa, osoitusvelvollisuudesta, Poliisihallituksesta rekisterinpitäjänä, tietojen käytöstä tutkimustarkoituksessa, tietojen poistamisesta ja oikaisemisesta sekä ohjattiin tietosuojaselosteiden ja asiakirjajulkisuuskuvausten piiriin. Verkkosivuilla oli omat kategoriansa niin omien tietojen tarkastamiseen kuin kategoria ”Tunne oikeutesi”.²¹⁰

Kanta-palveluiden verkkosivuille on poliisin tavoin laadittu lineaarinen rakenne²¹¹, missä käyttäjä voi navigoida heti etusivulla tietojen käyttöä ja turvallisuutta asiakokonaisuuksiin, joka pitää sisällään tietosuojan ja -turvan, rekisteröidyn oikeudet, ”Miten tietojani käytetään?”, ”Miten tarkistan, missä tietojani on käsitelty?” sekä ”Mitä tietoja minusta on tallennettu?” alisivustot. Asiakkaan, eli rekisteröidyn, oikeudet on koottu omaksi kokonaisuudekseen, ja verkkosivulta on suoria linkityksiä muihin verkkosivun osioihin, jotka voisivat olla hyödyllisiä asiakkaalle.²¹²

Poliisin verkkosivujen rakenne ja laajuus on uuvuttava. Tietoa on paljon ja tietotulvasta on hankalaa löytää kaikkia vaikuttavia asianhaaroja, koska verkkosivuilla ei ole sisäistä ohjausta aihealueiden välillä, joten verkkosivujen rakenne on verkottunut²¹³ heikosti. Kanta-palveluiden verkkosivun rakenne on puolestaan verkottuneempi, mutta tietosisältö on myös suppeampi. Kanta-palveluiden verkkosivuilla ei esimerkiksi mainita henkilötietojen käsittelyperusteista muualla kuin tietosuojaselosteissa, jotka ovat teknisesti eri osassa verkkosivuja. Poliisin verkkosivuilla ei toisaalta Kanta-palvelun tavoin korosteta alaikäisten oikeuksia.

Tarkastuspyynnön tekeminen poliisille omien tietojen saamiseksi edellytti käyntiä poliisilaitoksella ja henkilöllisyyden todentamista, joka oli myös ohjeistettu kansalaisille poliisin verkkosivuilla.²¹⁴ Peruste tämänkaltaiselle ohjeistukselle tulee poliisin henkilötietolain 41 §:n 2 momentista. Poliisin osalta tarkastusoikeuden käyttämistä varten poliisin verkkosivuilla oli saatavana PDF-muotoinen ”Tarkastusoikeuden käyttäminen” lomake, jossa myös ohjeistettiin lisää tarkastusoikeuden käyttämisestä. Tarkastusoikeuden toteuttamisessa hyödynnettiin saatavana olevaa lomaketta ja poliisilta pyydettiin tiedot tutkinta- ja valvontatehtävistä, poliisin muista lakisääteisistä tehtävistä sekä muista poliisin henkilörekistereistä. Lomakkeella olisi

potilastietojen arkistointi, sosiaalihuollon asiakastiedon arkisto, terveydenhuollon todistusten välitys, Kelain ja Kanta-asiakastestipalvelu. Kanta-palvelujen tuotannosta ja ylläpidosta vastaa Kela.

²¹⁰ Poliisi 2022b.

²¹¹ Campbell 2017, 91.

²¹² Kanta 2021a.

²¹³ Campbell 2017, 92.

²¹⁴ Poliisi 2022c.

voinut yksilöidä vielä erikseen valittavien rekisterien ja järjestelmien lisäksi muita poliisin henkilörekistereitä, mutta niitä ei yksilöity.

Opinnäytetyön tekijät kävivät eri päivinä Itä-Uudenmaan poliisilaitoksella. Poliisilta saatavassa lomakkeessa on valittavana kohdat ”Pyydän tiedot tarkastettavaksi kirjallisesti:” ja ”Haluan käydä tarkastamassa tiedot seuraavassa poliisin toimipaikassa:”. Kysyttäessä tarkoitako pyyntö saada tiedot kirjallisena myös sähköisessä muodossa, vastasi virkailija, ettei hän tiedä. Virkailija ei myöskään osannut vastata mitä käy, jos kumpaakaan kohtaa ei valitse. Lomakkeelta valittiin ”Pyydän tiedot tarkastettavaksi kirjallisesti:”, mutta tätä ei muulla tavoin täsmennetty, jolloin tiedot lähetettiin kirjattuna kirjeenä. Empiirinen kokemus oli, että rekisteröityjen tietopyyntöjä ei todennäköisesti rutiininomaisesti tule, sillä eri kerroilla kumpikaan tietopyynnön vastaanottaneista virkailijoista ei osannut vastata kysymykseen siitä, tuleeko tiedot sähköisenä vai paperisena.²¹⁵

Toisin kuin poliisin tietojen kohdalla, Kanta-palveluissa ohjeistettiin, että pyyntö tulee tehdä kirjallisesti, mutta sen voi tehdä esimerkiksi vapaamuotoisesti sähköpostilla.²¹⁶ Tarkastusoi-keuden toteuttamiseen Kanta-palveluiden suuntaan käytettiin suojattua sähköpostia. Sähköpostilla pyydettiin tiedot reseptikeskukseen tallennetuista lääkemääräystiedoista ja järjestelmän lokitiedot, tahdonilmaisupalveluun tallennetut tiedot ja luovutuslokitiedot, tiedonhallintapalvelun luovutuslokitiedot, Omakanta-palvelun kirjautumislokitiedot, omatietovarannon lokitiedot sekä Kelaimen lokitiedot viimeisen kahden vuoden ajalta. Kahta vuotta ylittävältä ajalta lokitiedon on mahdollista saada vain erityisestä syystä. Vapaamuotoisen pyynnön yhteydessä Kelalle tuli toimittaa tieto pyynnön tekijän henkilöllisyydestä.²¹⁷

Kelalle tehdyn pyynnön toteuttaminen kesti yhden pyynnön osalta kahdeksan vuorokautta ja toisen osalta 14 vuorokautta. Tiedot lähetettiin postitse kirjattuna kirjeenä, johon oli valittu lisäpalvelu ”Henkilökohtaisesti luovuttaminen”. Kirje sisälsi saatteen, jossa käsiteltiin

²¹⁵ Ks. HE 242/2018 vp, 101: Poliisin henkilötietolain hallituksen esitöissä on katsottu, että yleisen tietosuoja-asetuksen 15 artiklan mukaiset tiedot olisi toimitettava sähköisesti rekisteröidyn niin pyytäessä.

²¹⁶ Kanta 2021b. Kanta-palveluiden ohjeistuksen mukaisesti tarkastus- tai lokitietopyynnön voi tehdä joko virallisella lomakkeella tai vapaamuotoisella viestillä. Pynnön voi toimittaa sähköpostin lisäksi Kelan toimipisteeseen, puhelimella ja postilla. Samalla asiakastietolain 26 §:ssä on vaatimus kirjallisesta pyynnöstä: ”Asiakkaalla on oikeus saada asiakastietojensa käsittelyyn liittyvien oikeuksiensa selvittämistä tai toteuttamista varten palvelunantajalta **kirjallisesta pyynnöstä** [lihavointi lisätty jälkikäteen] kohtuullisessa ajassa ja viimeistään kahden kuukauden kuluessa lokirekisterin perusteella maksutta tieto siitä, kuka on käyttänyt tai kenelle on luovutettu häntä koskevia tietoja sekä mikä on ollut käytön tai luovutuksen peruste. Asiakkaalla on vastaava oikeus saada Kansaneläkelaitokselta tiedonhallintapalvelun, tahdonilmaisupalvelun, reseptikeskuksen ja omatietovarannon lokitiedot, käytettyjen tai luovutettujen asiakas- ja hyvinvointitietojen lokitiedot sekä tiedot käyttö- ja luovutusajankohdasta siltä osin kuin tiedot kuuluvat Kansaneläkelaitoksen rekisterinpitoon.”

²¹⁷ Kanta 2021b.

tietopyyntöä koskevia yksityiskohtia ja tieto, jos pyydettyjä tietoja ei voitu toimittaa esimerkiksi siksi, ettei lokeissa ollut dataa pyydetyllä ajalla. Saatteessa neuvottiin kääntymään asianomaisen apteekin tai terveydenhuollon toimintayksikön puoleen, jos tietoja on saatteen lukijan mielestä käsitelty aiheetta.

Poliisille tehdyn pyynnön toteuttaminen kesti yhden pyynnön osalta viisi vuorokautta ja toisen pyynnön osalta 38 vuorokautta. Saantitodistuskirjeen luovutusehtona oli luovutus vain vastaanottajalle henkilökohtaisesti. Saantitodistuskirjeen mukana saapuneet dokumentit koostuivat alkuperäisestä allekirjoitetusta poliisille toimitetusta tarkastuspyyntölomakkeesta, rekistereiden ja järjestelmien merkinnöistä sekä tiedosta siitä, mikäli kyseisistä rekistereistä tai järjestelmistä ei löytynyt merkintöjä. Yleisen tietosuoja-asetuksen mukainen yhden kuukauden määräaika siis ylittyi toisen tarkastuspyynnön osalta.

Postitukseen liittyvistä seikoista johtuen, jo 38 vuorokautta käsittelyssä ollut kirje vastaanotettiin lopulta 64 vuorokautta myöhemmin tarkastusoikeuden vireillepanosta. Ensin tieto noudettavasta kirjeestä toimitettiin vastaanottajalle vasta kun kirje oli jo palautettu lähettäjälle. Tämän jälkeen kirje lajiteltiin toimistoon, joka lakkautettiin ennen kirjeen noutamista. Lopulta kirje toimitettiin uuteen toimipisteeseen, joka ei avannut asiakaspalveluaan vielä kahteen päivään. Tämän tietopyynnön osalta Itä-Uudenmaan poliisilaitos lisäksi lähetti tietopyynnön tekijälle salattuna sähköpostina kirjeen, josta ilmeni osa pyydetyistä tiedoista. Sähköpostitse toimitetut tiedot saapuivat pyynnön osalta 23 päivää vireillepanon jälkeen.

Poliisilta saatujen tietojen joukossa oli suppea esitutkintailmoitus, jossa toinen opinnäytetyön tekijöistä oli todistajana. Esitutkintailmoituksesta on ilmeisesti peitetty rikoksesta epäiltyä koskevia tietoja, mutta kyseistä henkilöä koskevat nimi- ja ajoneuvotiedot ovat luettavissa tutkinnan selostuskentästä. Tilanteessa on ilmeisesti käynyt selkeä virhe, jossa tarkastusoikeuden toteuttaminen on johtanut toisen, asian ulkopuolisen henkilön, tietosuojaloukkaukseen. Sisäministeriö onkin todennut, että poliisilla oleva aineisto on myös sellaista, että muiden henkilöiden tietosuojaoikeuksien varmistaminen edellyttää aineistoin huolellista läpikäyntiä.²¹⁸

Lisäksi huomionarvoista on, että passi- ja henkilökorttirekisteriä koskevan tarkastusoikeuden tiedoista käy ilmi asiakkaan täydellinen osoitehistoria, joka ulottuu ensimmäisen tarkastettavan osalta 17 vuotta taaksepäin. Osoitetietoihin on myös kirjattu asiakkaan aiemman työpaikan osoite, jonne passi on lähetetty marraskuussa 2012. Toisen tarkastettavan osalta osoitetiedot eivät olleet täydelliset. Ensimmäinen osoitetieto oli kirjattu 2017, sitä aikaisemmista osoitteista ei ollut mainintoja. Poliisilta saadut passitiedot olivat kuitenkin vuodesta 2013 alkaen.

²¹⁸ Sisäministeriö 2022b, 15.

Passitietojen pitkälle säilytysajalle on sinänsä poliisin henkilötietolain 38 §:n mukainen peruste. Säädöksen mukaan lupahallinto- ja valvontatehtävien suorittamiseksi käsiteltävät henkilötiedot poistetaan viimeistään kahdenkymmenen vuoden kuluttua päätöksestä tai sen raukeamisesta, päätöksessä mainitun voimassaoloajan päättymisestä tai henkilötiedon merkitsemisestä. Aiheellista lienee kuitenkin pohtia, onko tietojen säilyttäminen oikea suhtaista yleisen tietosuoja-asetuksen tietojen minimoinnin ja käyttötarkoitussidonnaisuuden periaatteiden kannalta.

Poliisin henkilötietolain esitöiden tarkemmissa perusteluissa on katsottu, että [aiemmin voimassa olleessa laissa säädettiin] toisistaan eriävät säilytysajat samaa lupa-asiaa koskeville eritietoryhmille, mitä on pidetty ongelmallisena tietojen eheyden kannalta. Lisäksi esitöissä on katsottu, että säännösten yksinkertaistamisen on valmistelussa arvioitu edistävän rekisteröidyn oikeusturvaa ja korjaavan osaltaan henkilötietojen käsittelyä koskevan sääntelyn epäselvyyttä, raskautta ja monimutkaisuutta perustuslakivaliokunnan edellyttämällä tavalla.²¹⁹

Tällä perustuslakivaliokunnan edellyttämällä tavalla ilmeisesti viitataan perustuslakivaliokunnan lausuntoon, jonka mukaan [käyttötarkoitussidonnaisuudesta poikkeamiseen liittyen] perusteluna laajentamiselle on pyrkimys tehostaa rikoksen ennalta estämistä, paljastamista ja selvittämistä tilanteissa, jotka edellyttävät henkilötietojen tarkistamista useammasta henkilörekisteristä, jonka yhteydessä on viittaus hallituksen esityksen sivulle 129, missä käsitellään passi- ja henkilökorttilain mukaisten biometrinen tietojen säilyttämistä.²²⁰ Poliisin henkilötietolain hallituksen esityksessä on myös katsottu, että henkilökortti- ja passitietojen nykyinen kymmenen vuoden säilytysaika on osoittautunut liian lyhyeksi tilanteissa, joissa tietoja on tarpeen käsitellä kansalaisuuden säilyttämisen edellytysten tutkimiseksi.²²¹

Tapaustutkimuksen yhteydessä havaittiin, ettei poliisille voi saatavilla olevan lomakkeen avulla tehdä puhdasta yleiseen tietosuoja-asetukseen nojaavaa omien tietojen tarkastusta, vaan samalla lomakkeella tehty laaja-alainen tarkastusoikeus koskee myös rikosasioiden tietosuojalain piirissä olevia henkilötietoja. Koska tällöin tietoihin tulee myös eriasteisia lainmukaisia käyttötilanteita, voi rekisteröidyllä olla vaikeuksia hahmottaa omien oikeuksiensa käyttötilanteiden laajuus sekä tietosisältöön että oikeuksiin kohdistuvat rajoitusperusteet. Epävarmuutta aiheuttaa myös poliisilta saatujen tietojen keskinäiset eroavaisuudet, jotka kävivät ilmi ainoastaan vertailemalla kahta samansisältöistä tietopyyntöä keskenään.

²¹⁹ HE 242/2018 vp, 98-99.

²²⁰ PeVL 51/2018 vp, 13.

²²¹ Perustuslain 5 §:n 2 momentin mukaisesti Suomen kansalaisuudesta voidaan vapauttaa vain laissa säädetyillä perusteilla ja sillä edellytyksellä, että henkilöllä on tai hän saa toisen valtion kansalaisuuden.

Näin ollen, jos henkilöllä on ainoastaan Suomen kansalaisuus, tietojen säilyttämistä ei voitane perustella tarpeella käsitellä kansalaisuuden säilyttämisen edellytyksiä.

Sisäministeriön saaman tiedon mukaan poliisille esitettiin vuonna 2019 yhteensä 607 tarkastusoikeuteen liittyvää pyyntöä ja vuonna 2020 yhteensä 920 kappaletta. Vuonna 2019 tarkastusoikeus evättiin kokonaan tai osittain 16:sta tapauksessa ja vuonna 2020 rajoitettuja pyyntöjä oli 33 kappaletta. Välillisen tarkastusoikeuden piiriin kuuluvia pyyntöjä tuli 2019 yhteensä 33 kappaletta ja vuonna 2020 niin ikään 33 kappaletta. Sisäministeriön mukaan tietosuojavaltuutetun toimisto teki tammikuussa 2020 Poliisihallituksessa tarkastuksen, jonka tarve tuli osin ilmi välillisen tarkastusoikeuden toteuttamisen kautta.²²²

Kelan välityksellä reseptikeskuksen lokitiedoista käy ilmi, että reseptien käsittelijä ei ilmeisesti pysty katsomaan asiakkaan reseptitietoja yksitellen, vaan tarkasteluun tulee kaikki reseptitiedot. Reseptitietojen käsittelijän tiedot ilmenevät koko aineiston läpi, mutta lokitietojen keruussa on nähtävästi tapahtunut muutoksia 2020-2022 välillä. Esimerkiksi sairaanhoidossa käsittelijän nimitietojen lisäksi käsittelijöistä lokitietoihin liitettiin osastotiedot tammikuusta 2022 lähtien. Oikeus reseptikeskuksen tietojenkäsittelyä koskeviin lokitietoihin tulee sähköisestä lääkemääräyksestä annetun lain (62/2007 laki sähköisestä lääkemääräyksestä) 16 §:n 3 momentista, jonka mukaan muun muassa potilaalla on oikeus pyynnöstä saada lokitietojen perusteella tieto siitä, ketkä ovat käsitelleet ja katselleet häntä koskevia reseptikeskuksessa tai asiakastietolain 12 §:ssä tarkoitettussa tahdonilmaisupalvelussa olevia tietoja. Potilaalla ei kuitenkaan ole oikeutta saada lokitietoja, jos lokitietojen luovuttajan tiedossa on, että lokitietojen antamisesta saattaisi aiheutua vakavaa vaaraa potilaan terveydelle tai hoidolle taikka jonkun muun oikeuksille. Myöskään kahta vuotta vanhempia lokitietoja ei ole oikeutta saada, ellei siihen ole erityistä syytä.

Kanta-palveluille annettavalla luovutusluvalla potilas sallii terveydenhuollon ammattilaisille Kanta-palveluihin tallennettujen potilastietojen luovuttamisesta palvelunantajan välillä. Jos lupaa ei ole, tietoja voi käyttää vain terveystiedon kirjannut palvelunantaja. Luovutusluvan voi myös perua myöhemmin ja tietojen luovuttamiseen voi asettaa myös rajoituksia.²²³

Kanta-palveluista saatujen reseptitietojen yhteydessä kävi ilmi, että reseptitietoja käsittelevät henkilöt voivat käsitellä kaikkia henkilölle määrättyjä reseptejä. Näiden määräysten joukossa voi olla myös sellaisia lääkemääräyksiä, joista voi käydä ilmi, että henkilö on käynyt tutkimuksissa esimerkiksi sukupuolitautipoliklinikalla tai että henkilölle on määrätty lääkkeitä, joita käytetään yksinomaan vain tietyn sairauden tai oireen hoidossa. Nämä tiedot voivat välillisesti tuoda ilmi reseptejä käsitteleville henkilöille, esimerkiksi apteekissa, asiakkaan erityissuojattuja terveystietoja.

²²² Sisäministeriö 2022b, 18.

²²³ Kanta 2021c; Kanta 2022b, 2-4.

STM:n asetuksessa potilasasiakirjoista säädetään 4 §:ssä että psykiatrian sekä perinnöllisyyslääketieteen päivittäis- ja yhteenvetomerkinnot tulee suojata sähköisessä potilaskertomuksessa sosiaali- ja terveydenhuollon sähköisestä asiakastietojen käsittelystä annetun lain 6 §:n 2 momentissa tarkoitetulla erillisellä vahvistuspyynnöllä muiden kuin näiden erikoisalojen palvelutapahtumissa tai palvelukokonaisuuksissa. Suojausvaatimus ei kuitenkaan koske näihin tietoihin mahdollisesti sisältyviä lääkitystietoja ja kriittisiä riskitietoja.

Terveydenhuollon ammattilaiselle myöskään Kanta-palveluihin tallentuneet potilastiedot eivät näy suoraan. Tämä on seurausta Kanta.fi julkaisemista vaatimuksista, joissa on linjattu, että ennen Potilastiedon arkiston tietojen hakemista sote-palvelunantajan lukuun toimivan käyttäjän on tunnistauduttava luotettavasti ja kirjauduttava järjestelmään. Tunnistamiseen tulee käyttää digi- ja väestötietoviraston myöntämää sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten käyttöön tarkoitettua toimikorttia.²²⁴ Asiakastietolain 39 §:n 2 momentin mukaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitos vastaa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastiedon sähköisen käsittelyn ja siihen liittyvän tiedonhallinnan sekä 6 §:ssä tarkoitettujen valtakunnallisten tietojärjestelmäpalvelujen ja yhteisten hallinnonalakohtaisten tietovarantojen käytön ja toteuttamisen suunnittelusta, ohjauksesta ja seurannasta.

Kanta-palveluilta tulleiden paperien joukossa oli Omakannan kirjautumislokipyyntöraportti, jossa mainittiin IP-osoitetieto, josta tarkennettiin mistä teknisestä IP-osoitteesta yhteys on otettu. IP-osoitetiedot tuskin kertovat maallikolle yhtään mitään ja tiedot aiheuttivat tapaus-tutkimuksessa ainoastaan hämmennystä. Raportti kertoo myös triviaaleja tietoja, kuten kuolin-tiedon ja kuolinpäivän, vaikka yleisen tietosuoja-asetuksen soveltamisalaan kuuluu lähtökohtaisesti vain elossa olevat ihmiset. Lisäksi saatu Omatietovarannon hyvinvointilokiraportti kertoi hakutapahtumasta, joka oli kuvattu auki lisätietoa kenttään sanoin ”Yhtään hakua vastaavia hyvinvointitietoja ei löytynyt”. Kyseisen raportin mukaan haut oli tehty 2020 ja 2021. Yleisesti ottaen opinnäytetyöntekijät eivät kokeneet Kanta-palveluista saaduista tiedoista olleen mitään hyötyä ja dokumentit aiheuttivat lähinnä hämmennystä ja lisää kysymyksiä.

Tietopyyntöjen toimittaminen asiakkaalle postitse voi jo itsessään muodostaa riskin henkilötietojen väärinkäytökselle, esimerkiksi toisen tietopyynnön osalta kirjekuori oli jo noudettaessa osittain auki. Lisäksi toista tarkastusoikeutta koskien poliisilta tilatut tiedot kulkivat useaan otteeseen edes takaisin lähettäjän ja postin asiamiehen välillä, joka voi kasvattaa riskiä lähetyksen katoamiselle. Vuonna 2020 Postin perusjakelussa lähetyksistä 99,5 % jaettiin oikea-aikaisesti ja paketeista kadonneiksi todettiin 0,00489 %.²²⁵ Tietojen lähettämisessä voitaneen hyödyntää sähköisiä menetelmiä, kuten poliisi osan aineiston osalta hyödynsikin tapaus-tutkimuksen aineiston toimittamisessa. Sähköinen käsittely ei kokonaan poista

²²⁴ Kanta 2022a, 21.

²²⁵ Posti 2021b, 2-3.

toimittamisesta johtuvaa riskiä, mutta riski ei tällöin muodostu lähettävästä osapuolesta, kuten aikaisemmin on tapahtunut.²²⁶

Tietosuoja koskeva lainsäädäntö ei ole irrallaan yhteiskunnasta. Lain säätämisen jälkeen oikeuskäytäntöön on tullut tarkennuksia, jotka saattavat vaikuttaa tietosuojan toteutumiseen arjessa. Siksi olisi tärkeää luoda eheä kokonaiskuva esimerkiksi tietosuojavaltuutetun päätöksistä, mutta päätöksiä on niin ikään runsaasti ja niihin perehtyminen vaatisi ajallisesti enemmän resursseja kuin mitä tälle opinnäytetyölle on varattu.²²⁷

9 Pohdintaa ja havaintoja

Viime aikoina henkilötietojen käsittelyn suoja on vaikuttanut olevan voimakkaasti sidoksissa henkilötietoja käsittelevän organisaation intressiin ja vastuuseen. Jos intressiä ei ole eikä vastuuta tunnisteta, henkilötietojen käsittely vaikuttaa olevan arbitraarista. Henkilötietojen käsittely on ollut opinnäytetyön tekijän havaintojen mukaan toisaalta ansiokkaasti esillä erään taloyhtiön hallituksen pohdinnassa, kun mietittiin voiko hallitus kerätä asukailta sähköposti-osoitteita. Samaan aikaan toisaalla erään suuren yrityksen sähköisistä tietokannoista löytyi sattumalta asiakkaan sopimuksen voimaan saattamiseksi antamia henkilötietoja - sopimus suhde oli tosin päättynyt jo yli 10 vuotta sitten. Niin ikään erään yrityksen henkilöstön tuhansien työntekijöiden, itsensä tietokantaan syöttämät, henkilöstökuvat tallentuivat tietojärjestelmän taustalla yhteen kansioon, missä ne olivat kootusti kaikkien työntekijöiden nähtävissä ja hyödynnettävissä.

Yleisen tietosuoja-asetuksen käytänteitä arjessa on tutkittu. Vuonna 2019 toteutetun toimintatutkimuksen pääasiallinen aineistokeruumetodi oli havainnointi. Toimintatutkimuksessa tutkijat kävivät useassa eri Turun yrityksessä sekä tekivät sähköisiä kyselyjä keskittyen pitkälti suostumuksen havainnointiin ja arviointiin siitä, miten henkilötietojen käsittelyä koskevat periaatteet toteutuvat. Tutkimusta käsittelevästä artikkelista ilmeni, että on olemassa yrityksiä, jotka ovat tallettaneet asiakkaasta tietoja, vaikka asiakas ei ollut antanut siihen suostumustaan. Artikkelin mukaan kyseiset yritykset eivät myöskään poistaneet tietoja asiakkaan kirjallisesta pyynnöstä huolimatta.²²⁸

Artikkelissa tuloksistaan kirjoittajat totesivat että ”Selvityksemme osoittaa, että GDPR ei toimi. Kontaktoimamme toimijat eivät ole perillä asetuksen määräyksistä.” Tuloksien mukaan

²²⁶ Ks. Poliisi 2022d: Lähettävästä osapuolesta johtuva riski oli käsillä myös passiasioissa syksyllä 2022; Hankaniemi 2022.

²²⁷ Oikeuskäytäntö, Tietosuojavaltuutettu, ”Dokumenttien lukumäärä on 279, viimeisin päiväys 22.9.2022” Tarkasteltu 23.09.2022 <https://edilex.fi/tsv>

²²⁸ Sankari & Wiberg 2019, 342.

jokaisessa kohteessa heille kerrottiin, että henkilötietoja saa käsitellä vain työntekijä työhönsä liittyen, mutta teknisesti useammalla henkilöllä on pääsy niihin. Päätelmissään kirjoittajat totesivat tietosuojan ja siihen liittyvän sääntelyn olevan tarpeen sekä kritisivat valvontaviranomaisia todeten heidän laiminlyöneen suurilta osin velvollisuutensa.²²⁹

Tietosuojalainsäädännön tunteminen ei vaikuta olevan itsestään selvyys tietoa käsittelevien työntekijöiden keskuudessa. Terveystieteiden alalla työskentelevien kokemuksia ja taitoja koskien tietosuojaa olisi hyvä jatkotutkimuksena kartoittaa lisää. Kokevatko terveydenhuollon ammattilaiset tietosuoja- ja tietojärjestelmävalmiutensa varmasti riittäviksi?²³⁰

Yleisen tietosuoja-asetuksen lähtökohta on perusoikeuksien turvaaminen, mutta perusoikeuksilla argumentoinnissa tulee toisaalta olla varovainen. Modernissa yhteiskunnassa perusoikeuksia voidaan pitää optimointikäskynä, mikä näkyy myös perustuslakivaliokunnan mietinnöissä ja lausunnoissa.²³¹ Perusoikeuksien painoarvoa punnittaessa ”perusoikeuksien argumentaatiovaikutus voimistuu sitä mukaa, mitä suuremmissa määrin hyväksytään se, että perusoikeuden vetoamalla voidaan syrjäyttää alan vakiintuneet oikeuslähdeperiaatteet. Vahvimmillaan perusoikeusmyönteinen tulkinta voidaan ymmärtää oppina, jossa lakien sisältö määräytyy perusoikeuksista käsin.” Kuitenkin liian pitkälle vietyä perusoikeuden tulkintaa voidaan nimittää perusoikeusfundamentalismiksi, missä perusoikeus on itseisarvo ja kaikki viisautta löytyy tekstistä - eikä vapauden aluetta ole, vaan tarkoitus on aina konkretisoida perusoikeuden sisältö. Perusoikeuksilla on lainsäätämässä ollut perinteisesti paikkansa perustuslakivaliokunnan suorittamassa säädettävän lain perustuslainmukaisuuden valvonnassa ja siinä on kyse poliittisen harkintavallan rajoittamisesta, mutta ylikansallinen suoraan velvoittava lainsäädäntö on tämän prosessin ulkopuolella ja vaikuttaa, että oikeusperiaatteesta on muodostunut oikeussubjektin oikeusnormi.²³²

Perusoikeuksia koskeva teoreettinen käsittely ei ole opinnäytetyössä kaiken kattavaa rajauksesta, painotuksesta ja opinnäytetyön luonteesta johtuen. Tässä on tärkeää huomauttaa, että esimerkiksi yleisen tietosuoja-asetuksen tavoitteena on nimenomaisesti parantaa kansalaisten perusoikeuksien toteutumista ja kansalaisten kykyä valvoa omien henkilötietojen käsittelyä osana perusoikeudellista arvoasetelmaa ja voimassa olevaa lainsäädäntöä. On myös syytä pysähtyä siihen, mitä perusoikeudet ovat.

²²⁹ Sankari & Wiberg 2019, 343-346.

²³⁰ Taanila 2021, 59-62; Habibi-Koolae, Safdari & Bouraghi 2015, 107; Sankari & Wiberg 2019, 343-346.

²³¹ Helin 2012, 10. Ks. PeVM 25/1994 vp.

²³² Helin 2012, 8, 11-14.

Oikeustieteilijät voivat avata perusoikeuksilla liittyvän argumentaation vaaroja, mutta toisaalta tätä argumentaatiota on kritisoitu.²³³ Perusoikeudellisen diskurssin valossa voidaan todeta, että perusoikeuden käsitettä on hyvin vaikeata hahmottaa sen oikeustieteellisessä merkityksessä kokonaisvaltaisesti ilman oikeustieteellistä asiantuntemusta. Lienee siis aiheellista kysyä, mitä edellytyksiä maallikoilla on tosiasiaassa tarkastella ja sisäistää henkilötietojen käsittelyn edellytyksiä ja lainmukaisuuksia - varsinkin kun vaikuttaa siltä, että koko perusoikeus käsite saatetaan mieltää eri tavalla, riippuen siitä, onko tarkastelijalla kokemusta oikeustieteistä vai ei.

Perustuslain tulkintaa on tarkasteltu osana yhteiskuntaa, missä perusoikeuksien toteutuminen ja niiden tulkinnan painopiste on siirtynyt 2000-luvun alun aikana kauemmaksi eduskunnasta ja lähestynyt läpileikkaavasti kohti muitakin valtionorgaaneja. Tulkintaongelmat nousevat yleisimmin perusoikeuden ilmaisujen moniselitteisestä rakenteesta, perustuslainsäädösten ollessa varsin abstrakteja. Säädösten tulkintalähtökohtana tulee pitää niiden kokonaisvaltaisuutta, jossa yksilön asema, mutta myös yhteisön elämä ja yhteiskunnan vakaus toteutuu. Koska säädösten abstraktiotaso on korkea, joudutaan tulkinnassa tukeutumaan säädöstekstin ohella myös muihin oikeuslähteisiin. Etusija tulee tällöin asettaa perustuslakivaliokunnan mietinnöille ja toissijaisesti hallituksen esityksille. Kuitenkin on mahdollista, ettei lainsäätäjän tarkoitusta saada ylipäänsä selviämään.²³⁴

Jos omavalvonta on tässä mielessä tehotonta, kaatuu valvontavastuu silloin kansallisen sääntelyn mukaisesti eri valvontaviranomaisille. Onko valvontaviranomaisilla toisaalta resursseja valvoa näin laaja-alaisesti henkilötietojen käsittelyä? Miten tietosuojan käy, jos yksi yksittäinen tapaus sitoo paljon viranomaisen resursseja?²³⁵

9.1 Oikeussuoja ja viranomaisvalvonta

Opinnäytetyön keskeinen oikeusperusta, yleinen tietosuoja-asetus, ei ole ainoastaan luettelo rekisterinpitäjän velvollisuuksista ja rekisteröidyn oikeuksista. Yleiseen tietosuoja-asetukseen on koottu näiden lisäksi muun muassa erinäisiä oikeussuojakeinoja asetuksen VII lukuun. Oikeussuojakeinot eivät ole tämän opinnäytetyön keskiössä, mutta niiden sivuaminen on tärkeää rekisteröidyn oikeuksien toteutumisen viimeisenä vartijana.

Yleisen tietosuoja-asetuksen 77 artikla antaa rekisteröidylle oikeuden tehdä valituksen valvontaviranomaiselle. Yleisen tietosuoja-asetuksen mukaisena valvontaviranomaisena toimii tietosuojalain 8 §:n mukaisesti tietosuojavaltuutettu. Tietosuojalain 11 §:n 1 momentin

²³³ Ks. Kolehmainen 2013.

²³⁴ Husa & Jyränki 2012, 83-87.

²³⁵ Tällainen tilanne saattoi olla käsillä esimerkiksi Vastaamon tietomurron ja sen jälkeisten tapahtumien aikana 2020-2022. Ks. lisää Tolonen 2020.

mukaan tietosuojavaltuutetun ja apulaistietosuojavaltuutetun nimittää valtioneuvosto viideksi vuodeksi kerrallaan.²³⁶

Yleiseen tietosuojasetukseen kuuluu niin ikään 78 artiklan mukainen oikeus tehokkaasiin oikeussuojakeinoihin valvontaviranomaista vastaan, joka tietosuojalain 25 §:n mukaisesti täsmentyy suomalaisessa oikeuskäytännössä oikeudeksi hakea muutosta hallinto-oikeudessa. Yleisen tietosuojasetuksen 79 artiklan mukaan oikeus tehokkaasiin oikeussuojakeinoihin on niin ikään rekisterinpitäjää tai henkilötietojen käsittelijää vastaan. Rekisterinpitäjä tai henkilötietojen käsittelijä voi yleisen tietosuojasetuksen 82 artiklan mukaisesti joutua korvaamaan asetuksen rikkomisesta aiheutuneita aineellisia tai aineettomia vahinkoja.²³⁷

Yleiseen tietosuojasetukseen on 83 artiklaan myös kirjattu hallinnollisten sakkojen määräämisen yleiset edellytykset. Muun muassa 83 artiklan 5 b alakohdan mukaan artiklojen 12-22 mukaisen tiedonsaantioikeuden loukkaamisesta voidaan määrätä hallinnollinen sakko.²³⁸ Tietosuojasetuksen 83 artiklan 7 kohdan mukaisesti jäsenvaltiolle kuitenkin sallittiin liikkumavaraa sen suhteen, voidaanko viranomaisille tai julkishallinnon elimille määrätä kyseisessä jäsenvaltiossa hallinnollisia sakkoja.

Tietosuojalain esitöistä käy ilmi, että viranomaiselle määrättävä hallinnollisen seuraamusmaksun katsottiin olevan suomalaiselle oikeusjärjestykselle vieras menettely ja tältä osin tietosuojalain 24 § 4 momentin nojalla seuraamusmaksua ei voida määrätä valtion viranomaisille, valtion liikelaitoksille, kunnallisille viranomaisille, itsenäisille julkisoikeudellisille laitoksille, eduskunnan virastoille, tasavallan presidentin kanslialle eikä Suomen evankelis-luterilaiselle kirkolle ja Suomen ortodoksiselle kirkolle eikä niiden seurakunnille, seurakuntayhtymille ja muille elimille.²³⁹ Samaan aikaan rekisterinpitäjä tai henkilötiedon käsittelijä eivät voi myöskään syyllistyä rikoslain 38 luvun 9 §:n mukaiseen tietosuojarikokseen, koska tunnusmerkit ei ulotu rekisterinpitäjään eikä henkilötiedon käsittelijään.

Tietosuojavaltuutetun toimistosta toimitettiin eduskunnan lakivaliokunnalle ja perustuslakivaliokunnalle muistio koskien EU:n yleistä tietosuojasetusta täydentäväksi lainsäädännöksi erityisesti ehdotuksista, jotka liittyvät hallinnollisiin sakkoihin ja rikosoikeudellisiin

²³⁶ Suomessa tietosuojavaltuutettuna toimi vuosina 1997-2020 Reijo Aarnio, joka oli muun muassa valmistelemassa tietosuojalakia. Aarniolla on siten ollut merkittävä rooli valvontamekanismin osalta. Opinnäytetyön tekohetkellä tietosuojavaltuutettuna toimii Anu Talus ja hänen lisäksi apulaistietosuojavaltuutettuina toimivat Heljä-Tuulia Pihamaa ja Annina Hautala. Ks. PeVL 14/2018 vp.

²³⁷ Vahingonkorvauksista on säädetty useassa laissa, eikä tässä opinnäytetyössä keskitytä vahingonkorvausoikeudelliseen näkökulmaan.

²³⁸ Tietosuojalain 24 §:n mukaan Suomessa yleisen tietosuojasetuksen vastinpari hallinnolliselle sakolle on hallinnollinen seuraamusmaksu. Lisäksi perustuslakivaliokunta on mietinnössään 14/2018 vp huomauttanut kieliasun erosta.

²³⁹ HE 9/2018 vp, 105.

seuraamuksiin. Muistiossa kritisoitiin hallituksen esityksen perustetta, jonka mukaan hallinnollinen seuraamus olisi nykyisen oikeusjärjestyksen kannalta vieras menettely ja toteaa, että ”tällainen vieraus ei sellaisenaan ole ollut peruste hylätä tai vastustaa asetuksen valmistelussa tällaisia seuraamuksia kansallisen oikeusjärjestelmän kannalta vieraina ja siten rajoitusta nimenomaan viranomaisten osalta perustellaan sillä, ettei tällaista ’järjestelmämuutosta’ ole tässä yhteydessä ehditty valmistelemaan.”²⁴⁰

Niin ikään hallituksen esityksen perustelut seuraamusmaksun ja budjettisidonnaisuuden ristiriitaan kyseenalaistettiin muistiossa, koska yleisessä tietosuojasetuksessa huomioon voidaan nimenomaisesti ottaa riskiperusteisen lähestymistavan ytimessä oleva taloudellinen punninta. Sanktioiden katsottiin kannustavan budjettitaloudesta huolimatta, henkilötietojen suojan näkökulmasta, oikeasuhtaiseen ja tehokkaaseen riskiperusteiseen lähestymistapaan.²⁴¹

Muistiossa on lisäksi korostettu, että yleisen tietosuojasetuksen 6 artiklan 1 kohdan mukainen lainmukaisuuden vaatimus on eriytettävä yleisen tietosuojasetuksen 5 artiklan mukaisista tietosuojaperiaatteista, siltä osin, kun yleisen tietosuojasetuksen 25 artiklassa käsillä oleva sisäänrakennettu ja oletusarvoinen tietosuoja edellyttää. Henkilötietojen käsittelyyn liittyviä riskejä ei voida muistion mukaan yksityiskohtaisesti ratkaista lainsäätäjän toimesta, vaan vastuu on rekisterinpitäjällä, joka vastaa riskiperusteisen lähestymistavan toteuttamisesta ja viime kädessä määrää henkilötietojen käsittelyn keinoista ja tarkoituksista. Lisäksi muistiossa on katsottu, ettei hallituksen esityksen perusteena ollut hallinnon laillisuusvaatimus ole tältä osin oikea keino vastuun ulottamiseen rekisterinpitäjälle.²⁴²

Tietosuojalain hallituksen esityksessä on huomioitu, että viranhaltija voi syyllistyä rikoslain 40 luvun mukaisiin virkarikoksiin ja että tietosuojavaaltuutettu voi määrätä tietosuojalain 22 §:n mukaisen uhkasakon viranomaiselle.²⁴³ Tietosuojavaaltuutetun toimisto huomauttaa muistiossaan, että ”Virkarikosvastuu johtaa usein yksittäisen virkamiehen menettelyn arviointiin, jolloin ei tavoiteta viranomaisorganisaatiota rekisterinpitäjänä, jonka on vastuussa asetuksen mukaisesta riskiperusteisesta lähestymistavasta. -- Se, että yksittäinen virkamies on virkavastuussa mahdollisesta jo ennen viranhoidoan organisaatiossa tehdyistä ratkaisuksista tai käytännöistä, ei vaikuta oikeudenmukaiselta seuraamusjärjestelmältä vaan moite tulisi voida kohdentaa viranomaisorganisaatioon rekisterinpitäjänä, joka on TSA:n mukaan ensisijaisesti vastuussa henkilötietojen käsittelystä.”²⁴⁴

²⁴⁰ Partanen 2018, 1-2.

²⁴¹ Partanen 2018, 2-3.

²⁴² Partanen 2018, 3.

²⁴³ HE 9/2018 vp, 57.

²⁴⁴ Partanen 2018, 3.

Tietosuojavaltuutetun toimiston muistion mukaan seuraamusjärjestelmän muutos lienee ehdotuksen merkittävin peruste. Kuitenkin muistiossa tuodaan esille, että on luonnollista odottaa, että rekisterinpitäjään kohdistuva riski halutaan minimoida tietosuoja-asetuksen sallimien keinoin, etenkin kun oikeudellinen epävarmuus hallinnollisten seuraamusmaksujen käytännöistä ja maksuista on suuri. Muistiossa lisäksi todetaan, ettei ratkaisu toisaalta ole tasapuolinen muun muassa sosiaali- ja terveysalalla, joissa julkishallinto ja yksityiset palveluntarjoajat toimivat rinnakkain.²⁴⁵

Tietosuojavaltuutetun toimiston näkemystä tukee niin ikään kannanotto, jonka mukaan ”Tietosuoja-asetuksen sanktiosäätely ei vaikuta kaikilta osiltaan optimoidun sellaisten vaatimusten kanssa, joita viime vuosikymmenen perus- ja ihmisoikeuskehitys on introdusoinut seuraamusjärjestelmiä koskeviksi konstitutionaalisiksi vaatimuksiksi.” Vaatimusten voidaan myös katsoa olevan keskeisiltä osiltaan kytköksissä sellaisiin perustuslaillisiin perusteisiin, kuten ihmisarvoon, että asetuksen soveltamiskäytännölle jää merkittävä rooli perustuslaillisten vaatimusten suojaamisessa.²⁴⁶

Tietosuojavaltuutetun toimiston seuraamuskollegio on määrännyt ainakin seitsemän seuraamusmaksua vuoden 2022 aikana.²⁴⁷ Vuonna 2020 päätöksiä tehtiin viisi sekä huomautuksia annettiin 36 ja vuonna 2021 ainakin kaksi.²⁴⁸ Maksuja on osoitettu muun muassa korkeakoululle, mediatalolle, lääkäriklinalle, matkatoimistolle, liikennevakuutuskeskukselle, pysäköinnin valvonnan yksityisyriykselle ja postille. Kaikki päätökset seuraamusmaksuista eivät ole lainvoimaisia ja muun muassa Posti Oy:lle osoitettu seuraamusmaksu kumottiin hallinto-oikeudessa.²⁴⁹ Seuraamusmaksujen ja huomautusten lukumäärästä ei voi päätellä valvonnan tehokkuutta tai valvonnan tarvetta. Tietosuojavaltuutetun toimistoon tuli vuonna 2019 vireille 10 002 asiaa ja 8 449 saatiin käsiteltyä. Vuonna 2020 vireille tuli 10 952 asiaa ja 11 310 asiaa saatiin käsiteltyä.²⁵⁰

9.2 Poliisin henkilötietojen käsittely ja laillisuusperiaate

Poliisin tehtäväpiiri on laveasti määritetty. Lavea määrittely hankaloittaa rekisteröidyn oikeuksien omavalvontaa, koska voi olla vaikeaa määritellä millä perusteella henkilötiedot on kerätty. Henkilötietojen omavalvontaa heikentää lisäksi, sinänsä perustellut,

²⁴⁵ Partanen 2018, 4.

²⁴⁶ Koillinen 2016, 586.

²⁴⁷ Tietosuojavaltuutetun toimiston verkkosivut. <https://tietosuoja.fi/haku?q=seuraamusmaksu>. Koottu manuaalisesti 29.9.2022.

²⁴⁸ Tietosuojavaltuutetun toimisto 2020, 10-11; Tietosuojavaltuutetun toimiston verkkosivut: Tietoja on täydennetty tietosuojavaltuutetun verkkosivuilta, useasta eri kohdasta. Verkkosivuilta löytyi muun muassa sisältöä otsikoilla ”Korkeakoululle seuraamusmaksu tietosuojarikkomuksista...” ja ”Yritykselle seuraamusmaksu tietosuojarikkomuksista...”.

²⁴⁹ Posti 2021a.

²⁵⁰ Tietosuojavaltuutetun toimisto 2020, 13.

tarkastusoikeuden rajoittamisperusteet, mutta toisaalta rekisteröidyn ei tarvitse erikseen tehdä tarkastuspyyntöä yleisen tietosuoja-asetuksen ja rikosdirektiivin perusteella, vaan tarkastusoikeus koskee julkisuuslain mukaisesti lähes kaikkea poliisilla hallussa olevaa tietoa.

Poliisi nauttii laajaa luottamusta, ja tämä saattaa näkyä lainsäätäjän tahtotilassa olla säättämättä poliisin tehtäväkenttää yksityiskohtaisesti.²⁵¹ Ensinnä liian yksityiskohtainen sääntely voisi johtaa ennalta arvaamattomiin vaikutuksiin, jolla saattaisi olla valtiollista kokonaisturvallisuutta heikentävä lopputulos. Toisaalta avoimempi sääntely voi johtaa riskiin henkilötietojen väärinkäytöksestä, jota tulisi torjua saman suhtaisilla keinoilla. Poliisin tulee osoittaa, että sillä on tahtotila ylläpitää ja kasvattaa sille osoitettua luottamusta, ja sen tulisi aloitteisesti pyrkiä edistämään perusoikeuksien toteutumista ja läpinäkyvää henkilötietojen käsittelyä.

Yksittäisen kansalaisen kannalta voi näyttäytyä siltä, että henkilön perusoikeudet eivät toteudu julkishallinnossa kuten niiden on tarkoitettu tai niille ei aseteta riittävää painoarvoa siinä laajuudessa tai siinä hengessä, kuin esimerkiksi yleinen tietosuoja-asetus antaa ymmärtää. Lisäksi perusoikeuksista tulee huomioida, etteivät ne ole absoluuttisia oikeuksia, vaan niitä voidaan rajoittaa ja niitä tulee punnita suhteessa muihin perusoikeuksiin ja säädöksiin. Tässä tulee huomioida, että taustalla on julkishallintoa velvoittavaa normistoa ja tässä normistossa on jo ennakolta otettu kantaa, perustuslakivaliokunnan toimesta, perusoikeusnäkökulman toteuttamisesta sille tasolle, kun se on ollut tarkoituksenmukaista.

9.3 Terveystiedot ja digitaalisuus

Henkilötietojen käsittely on arkipäiväistynyt digitalisaation myötä ja tapaustutkimuksen lisäksi aiheelliseksi katsottiin tarkastella niin ikään henkilötietojen käsittelyn laajuutta. Julkishallinnon kanssa asioidessa yksilö ei välttämättä voi vaikuttaa käytössä oleviin järjestelmiin, mutta rekisteröity voi itse vaikuttaa siihen, millaisille toimijoille hän itse henkilötietojaan tarjoaa.

Terveyttä koskevia tietoja on kerätty jo vuosia ja valvonta on ollut tiukkaa. Esimerkiksi yksi tällainen taho on biopankki. Biopankki on määritelty biopankkilain (688/2012) 3 §:ssä ja sillä tarkoitetaan biopankkitoiminnan harjoittajan ylläpitämää yksikköä, johon kootaan, kerätään ja jossa säilytetään näytteitä ja niihin liittyvää tietoa tulevaa biopankkitutkimusta varten. Tämän kaltaista tiedonkeruuta säätelee usea eri laki. Biopankkilaissa on mainittu suhteesta muuhun lainsäädäntöön 4 §:ssä. Muita biopankin toimintaan liittyviä lakeja ovat esimerkiksi yleinen tietosuoja laki, tietosuoja laki, biopankkilaki, potilaslaki, julkisuuslaki, toisiolaki, laki

²⁵¹ Poliisi 2022e.

lääketieteellisestä tutkimuksesta (488/1999) ja laki ihmisen elimien, kudoksien ja solujen lääketieteellisestä käytöstä (101/2001).²⁵²

Terveystietoihin käsiksi pääseminen on kuitenkin nykyään kohtalaisen helppoa. On olemassa useita sovelluksia ja laitteita, jotka keräävät digitaalisesti käyttäjänsä suostumuksella dataa, joka terveydenhuollossa kirjattaisiin salattuna potilastietoihin.²⁵³ Ei ole mitenkään tavatonta, että käyttäjät jättävät tietoturvaselosteet lukematta ennen kuin hyväksyvät ehdot, mikä mahdollistaa tietojen väärinkäytön etenkin, jos kyseessä on terveydenhuoltolain 3 §:n ulkopuolelle jäävä taho.²⁵⁴

Esimerkiksi Facebook on kärsinyt tietosuojuongelmista. Käyttäjiensä tietojen vuotamisesta huolimatta Facebook kertoi 2019 kehittelevänsä ehkäisevän terveydenhuollon sovellusta yhdessä amerikkalaisten terveysyritysten kanssa.²⁵⁵ Yhdysvaltojen ja Euroopan välillä ollut datansiirtosopimus lopetettiin 2020 Irlannin korkeimman oikeuden 2018 päätöstä seuranneen pyynnön myötä. Kyseinen Irlannin korkeimman oikeuden käsittelyssä ollut asia koski nimenomaan Facebookin tekemää tiedonsiirtoa Euroopasta Yhdysvaltoihin.²⁵⁶ Jos Facebookin kaltainen, massiivinen ja kansainvälinen yritys ei kykene suojelemaan käyttäjiensä tietoja, eikä edes terveydenhuoltoalan ammattilaisetkaan, niin miten hyvin terveystiedot pysyvät tallessa pienillä, tuntemattomilla, kaupallista etua tavoittelevilla sovelluskehittäjillä?²⁵⁷

Terveydenhuollon lainsäädännöstä tulevat vaatimukset esimerkiksi potilasasiakirjoille ja potilastietojärjestelmille voivat olla täysin vieraita sovelluskehittäjille ja erityisen hankalaksi tilanteen tekee se, että nykyhetkenä digitalisaation myötä myös ulkomailla kehitettyjä sovelluksia voi ladata ja käyttää Suomessa. Yleinen tietosuoja-asetus on ollut keino rajoittaa datan siirtymistä EU:n ulkopuolelle, ja sitä kautta ainakin jossain määrin suojata henkilötietojen siirtymistä mannerten välillä. Yleisen tietosuoja-asetuksen myötä yritykset ovatkin joutuneet muuttamaan käytäntöjään. Tietosuojavaltuutetun valvonta on myös ollut tärkeässä asemassa

²⁵² Ks. myös Suomen Biopankit 2022a.

²⁵³ Tällaisia laitteita ja sovelluksia on useita, esimerkiksi Oura Ring, Google Fit, Polar Beat, Apple Health.

²⁵⁴ Ks. Obar & Oeldorf-Hirsch 2018: Tutkimuksessa oli 543 vastaajaa joista 74 % jätti tietosuo-jaselosteen lukematta kokonaan ja 97 % vastaajista antoi suostumuksensa muun muassa siihen, että suostumuksen antamisella he luovuttavat esikoisensa maksuna yhteisöpalveluita vastaan.

²⁵⁵ Meta 2019. Ks. myös esimerkiksi Kyberturvallisuuskeskus 2021: Facebookin vuonna 2019 varastettuja tietoja julkaistu - mukana 1,2 miljoonan suomalaisen tiedot, Cadwalladr & Graham-Harrison 2018: 50 million Facebook profiles harvested for Cambridge Analytica in major data breach ja Lee 2018: Facebook security breach: Up to 50m accounts attacked.

²⁵⁶ Euroopan Unionin tuomioistuimen tuomio C-311/18 2018. Johdanto-Judgement. European Commission 2022: Uusi sopimus on ollut työn alla ja Yhdysvaltojen presidentti Biden allekirjoitti uuden sopimuksen 7.10.2022.

²⁵⁷ Poliisi 2020; Tolonen 2020: Esimerkiksi uutisointi Vastaamon tietomurrosta. Ks. myös San-kari & Wiberg 2019, 341, 345: ”Henkilötiedot ovat kauppatavaraa--”.

tietosuojaan puutteiden havaitsemisessa. Esimerkiksi 2019 kantelun mukaan yhdessä siivousyri-tyksessä viestitettiin WhatsApp-pikaviestipalvelimen välityksellä työkohteista ja viesteissä käsiteltiin muun muassa asiakkaiden osoitteita, puhelinnumeroita, ovikoodeja ja nimitietoja. Tietosuojavaltuutettu katsoi, että rekisterinpitäjänä toimiva siivousyrittäjä ei ollut noudattanut yleisen tietosuoja-asetuksen artikloja ja antoi yritykselle määräyksen saattaa käsittelytoimet asetuksen säännöksiin mukaisiksi sekä antoi huomautuksen säännösten vastaisista käsittelytoimista.²⁵⁸

Sähköisten järjestelmien ja talletusjärjestelmien osalta mielipiteet tietoturvallisuudesta vaihtelevat, kokemukset tietoturvallisuuden toteutumisesta sekä luottamus palvelimia kohtaan ovat erilaisia eri tahojen välillä.²⁵⁹ Vaikka potilastietojärjestelmiä koskien on paljon vaatimuksia ja määräyksiä, myös niissä on koettu potilastietoturvallisuuden kannalta puutteita.²⁶⁰ Median raflaavat otsikot eivät välttämättä ainakaan lisää luottamuksen tunnetta.²⁶¹

9.4 Digitalisaation haasteet - tapaus Proctorio

Henkilötietojen käsittelyn arkipäiväisyyttä ei välttämättä aina tunnusteta säädöspohjaisessa erikoisasemassa. Kuten edellä jo todettiin, henkilötietojen käsittely on arkipäiväistynyt digitalisaation myötä, ja teknologinen kehitys on tuonut muun muassa oppilaitoksille erilaisia ratkaisuja etäopiskeluun. Opiskelijoilla ei välttämättä ole mahdollisuuksia vaikuttaa henkilötietojen käsittelyyn, jolloin rekisterinpitäjän vastuulle osoitetun, yleisen tietosuoja-asetuksen 35 artiklan mukaisen, vaikutustenarvioinnin merkitys kasvaa.²⁶²

Nopea teknologinen kehitys ja sen yhteys henkilötietojen käsittelyyn nousi otsikoihin, kun oppilaitoksissa etätenttien valvontaan tarkoitettu Proctorio herätti mediassa keskustelua sen tietoturvallisuudesta. Proctorio on luotu 2013 ja sen kehittäjiensä mukaan Proctorion tarkoituksena on auttaa kokeiden järjestäjiä valvomaan etänä suoritettuja tenttejä ja mahdollistaa tenttiminen etänä milloin tahansa, miltä koneelta tahansa. Proctorio kertoo sillä olleen 2020 koronapandemian aikaan yli 2000 instituutiota kumppaninaan. Proctorion avulla voidaan

²⁵⁸ Tietosuojavaltuutetun toimisto 2021, 1-3. Ks. myös Apple 2021.

²⁵⁹ Ks. esim. Electronic Frontier Finland 2021: "Effi on 29.10.2021 valittanut Helsingin hallinto-oikeudelle Digi- ja väestötietoviraston päätöksestä salata Suomi.fi -palveluiden Amazon Web Services-yhtiön pilvessä tapahtuvassa tuotannossa käytettävää salausta koskevat tiedot." Vrt. Ilta-Sanomat 2021. Digi- ja väestövirosto vakuutti IS Digitodaylle että "suomalaisten tiedot ovat turvassa Amazonin palvelimilla."

²⁶⁰ Salmi 2020; Lehtokari & Marttinen 2022; Peets 2021 ja Helsingin Sanomat 2022: Esimerkkinä Apottiin liittyvää uutisointia, jossa Apotti potilastietojärjestelmän on toistuvasti kuvattu vaarantavan potilasturvallisuuden.

²⁶¹ Ks. esimerkkinä otsikoinnista Ilta-Sanomat 2021: "Suomalaisten tiedot ovat amerikkalaisilla palvelimilla: 'Merkittävää tiedustelu-tietoa'"

²⁶² Tietosuojavaltuutetun toimiston mukaan vaikutustenarviointia tulisi harkita, jos kyseessä on esimerkiksi rekisteröityjen järjestelmällinen valvonta tai uuden teknologian soveltaminen. Ks. Tietosuojavaltuutetun toimisto 2022d.

kerätä tietoja esimerkiksi henkilöllisyystodistuksista ja tarkkailla kokeen tekijää hänen mikrofoninsa ja videokameransa välityksellä. Tietosuojan osalta Proctorio kertoo sivuillaan pseudo-anonymisoivansa yksittäisten tenttien tekijöiden tiedot ja käyttävän salausten menetelmää, jonka myötä vain tietyt, tentin järjestävät instituutioiden ilmoitetut vastuhenkilöt voivat purkaa salauksen ja katsoa videokameran tallenteita.²⁶³

Yhdysvaltalaisessa yliopistossa, University of Illinois, yli 1 000 henkilöä allekirjoitti vetoomuksen siitä, että heidän yliopistonsa lopettaisi käyttämästä Proctoriota. Uutisoinnin mukaan useissa muissa yliopistoissa on kirjoitettu vastaavanlaisia vetoomuksia myös muita proktorointipalveluita vastaan. Proktorointi on koettu turvattomaksi ja vetoomuksia allekirjoittaneet opiskelijat ovat kokeneet sen loukkaavan heidän yksityisyyttään ja oikeuksiaan.²⁶⁴ Ainakin Illinoisin yliopisto päätyi luopumaan Proctorion käytöstä.²⁶⁵

Suomessa Oulun yliopiston etätenttijärjestelystä tehtiin tutkintapyyntö 2020 poliisille. Tenttien kameravalvontaa on kritisoinut muun muassa eräässä Ylen uutisartikkelissa. Artikkelissa asiantuntijat kommentoivat kotona suoritettavan tentin videoinnin tunkeutuvan kotirauhan piiriin ja että sen kaltaista valvontaa yliopistot eivät voi suorittaa. Kameravalvonnan ja henkilöllisyystodistuksen näyttämistä kommentoitiin sen olevan selkeä ongelma opiskelijoiden oikeusturvalla. Artikkelissa kritisoitiin myös henkilötietojen antamiseen liittyvien suostumuskäytäntöjen olevan ongelmallisia. Artikkelissa todettiin suostumuksen olevan epäpätevä juridisesti, sillä opiskelijat antavat suostumuksensa henkilötietojen antamiseksi pakon edessä. Artikkelissa todettiin, että opiskelijat suostuvat pakon edessä ehtoihin opintopisteiden saamiseksi.²⁶⁶ Yleisen tietosuojaa-artiklan johdannon 32 kohdassa todetaan, että suostumus olisi annettava selkeästi suostumusta ilmaisevalla toimella, kuten kirjallisella, mukaan lukien sähköisellä, tai suullisella lausumalla, josta käy ilmi rekisteröidyn vapaaehtoinen, yksilöity, tietoinen ja yksiselitteinen tahdonilmaisu, jolla hän hyväksyy henkilötietojensa käsittelyn.

Tämän opinnäytetyön tekijät havaitsivat omissa opiskeluissaan, että ennen tenttiä ruudulle ilmestyvää Proctorion rekisteröidyn informointilomaketta ei voinut lukea ilman että tenttiaika kului. Mainittakoon myös, että oppilaitos tarjosi vaihtoehtoisen tenttimistävän kampuksella, mutta tämä vaihtoehto ei pitkän matkustusajan vuoksi ollut järkevää kummankaan opinnäytetyöntekijän kohdalla.

Vuonna 2020 toteutetussa opinnäytetyössä Laurea-ammattikorkeakoulun opiskelijoilta kysyttiin kyselylomakkeella proktoroiduista tenteistä. Kyselyyn vastasi 31 opiskelijaa 4 000:sta

²⁶³ Proctorio 2021; Proctorio 2022a; Proctorio 2022b; Proctorio 2022c; Proctorio 2022d.

²⁶⁴ On huomioitava, että kyseisen asian lainmukaisuuden selvittäminen vaatisi tarkempaa tutustumista USA:n lain säädäntöön aihealueesta, jota opinnäytetyön rajauksen takia ei tehty.

²⁶⁵ Chin 2021; Kushner & Pitts 2021; University of Illinois Urbana-Champaign 2021.

²⁶⁶ Niilola 2020.

kyselyn vastaanottaneesta, joten otanta oli melko pieni. Noin puolet vastanneista oli suorittanut verkkotenttejä ennen koronapandemiaa. Tietoturva nousi vastauksissa esiin. Opinnäytetyössä todettiin että ”opiskelijoita se sinänsä huolestuttaa, voiko automatisoitu tentin valvonta olla täysin turvallinen. Ohjelmalle joutuu kuitenkin oman henkilöllisyystodistuksensa näyttämään, joten periaatteessa näiden tietojen joutuminen väärin käsiin on mahdollista.” Opinnäytetyön vastaajajoukko oli varsin pieni, joten jatkotutkimus aiheesta olisi tarpeen. Lisäksi vastaajien kommentit koskivat enemmän kokeiden sisältöä ja verkkotentin vakautta kuin itse tietoturva-asioita.²⁶⁷

Tietosuojan ja tietoturvan läpinäkyvyyden kannalta proktoroidut etätentit ovat siis ongelmallisia: toisaalta voi olla tilanne, että opiskelija ei edes halua antaa suostumustaan, mutta tekee sen pakon edessä. Miten rekisteröidyn oikeusturva ja tietoturva taataan esimerkiksi vilpipyölyissä tai ylipäättänsä tulevaisuudessa, kun talletettujen tietojen säilytysaika on epäselvä?²⁶⁸

10 Yhteenveto

Yleisen tietosuojasetuksen tavoitteita silmällä pitäen, on tarkastusoikeuden nykytilaa pidettävä havaintojen perusteella jonkinasteisena epäonnistumisena. On vaikeaa nähdä, että maallikko voisi ilman erillistä harjaantuneisuutta tosiasiallisesti saavuttaa henkilötiedoilleen suojaan yleisen tietosuojasetuksen laajuudessa. Tämä johtuu pääasiassa yleisen tietosuojasetuksen soveltamisalasta ja säädösten vaikutuspiirin ulottumisesta niin yksilön, yhteiskunnan ja rekisterinpitäjän vastuulle. Vaikutusten arviointia ei myöskään helpota yleisen tietosuojasetuksen suora sovellettavuus ja asetukseen samanaikaisesti sisällytetty kansallinen liikkumavara. Suomessa viranomaisen tulee kansallisen sääntelyn kautta edistää yksilön pääsyä oikeuksiinsa ja tämä tietyssä mielessä parantaa yksilön yleisen tietosuojasetuksen kautta kavennuttua oikeussuojaa.

Henkilötietoja koskevaa yleissääntelyä on yleisen tietosuojasetuksen rinnalla muun muassa laissa yksilöiden suojelusta henkilötietojen automaattisessa tietojenkäsittelyssä tehdyn yleissopimuksen muuttamisesta tehdystä pöytäkirjasta (901/2020), yleissopimuksessa yksilöiden suojelusta henkilötietojen automaattisessa tietojenkäsittelyssä, puhumattakaan

²⁶⁷ Laurila 2020, 15-18, 25.

²⁶⁸ Proctorio 2021, Data storage: ”Proctorio stores test-taker Personal Information, including all audio, video, and screen recordings and images, which Proctorio collects during the exam for the minimum amount of time required by the Institution or by applicable law. The length and location of how and where data for operations is stored varies and is dependent on applicable law and the information itself [lihavointi lisätty jälkikäteen]. Whether Proctorio is acting as the data controller, or the data processor all Personal Information is encrypted in transmission and at rest.”

opinnäytetyön rajauksen ulkopuolelle jäävästä kansallisesta sääntelystä. Yksilön tietosuojan näkökulmasta säädöksiä voi olla jopa niin paljon, ettei niitä pysty kaikkia tunnistamaan, vaan yksilön tulee luottaa, että tietosuoja toteutuu perusoikeuksia kunnioittavalla tavalla.

Perustuslakivaliokunta on poliisin henkilötietolain yhteydessä katsonut, ettei henkilötietojen käsittelyä koskevaa lainsäädännön kokonaisuutta voi luonnehtia selkeäksi ja ymmärrettäväksi, vaikka siihen onkin pyritty. Ongelmalliseksi voi esimerkiksi muodostua se, ettei erityisesti poliisin käytännön toiminnassa ole helppoa tunnistaa sovellettavaa säännöstä.²⁶⁹ Myös sisäministeriö on huomauttanut, että lainsäädännöllinen kokonaisuus voi olla rekisteröidyn kannalta haastavaa, koska taustalla useita eri säädöksiä ja kokonaisuus edellyttää aiempaa syvempää osaamista. Saman aikaisesti tietosuojavaikuttetun toimistoon tulneiden kysymysten perusteella poliisin henkilötietojen käsittelyä koskeva sääntely on edelleen vaikeasti hahmotettavaa.²⁷⁰ Terveystieteiden osalta lainsäädäntöä on puolestaan kuvailtu useaan otteeseen sekavaksi ja sen tutkiminen yhdessä pirstaleiseksi kuvailun tietosuojalainsäädännön kanssa on ollut haastavaa.²⁷¹ Tietosuojalainsäädännön ymmärtäminen vaatiikin usean eri lain tuntemista ja useamman lain saman aikaista soveltamista.²⁷² Muualla lain säädäntöön ohjaavat lausahdukset kuten ”jollei [...]sta muuta johdu” ja ”jollei muussa laissa toisin säädetä” ovat varsin yleisiä.²⁷³

Yleisen tietosuoja-asetuksen tavoitteista huolimatta, eri lähteistä voi lukea, kuinka sääntely on edelleen pirstaleista ja monimutkaista sekä siitä, kuinka se on toisaalta kytköksissä ihmisten perusoikeuksiin. Monimutkaisen sääntelyn muuttuminen tosiasialliseksi oikeudeksi ei tapahdu pelkästään säätämällä lakeja, vaan usein se vaatii erilaisia toimenpiteitä.²⁷⁴ Jos taustalla oleva lainsäädäntö on monimutkainen ja moniulotteinen, heijastuu se suoraan lain säätämistä seuraaviin toimenpiteisiin. Perusoikeuksien toteutumista varten on olemassa erilaisia oikeussuojakeinoja ja lainvalmisteluasiakirjoissa on tarkasteltu sääntelyn taloudellisia vaikutuksia. Perustuslakivaliokunta esittää kannanotoissaan, että perusoikeudet tulee turvata,

²⁶⁹ PeVL 51/2018 vp, 5-6.

²⁷⁰ Sisäministeriö 2022b, 15-16.

²⁷¹ HE 185/1991 vp, 3; HE 56/2021 vp, 17; Muukkonen & Voutilainen 2021a 5-6.

²⁷² Ks. Hirvonen 2012, 121-126.

²⁷³ Esimerkiksi työtapaturma ja ammattitautilain 255 a §:n 1 momentissa tietosuoja-asetuksen sisältöön ei suoraan oteta kantaa, vaan siinä säädetään: ”Jollei tietosuoja-asetuksesta muuta johdu, vakuutusyhtiöllä on oikeus sen lisäksi, mitä julkisuuslaissa säädetään, salassapitosäännösten ja muiden tiedon saantia koskevien rajoitusten estämättä antaa tämän lain toimeenpanoon perustuvia vakuutusyhtiölain 30 luvun 3 a §:ssä tarkoitettuja tietoja toiselle vakuutusyhtiölle ja Liikennevakuutuskeskukselle vakuutusyhtiöön tämän lain toimeenpanon yhteydessä kohdistuneista rikoksista vakuutusyhtiöihin ja Liikennevakuutuskeskukseen kohdistuvan rikollisuuden ehkäisemiseen liittyvän tärkeän edun vuoksi.”

Esimerkiksi potilaslain 1 §: ”Potilaan asemaan ja oikeuksiin terveyden- ja sairaanhoitoa järjestettäessä sovelletaan tätä lakia, jollei muussa laissa toisin säädetä.”

²⁷⁴ Ks. Hirvonen 2012, 100.

mutta näiden perusoikeuksien toteuttaminen jää viime kädessä eri viranomaisten kontolle, jotka ovat sidottuja hallituksen esittämiin määrärahoihin. Perusoikeuden luonne muuttuu tällöin merkittävästi, kun huomioon otetaan perusoikeuden taloudellinen puoli.

Samaan aikaan ongelmaksi koettiin, ettei julkishallinnossa olevien henkilötietojen epätarkkuutta pidetty niinkään lähtökohtana, vaan tapaustutkimuksen alkuvaiheessa oli tarkoitus tarkastella henkilötietojen käyttöä. Poliisin osalta lokitiedot eivät suorilta käsin ole tarkastusoikeuden piirissä ja samaan aikaan terveydenhuollossa henkilötietojen käytön lokitiedot eivät ole läpinäkyviä.

Terveydenhuollon tietojärjestelmien runsas lukumäärä aiheuttaa sen, ettei rekisteröity yhdellä tietopyynnöllä usein näe tarpeeksi laajasti henkilötietojen käyttötilanteita.²⁷⁵ Tällöin omavalvontaan syntyy pakostakin sokeita pisteitä, etenkin tilanteissa, joissa henkilö on käyttänyt useiden eri terveydenhuollon yritysten palveluita. Jotta henkilölle muodostuisi mahdollisimman aito kuva siitä, miten hänen tietojansa on terveydenhuollossa käsitelty, tulisi hänen tehdä tietopyyntö jokaiseen terveydenhuollon yksikköön, jossa hän on asioinut. Jatkotutkimuksena tarkastusoikeuden kohdistaminen suoraan johonkin terveydenhuollon yksikköön ja vertailut useampien yksiköiden välillä olisi tarpeen; tulosten keskinäinen vertailun tulisi olla mahdollista terveydenhuollon kirjaamista säätelevien rakennevaatimusten ja tietojärjestelmävaatimusten myötä.

Kanta-palvelut mahdollistavat tiedon helpomman siirtymisen terveydenhuollon yksiköltä toiselle, mikäli henkilö on siihen luvan antanut. Omakannasta pystyy myös itse katsomaan terveystietojaan näistä yksiköistä, joilla Kanta-palveluyhteys on olemassa. Opinnäytetyön tekijät kokivat sen erikoisena, että pyyntö lokitietojen ja potilaskertomusten saamiseksi näistä yksiköistä tulee edelleen tehdä jokaiseen yksikköön erikseen. On ymmärrettävää, että Kanta-palvelut eivät kerää potilastietojärjestelmiin syntyviä lokitietoja, ihmetystä aiheutti se, että miksi Kela, jolle pyyntö tehtiin, ei voisi koordinoida pyyntöä eteenpäin myös kaikille terveydenhuollon yksiköille. Asiaa perustelee tällä hetkellä, se että Kanta-palveluilla ei ole oikeutta luovuttaa potilastietoja asiakastietolain 4 §:n ja 14 §:n nojalla.²⁷⁶

Poliisin sääntely on toimivaltuuksia koskien myös varsin abstraktia, joka hankaloittaa oikeuksien toteutumisen. Voimassa olevaan lakiin sisältyvä mahdollisuus siitä, ettei tietoja ole toimitettu kaikilta osin ja ettei siitä ole informoitu, jos tiedoilla on voinut olla vaikutusta yhteiskunnalliseen järjestykseen tai turvallisuuteen. Tämä osaltaan heikentää rekisteröidyn varmuutta siitä, että tietopyynnöllä on lopulta saatu kaikki saatavilla oleva tieto.²⁷⁷ Jos tietoja ei

²⁷⁵ Ks. Kuntaliitto 2020, 10-19.

²⁷⁶ Ks. myös HE 18/2022 vp, 6: Kanta-palvelu ei ole potilastiedon arkisto.

²⁷⁷ Ks. Asia 62332/00 Segerstedt-Wiberg ja muut. v. Ruotsi.

saa kokonaan tarkastettavaksi ja kokonaisvaltainen tarkastus tapahtuu moniportaisen järjestelmän kautta välillisesti, pohdittavaksi jää, mikä lopulta on henkilön tarkastusoikeuden funktio.

Rekisteröidyn omavalvonnan ollessa tiedon läpinäkyvyyden osalta tehotonta, valvontavastuussa olevien tahojen suuntaan kohdistuu enemmän paineita, ja oikeussuojakeinot ovat tarkoitettu suojaamaan rekisteröityjä henkilötietojen väärinkäytökseltä. Nykytilanteen kenties jopa epäjohdonmukainen sanktiomenettely, ei välttämättä ole omiaan edistämään oikeussuojaa rekisteröidyn kannalta parempaan suuntaan. Viimekädessä kyseessä on resurssikysymys, joka kilpistyy hallituksen esittämiin määrärahoihin ja siihen, kuinka paljon riittävän tehokkaan tietosuojaan tulee investoida. Tätä opinnäytetyötä aloittaessa kirjoittajat pohtivat voiko henkilötieto, perusoikeudellista suojaa nauttiva tieto, olla yritysten kauppatavaraa. Taloudellista tasapainoa haettaessa henkilötietojen valvonnalle voidaan kuitenkin asettaa samanaikaisesti markkina-arvo myös eduskunnan toimesta.

Tietosuojaa koskeva lainsäädäntö ei ole irrallaan yhteiskunnasta. Lain säätämisen jälkeen oikeuskäytäntöön on tullut tarkennuksia, jotka saattavat vaikuttaa tietosuojan toteutumiseen arjessa. Siksi olisi tärkeää luoda eheä kokonaiskuva esimerkiksi tietosuojavaltuutetun päätöksistä, mutta päätöksiä on niin ikään runsaasti ja niihin perehtyminen vaatisi ajallisesti enemmän resursseja kuin mitä tälle opinnäytetyölle on varattu.²⁷⁸

11 Johtopäätökset

Opinnäytetyön hypoteesi, jonka mukaan havainnot olisivat vertailukelpoisia, ei pitänyt paikkaansa. Yleisen tietosuojasetuksen periaatteet ja rekisterinpitäjää koskevat velvoitteet esiintyvät kansallisessa lainsäädännössä, mutta ongelmalliseksi osoittautui henkilötietojen käyttötarkoitussidonnaisuuden laaja-alaisuus, kansallisen sääntelyn runsaus sekä henkilötietojen käyttöön liittyvät tilannesidonnaiset rajoitusperusteet.

Henkilötietojen käsittely erilaisissa ympäristöissä on niin arkipäiväistä, ettei niiden käsittelyä ja tallentamista aina edes huomata. Yleisen tietosuojasetuksen idealistiset periaatteet jäävät silloin toteutumatta. Julkisessa hallinnossa lainsäätäjän pyrkimys on selkeästi ollut rajata henkilötietojen käsittely oikeasuhtaiseen ja tarkoituksenmukaiseen tarkoitukseen. Julkishallinnolliseen rekisterinpitäjään kohdistuvan vastuun puuttumista on perusteltu sekä puolesta että vastaan. Samaan aikaan on vaikeaa nähdä, että julkishallinnollista rekisterinpitäjää olisi järkevä saattaa sanktion piiriin, koska viime kädessä maksajaksi löytyy yksittäinen

²⁷⁸ Oikeuskäytäntö, Tietosuojavaltuutettu, ”Dokumenttien lukumäärä on 279, viimeisin päiväys 22.9.2022” Tarkasteltu 23.09.2022 <https://edilex.fi/tsv>.

kansalainen, joka ei voi vaikuttaa asiaan tehokkaasti. Toisaalta sanktion puuttuminen voi antaa väärän kuvan esivallan tahtotilasta, mutta tahtotila voidaan osoittaa myös budjettikeskeisellä ohjauksella.

Kaiken kaikkiaan on selkeää, että tietosuojalainsäädännölle on tarvetta. Eurooppalaisessa yhteisössä yksilön perus- ja ihmisoikeuksien kunnioitus niin kaupallisessa kuin julkishallinnollisessa tarkastelussa on ilmeisen hyvä, kun sitä verrataan esimerkiksi Kiinaan ja Yhdysvaltoihin.²⁷⁹ Yleisen tietosuoja-asetuksen hyöty onkin siinä, että se toteutuessaan yhtenäistää Euroopan Unionin sisällä olevia toimintatapoja ja lakeja koskien tietosuojaa. Tarkastelun perusteella yleisen tietosuoja-asetuksen tavoitteet ovat onnistuneita, mutta niiden toteutumisessa on vielä toivomisen varaa. Yleisessä tietosuoja-asetuksessa perustettu tietosuojavaltuutetun toimisto on hyvä lisä kansalaisten tietosuojan kannalta, vaikka samaan aikaan kasvavassa määrin tapahtuva henkilötietojen käsittely ja yksittäisen henkilön mahdollinen välinpitämättömyys henkilötietojen suojaa kohtaa luo yksilölle riskejä, joita edes tietosuojavaltuutettu ei pysty ennakolta torjua.

Samaan aikaan kansallisen lainsäädännön toimialakohtainen hajonta luo haasteita kansalaiselle. Poliisin osalta voidaan sanoa, että yhden henkilötietojen käsittelyä koskevan yksittäisen säädöksen säätäminen on kokonaisuutensa kannalta erinomaista ja helpottaa ymmärtämistä, vaikka säädöksen taustalla olevat toimivaltuusabstraktiot luovat kokonaisuuteen sääröjä. Poliisin osalta tekninen kehitys johtanee lopulta myös tietojen saamiseen sähköisesti, joka on katsottava asiakasnäkökulmasta Kanta-palveluiden loistavaksi onnistumiseksi.

Tietosuojaa on helppo kritisoida, koska kaiken kattava tietosuoja ehkäisisi tietojen tehokkaan käytön. Siksi tietosuojan tarkastelussa on syytä ottaa huomioon myös henkilötietojen käytön tarkoitus ja tehokkuus sekä mikä on loppupeleissä kokonaisuuden kannalta tarkoituksenmukaista. Nykyinen tilanne ei välttämättä ole optimi, mutta peittoa ei voi pidentää ompelemalla siihen jatkopalaksi toisesta päästä leikattua suikaletta.

²⁷⁹ Ks. Pernot-Leplay 2020.

Lähteet

Kirjallisuus, artikkelit

- Aarnio, A. 1989. Laintulkinnan teoria - yleisen oikeustieteen oppikirja. Porvoo: WSOY.
- Aarnio, A. 1998. Oikeusteoriasta – Mitä seuraavaksi? *Lakimies* 6-7/1998, 983-991.
- Andreasson, A. & Ylipartanen, A. 2022. Osaava tietosuojavastaava ja EU:n yleinen tietosuojasetus (GDPR). 2. päivitetty laitos. Tietosanoma.
- Campbell J. 2017. *Web Design: Introductory 6th edition*. Boston: Cengage Learning.
- Ervasti, K. 2012. *Laki, konflikti, tuomio - oikeus yhteiskunnallisena ilmiönä*. Jyväskylä: Edita.
- Hanninen, M., Laine, E., Rantala, K. & Rusi, M. 2017. *Henkilötietojen käsittely - EU-tietosuojasetuksen vaatimukset*. Vantaa: Hansaprint. E-kirja. Viitattu 14.9.2022.
- Helin, M. 2012. Perusoikeuksilla argumentoinnista. Teoksessa *Varallisuus, vakuudet ja velkojat - Juhlajulkaisu Jarmo Tuomisto 1952 - 9/6 - 2012*. Turun yliopisto, 20-30.
- Helminen, K., Kuusimäki, M. & Rantaeskola, S. 2012. *Poliisilaki*. Helsinki: Alma Talent. E-kirja. Viitattu 14.11.2022.
- Hirvonen, A. 2011. Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta, *Yleisen oikeustieteen julkaisuja* 17. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Hirvonen, A. 2012. Oikeuden ja lainkäytön teoria. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki: Unigrafia.
- Husa, J. & Jyränki, A. 2012. *Valtiosääntöoikeus*. CC Lakimiesliiton kustannus. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino.
- Husa, J. 2008. Kirjallisen työn lähtökohdat. Teoksessa Husa, J., Mutanen, A. & Pohjolainen, T. *Kirjoitetaan juridiikkaa*. Helsinki: Talentum, 1-29.
- Hällström, M-L. 2004. Sananvapauden suhde yksityisyyden ja kunnian suojaan. Teoksessa Lahti, R. & Ojala T. *Rikosoikeuden uudistuneet yleiset opit*. Helsingin hovioikeus, 40-54.
- Karhu, J. 2003. Perusoikeudet ja oikeuslähdeoppi. *Lakimies* 5/2003, 789-807.
- Karhu, J. 2020. Kohti 2000-luvun oikeuslähdeoppia. *Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen aikakauskirja* 7-8/2020, 1017-1035.
- Koillinen, M. 2016. Hallinnolliset seuraamukset tietosuojan sanktiomekanismina. *Defensor Legis* N:o 4/2016, 570-586.
- Kolehmainen, E. 2013. Markku Helinin ”perusoikeuksilla argumentoinnista”. *Edilex* 2013/8.
- Korpisaari, P., Pitkänen O. & Warmo-Lehtinen, E. 2018. *Uusi tietosuojalainsäädäntö*. Alma Talent. E-kirja. Viitattu 16.3.2022.
- Krakau, T. & Haapalehto, S. 2020. *Tietopyynnöt ja henkilötietojen luovuttaminen: opas julkisuuslain mukaisten tietopyyntöjen ja tietosuojasetuksen mukaisten henkilötietojen tarkastuspyyntöjen käsittelyyn sekä muihin tietojen luovutuksiin*. Alma Talent. E-kirja. Viitattu 28.8.2022.

- Kurki, V. 2019. Oikeuksien intressiteorian puolustus. Teoksessa Aalto-Heinilä, M. & Kurki V. (toim) Mitä oikeudet ovat? - Filosofian ja oikeustieteen näkökulmia. Helsinki: Gaudeamus. E-kirja. Viitattu 4.11.2022. 65-80, 288.
- Muukkonen, M. & Voutilainen, T. 2021a. Sosiaali- ja terveydenhuollon tiedonhallinnan sääntelyn systematiikkaongelmat. Edilex 2021/35.
- Mäenpää, O. 2020. Julkisuusperiaate. 4. painos. Helsinki: Alma Talent. E-kirja. Viitattu 29.8.2022.
- Nieminen, K. & Lähteenmäki N. (toim.) 2021. Empiirinen oikeustutkimus. Helsinki: Gaudeamus.
- Ojanen, T. & Scheinin, M. 2011. Teoksessa Hallberg, P., Karapuu, H., Ojanen, T., Scheinin, M., Tuori, K. & Viljanen, V-P. 2011. Perusoikeudet. 2. painos. Helsinki: WSOYpro.
- Pahlman, I. 2014. Salassapito- ja vaitiolovelvollisuus. Teoksessa Lehtonen, L., Lohiniva-Kerkelä, M. & Pahlman, I. 2014. Terveysjuridiikka. Alma Talent. E-kirja. Viitattu 30.9.2022.
- Pahlman I, 2014. Potilaan oikeudet. Teoksessa Lehtonen, L., Lohiniva-Kerkelä, M. & Pahlman, I. 2014. Terveysjuridiikka. Alma Talent. E-kirja. Viitattu 14.11.2022.
- Pahlman, I. (toim.) Asiakirjajulkisuus ja tietosuoja sosiaali- ja terveydenhuollossa. 2007. Helsinki: Edita Prima Oy. E-kirja. Viitattu 30.9.2022.
- Parviainen, J., Korttesniemi L. & Rantaeskola S. 2014. Yleiset säännökset - Poliisin tehtävät. Teoksessa Rantaeskola, Satu (toim.) Poliisilaki - kommentaari. Poliisiammattikorkeakoulu 2014. Tampere: Suomen Yliopistopaino - Juves Print. E-kirja. Viitattu 28.8.2022, 21-25.
- Pentikäinen, M., Kärkkäinen, A., Mykkänen, J., Penttinen, J., Hyppönen, K., Siira, T. & Jalonen, M. 2019. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakas- ja potilastietojen kansallinen kokonaisarkkitehtuuri. E-kirja. Viitattu 4.10.2022.
- Pitkänen, O., Korpisaari, P. & Korhonen, R. 2017. Miten kansallista lainsäädäntöämme pitää muuttaa EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen vuoksi? Teoksessa Korpisaari, Päivi (toim.) Viestinnän muuttuva sääntely: viestintäoikeuden vuosikirja 2016. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2017. Helsinki: Unigrafia, 1-9.
- Raitio, J. 2017. Oikeusvaltion ääriiviivat. Helsinki: Alma Talent. E-kirja. Viitattu 22.8.2022.
- Sankari, V. & Wiberg, M. 2019. GDPR ei toimi Tietosuojakäytännöt eivät noudata asetusta. Yhteiskuntapolitiikka 3/2019, 340-346.
- Siltala, R. 2003. Oikeustieteen tieteenteoria. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Tolonen, H. 2003. Oikeuslähdeoppi. Helsinki: WSOY.

Virallislähteet

HE 155/1991 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi poliisin hallinnosta.

HE 185/1991 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi potilaan asemasta ja oikeuksista.

HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 1/1998 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi Suomen hallitusmuodoksi.

HE 96/1998 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle henkilötietolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 36/2000 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 38 §:n muuttamisesta.

HE 224/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle poliisilaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeksi.

HE 198/2017 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Suomen perustuslain 10 §:n muuttamisesta.

HE 202/2017 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle siviilitiedustelua koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 9/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle EU:n yleistä tietosuojaa-asetusta täydentäväksi lainsäädännöksi.

HE 31/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 242/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi henkilötietojen käsittelystä poliisitoimissa sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 284/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi julkisen hallinnon tiedonhallinnasta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 254/2020 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Kansaneläkelaitoksesta annetun lain muuttamisesta.

HE 56/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen lainsäädäntöön sekä eräihin muihin lakeihin tehtävistä muutoksista hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen järjestämisen uudistusta koskevasta lainsäädännöstä johtuen.

HE 231/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sosiaalihuoltolain ja ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista annetun lain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi.

HE 18/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisestä Uudellamaalla annetun lain sekä sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja pelastustoimea koskevan uudistuksen toimeenpanosta ja sitä koskevan lainsäädännön voima-panosta annetun lain muuttamiseksi.

PeVL 15/1994 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto koskien hallituksen esitystä eduskunnalle poliisilaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

PeVL 5/1999 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laiksi poliisilain muuttamisesta.

PeVL 22/2008 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto valtioneuvoston kirjelmään ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseksi Euroopan parlamentin, neuvoston ja komission asiakirjojen saamisesta yleisön tutustuttavaksi (avoimuusasetuksen uudelleen laatiminen) U 38/2008 vp.

PeVL 67/2010 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto koskien hallituksen esitystä eduskunnalle poliisilaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

PeVL 12/2012 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto koskien u-kirjelmää U 21/2012 vp (Komission ehdotus asetukseksi yksilöiden suojelusta henkilötietojen käsittelyssä sekä näiden tietojen vapaasta liikkuvuudesta (Yleinen tietosuoja-asetus)).

PeVL 10/2014 vp, Perustuslakivaliokunnan lausunto koskien hallituksen esitystä eduskunnalle ympäristönsuojelulaiksi ja laeiksi eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

PeVL 42/2014 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto koskien hallituksen esitystä eduskunnalle laiksi henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetun lain 13 §:n muuttamisesta.

PeVL 54/2014 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto koskien hallituksen esitystä eduskunnalle perhehoitolaiksi.

PeVL 2/2018 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto koskien hallituksen esitystä laiksi liikenteen palveluista annetun lain muuttamiseksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

PeVL 14/2018 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto koskien hallituksen esitystä eduskunnalle EU:n yleistä tietosuoja-asetusta täydentäväksi lainsäädännöksi.

PeVL 15/2018 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto koskien hallituksen esitystä eduskunnalle laiksi asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

PeVL 51/2018 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto koskien hallituksen esitystä eduskunnalle laiksi henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HaVM 39/2018 vp. Hallintovaliokunnan mietintö koskien hallituksen esitystä eduskunnalle laiksi henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Muut lähteet

Apple 2021. Account deletion within apps required starting January 31. Viitattu 9.10.2022. <https://developer.apple.com/news/?id=mdkbobfo>.

Cadwalladr, C. & Graham-Harrison, E. 2018. 50 million Facebook profiles harvested for Cambridge Analytica in major data breach. The Guardian. Viitattu 28.9.2022. <https://www.theguardian.com/news/2018/mar/17/cambridge-analytica-facebook-influence-us-election>.

Chin, M. 2021. University will stop using controversial remote-testing software following student outcry. The Verge. Viitattu 1.10.2022. <https://www.theverge.com/2021/1/28/22254631/university-of-illinois-urbana-champaign-proctorio-online-test-proctoring-privacy>.

EDPB (European Data Protection Board) 2022, EDPB-EDPS Joint Opinion 03/2022 on the Proposal for a Regulation on the European Health Data Space. Viitattu 1.10.2022. https://edpb.europa.eu/system/files/2022-07/edpb_edps_jointopinion_202203_european-healthdataspace_en.pdf.

EDPS 2022. European Health Data Space must ensure strong protection for electronic health data. Viitattu 1.10.2022. https://edps.europa.eu/press-publications/press-news/press-releases/2022/european-health-data-space-must-ensure-strong_en.

Electronic Frontier Finland. 2021. Effi valitti hallinto-oikeuteen Digi- ja väestötietoviraston päätöksestä. Viitattu 9.10.2022. <https://effi.org/effi-valitti-hallinto-oikeuteen-digi-ja-vaestotietoviraston-paatoksesta/>.

Euroopan komissio. 2022. Milloin voin käyttää oikeuttani henkilötietojeni käsittelyn rajoittamiseen? Viitattu 18.9.2022. https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection/reform/rights-citizens/my-rights/when-should-i-exercise-my-right-restriction-processing-my-personal-data_fi.

European Commission 2022. Commercial sector: ongoing talks. on a successor arrangement to the EU-US Privacy Shield. Viitattu 8.10.2022. https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection/international-dimension-data-protection/eu-us-data-transfers_en.

Habibi-Koolae, M., Safdari, R., & Bouraghi, H. 2015. Nurses Readiness and Electronic Health Records. Viitattu 9.10.2022. <https://www.bibliomed.org/mnsfulltext/6/6-1429005555.pdf?1665296698>.

Hankaniemi, A. 2022. Mies yllättyi, kun... (Yle.fi). Viitattu 16.10.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-12630484>.

Helsingin Sanomat 2022. Lääkärit kertovat uudesta ilmiöstä: Lopputili Apotin vuoksi. Viitattu 9.10.2022. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000009056559.html>.

Ilta-Sanomat 2021. Suomalaisten tiedot ovat amerikkalaisilla palvelimilla: ”Merkittävää tiedustelu-tietoa”. Viitattu 9.10.2022. <https://www.is.fi/digitoday/tietoturva/art-2000008441552.html>.

Kanta 2021a. Asiakkaan eli rekisteröidyn oikeudet. Viitattu 8.10.2022. <https://www.kanta.fi/rekisteroidyn-oikeudet>.

Kanta 2021b. Mitä tietoja minusta on tallennettu? Viitattu 24.9.2022. <https://www.kanta.fi/mita-tietoja-minusta-on-tallennettu>.

Kanta 2021c. Potilastietojen luovutuslupa. Viitattu 14.10.2022. <https://www.kanta.fi/potilas-tietojen-luovutuslupa>.

Kanta 2022a. Potilastiedon arkiston toiminnalliset vaatimukset sosiaali- ja terveydenhuollon tietojärjestelmille-versio 1.4. Viitattu 8.10.2022. <https://yhteistyotilat.fi/wiki08/display/JULPOAK?preview=/78525974/91111049/Potilastiedon%20arkiston%20toiminnalliset%20vaatimukset%20sosiaali-%20ja%20terveydenhuollon%20tietoj%C3%A4rjestelmille%20versio%201.4.pdf>.

Kanta 2022b. Tietoa Kanta-palveluista sosiaali- ja terveydenhuollossa asioiville. Viitattu 8.10.2022. <https://www.kanta.fi/documents/20143/141748/Kanta-palvelujen-infolehtinen-asiakastietojen-kaytosta-sosiaali-ja-terveydenhuollossa.pdf/1bb457d5-aa40-cf90-7707-a59a5df3e82b?t=1650884795534>.

Kuntaliitto 2020. Asiakas- ja potilastietojärjestelmien tilannekuva ja sen analyysi 2020. Loppuraportti 11.6.2020. Alueiden ja kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon tietohallintoyhteistyöfoorumi (Akusti). Viitattu 16.10.2022. https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/APTJ-tilannekuva2020_AKUSTI110620_0_0.pdf.

Kushner, A. & Pitts, K. 2021. University of Illinois Urbana-Champaign. Newsletter. Viitattu 1.10.2022. <https://emails.illinois.edu/newsletter/1970177238.html>.

Kyberturvallisuuskeskus 2021. Facebookin vuonna 2019 varastettuja tietoja julkaistu - mukana 1,2 miljoonan suomalaisen tiedot. Viitattu 28.9.2022. <https://www.kyberturvallisuuskeskus.fi/fi/ajankohtaista/facebookin-vuonna-2019-varastettuja-tietoja-julkaistu-mukana-12-miljoonan-suomalaisen#:~:text=Facebookista%20vuonna%202019%20varastetut%20tiedot,vies-tipalvelussa%20toimivan%20automaattisen%20ohjelman%20kautta>.

Laurila, S. Kyselytutkimus Laurea opiskelijoille verkkotenttien toteutuksesta. 2020. Opinnäytetyö Laurea-ammattikorkeakoulu. Viitattu 1.10.2022. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/352993/Kyselytutkimus%20Laurean%20opiskelijoille%20verkkotenttien%20toteutuksesta.pdf?sequence=2&isAllowed=y>.

Lee, D. 2018. Facebook security breach: Up to 50m accounts attacked. BBC News. Viitattu 28.9.2022. <https://www.bbc.com/news/technology-45686890>.

Lehtokari, R. & Marttinen, V. Yli 200 lääkäriä tekee surullisenkuuluisasta potilastietojärjestelmä Apotista kantelun - sen mukaan järjestelmä vaarantaa potilasturvallisuuden. Yle. Viitattu 9.10.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-12551082>.

Meta 2019. Connecting People With Health Resources. Viitattu 8.10.2022. <https://about.fb.com/news/2019/10/connecting-people-with-health-resources/>.

Muukkonen, M. & Voutilainen, T. 2021b. Vierashuoneessa HTT, julkisoikeuden professori Tomi Voutilainen ja HTT, yliopistonlehtori, julkisoikeuden dosentti Matti Muukkonen: Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus puolitiessään - tiedonhallinnan sääntely solmussa. Toim. Savolainen, J. Edilex. Viitattu 19.9.2022 <https://www.edilex.fi/uutiset/69606>.

Nilola, M. 2020. Professori: Yliopiston etätenttien kameravalvonta ja paikannustietojen vaatiminen loukkaavat opiskelijan kotirauhaa ja perusoikeuksia. Yle. Viitattu 1.10.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-11445294>.

- Obar, J & Oeldorf-Hirsch, A. 2018. The Biggest Lie on the Internet: Ignoring the Privacy Policies and Terms of Service Policies of Social Networking Services. Viitattu 6.10.2022. <https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=0040200910891261180300810030900050751200150770120210051050061081130741211011121100300411070531190070341120870951101240670250010530260220820430080660111807306510009001504207900912611309402507512410009910401310412110909300207012401119104012081097017&EXT=pdf&INDEX=TRUE>.
- Oikeusministeriö 2017. Mietintöjä ja lausuntoja 35/2017. EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen täytäntöönpanotyöryhmän (TATTI) mietintö. Viitattu 24.9.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80098/OMML_35_2017_EUn_yleinen_tietosuoja.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Oikeusministeriö 2018. Uusi tietosuojalaki voimaan vuoden 2019 alusta. Viitattu 26.4.2022. <https://oikeusministerio.fi/-/uusi-tietosuojalaki-voimaan-vuoden-2019-alusta>.
- Partanen, H. 2018. Muistio HE:stä koskien EU:n yleistä tietosuoja-asetusta täydentäväksi lain-säädännöksi erityisesti ehdotuksista, jotka liittyvät hallinnollisiin sakkoihin ja rikosoikeudellisiin seuraamuksiin. Tietosuojavaltuutetun toimisto 13.3.2018. Viitattu 8.9.2022. <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2018-AK-181724.pdf>
- Pavy, E. 2021. Faktatietoja Euroopan unionista - 2021. Toissijaisuusperiaate. Euroopan parlamentti. Viitattu 23.4.2022. http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/fi/FTU_1.2.2.pdf.
- Peets, T. 2021. Apotti on yhä painajainen. Lääkärilehti. Viitattu 9.10.2022. <https://www.laakarilehti.fi/ajassa/nakokulmat/apotti-on-yha-painajainen/?pub-lic=ea7d872de7dec7d2630860300d6f0461>.
- Pernot-Leplay, E. 2020. Data Privacy Law in China: Comparison with the EU and U.S. Approaches. Viitattu 9.10.2022. <https://pernot-leplay.com/data-privacy-law-china-comparison-europe-usa/>.
- Poliisi 2020. Poliisin ohjeet Vastaamo-tietomurron uhreille. Viitattu 6.10.2022 <https://poliisi.fi/ohjeet-tietomurron-uhreille>.
- Poliisi 2022a. Poliisihallitus rekisterinpitäjänä (poliisi.fi). Viitattu 23.9.2022. <https://poliisi.fi/poliisihallitus-rekisterinpitajana>.
- Poliisi 2022b. Tietosuoja ja henkilötietojen käsittely poliisissa (poliisi.fi). Viitattu 2.10.2022. <https://poliisi.fi/tietosuoja-ja-henkilotietojen-kasittely>.
- Poliisi 2022c. Tarkastusoikeus (poliisi.fi). Viitattu 24.9.2022. <https://poliisi.fi/omien-tietojen-tarkastaminen>.
- Poliisi 2022d. Postitusvirhe - passikuorissa... (poliisi.fi). Viitattu 16.10.2022. <https://poliisi.fi/-/postitusvirhe-passikuorissa-vaarien-henkiloiden-passeja>.
- Poliisi 2022e. Ajankohtaista - Poliisilla on hyvä luottamus... (poliisi.fi). Viitattu 25.9.2022. <https://poliisi.fi/blogi/-/blogs/poliisilla-on-hyva-luottamus-ja-maine-sen-yllapitaminen-edellyttaa-nuhteettomuutta>.
- Posti 2021a. Hallinto-oikeus kumosi tietosuojaviranomaisen... Viitattu 29.9.2022. <https://www.posti.com/media/mediauutiset/2021/hallinto-oikeus-kumosi-tietosuojaviranomaisen-postille-maaraaman-100-000-euron-seuraamusmaksun/>.
- Posti 2021b. Postin selvitys postinjakelun laadusta ja Kansallisarkiston tapauksesta. Viitattu 16.10.2022. <https://www.posti.com/globalassets/media/tiedoteliitteet-2021/postin-selvitys-12.4.2021.pdf>.

Proctorio 2021. Privacy Policy. Viitattu 1.10.2022. <https://proctorio.com/privacy#test-ta-ker&eu&all§ion-zeroknowledgeencryption>.

Proctorio 2022a. History. Viitattu 1.10.2022. <https://proctorio.com/about/history>.

Proctorio 2022b. About Proctorio. Viitattu 1.10.2022. <https://proctorio.com/about>.

Proctorio 2022c. Identity Verification. Viitattu 1.10.2022. <https://proctorio.com/products/identity-verification>.

Proctorio 2022d. Online Proctoring. Viitattu 1.10.2022. <https://proctorio.com/products/online-proctoring>.

Salmi, S. 2020. Nettisivustolla kysytään tietojärjestelmästä kokemuksia nimettömänä, lääkärit haukkuivat lyttyyn - Toimitusjohtaja: Apotin ongelmat ovat tiedossa. Yle. Viitattu 9.10.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-11229349>.

Sisäministeriö 2020. Sisäministeriön ja sen hallinnonalan laillisuusvalvontaohje. SMDno-2020-158. Viitattu 23.9.2022. <https://intermin.fi/documents/1410869/15716898/Laillisuusvalvonta%2Bsis%25C3%25A4ministeri%25C3%25B6ss%25C3%25A4%2Bja%2Bsen%2Bhallinnonalalla%2B.pdf/04ad49bb-7d97-5b3f-f34d-8170b888a282/>.

Sisäministeriö 2022a. Poliisiasiat. Poliisin toimialan lait ja asetukset. Viitattu 21.7.2022. <https://intermin.fi/poliisiasiat/lainsaadanto>.

Sisäministeriö 2022b. Poliisin henkilötietolainsäädännön toimeenpano (Poliisihallitus ja sen alainen poliisihallinto). Selvitys eduskunnan hallintovaliokunnalle. Erytisiasiantuntija Suvi Pato-Oja. Viite: EV 318/2018 vp. Viitattu 23.9.2022. https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/fef27b9d-afcf-420e-ac0c-67f17bacd3be/11aacbf7-65ae-49c5-932d-1c0619671f52/KIRJE_20220204123454.PDF.

Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:44 Laki sosiaali- ja terveystietojen toissijaisesta käytöstä (toisiolaki). Toimeenpanon valmistelun kokonaiskuva. Helsinki. Viitattu 20.8.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161649/Rap_44_2019_Laki%20sosiaali-%20ja%20terveystietojen%20toissijaisesta%20k%3a4yt%c3%b6st%c3%a4.pdf?sequence=4&isAllowed=y.

Suomen Biopankit 2022a. Biopankkilaki ja säätely. Viitattu 6.10.2022. <https://www.biopankki.fi/biopankkilaki-ja-saately/>.

Taanila, A. 2021. Vankiterveydenhuollon henkilöstön tietosuoja- ja tietoturvaosaaminen. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. Viitattu 9.10.2022. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/25276/urn_nbn_fi_uef-20210716.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2021. Määräys 5/2021. Määräys sosiaali- ja terveydenhuollon tietojärjestelmien olennaisista toiminnallisista ja tietoturva vaatimuksista. Viitattu 08.10.2022. https://thl.fi/documents/920442/2816495/THL_maarays_5-2021_OlennaisetVaatimukset.pdf/6f62b65f-3dc1-f97d-7905-a054bef0584d?t=1638962444477.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL), Tilastokeskus, Tietoarkisto & Sitra 2022. Aineistokatalogi. Aineistot. Viitattu 24.9.2022. <https://aineistokatalogi.fi/catalog/studies>.

Tietosuojatyöryhmä 2007. WP 136 lausunto 4/2007 henkilötietojen käsitteestä. Viitattu 23.9.2022. https://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2007/wp136_fi.pdf.

Tietosuojatyöryhmä 2017. WP 260 rev. 01/2017 Asetuksen 2016/679 mukaista läpinäkyvyyttä koskevat suuntaviivat. Viitattu 23.9.2022. <https://tietosuoja.fi/documents/6927448/8316711/L%25C3%25A4pin%25C3%25A4kyvyys%2Bfi/c102605b-e386-4661-9b51-bf427875c8db/L%25C3%25A4pin%25C3%25A4kyvyys%2Bfi.pdf>.

Tietosuojavaltuutetun toimisto. 2020. Tietosuojavaltuutetun toimiston toimintakertomus 2020. K 9/2021 vp. Viitattu 23.9.2022. <https://tietosuoja.fi/toimintakertomus-2020>.

Tietosuojavaltuutetun toimisto. 2021. Tietosuojavaltuutetun päätös henkilötietojen eheyttä ja luottamuksellisuutta, henkilötietojen käsittelyn turvallisuutta, sisäänrakennettua ja oletusarvoista tietosuojaa ja henkilötietojen siirtoja kolmansiin maihin koskevassa asiassa. Dnro 9024/181/19. Viitattu 9.10.2022. <https://tietosuoja.fi/documents/6927448/58640544/TSV+P%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s+9024.181.19.pdf/ce6194f8-a7bc-4681-75df-1b1267e7a904/TSV+P%C3%A4%C3%A4t%C3%B6s+9024.181.19.pdf?t=1638948134326>.

Tietosuojavaltuutetun toimisto. 2022a. Rekisteröidyn informointi. Viitattu 14.9.2022. <https://tietosuoja.fi/rekisteroidyn-informointi>.

Tietosuojavaltuutetun toimisto. 2022b. Kun haluat oikaista tietojasi. Viitattu 18.9.2022. <https://tietosuoja.fi/kun-haluat-oikaista-tietojasi>.

Tietosuojavaltuutetun toimisto. 2022c. Tietosuojavaltuutettu: vakuutusyhtiöt keränneet terveystietoja tarpeettoman laajasti. Viitattu 1.10.2022. <https://tietosuoja.fi/-/tietosuojavaltuutettu-vakuutusyhtiöt-keranneet-terveystietoja-tarpeettoman-laajasti>.

Tietosuojavaltuutetun toimisto. 2022d. Vaikutustenarviointi. Viitattu 14.11.2022. <https://tietosuoja.fi/vaikutustenarviointi>.

Tolonen, A. 2020. Vastaamon tietomurto aiheutti vyöryn: viikossa tehty yli 10 000 rekisteri-kieltopyyntöä, tavallisesti koko vuonna alle 300. Yle. Viitattu 8.10.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-11628308>.

University of Illinois Urbana-Champaign 2021. Proctorio Service Ends in August 2021. Viitattu 1.10.2022. <https://atlas.illinois.edu/news/2021-07-31/proctorio-service-ends-august-2021>.

Vainio, N. 2009. Yleisön etu vai yksilön suoja? - KKO:n ja EIT:n perusteluista yksityiselämän suojaa koskevissa ratkaisuissa. Pro gradu -tutkielma Turun yliopisto. Viitattu 2.9.2022. <http://www.edilex.fi/lakikirjasto/6945>.

Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019. Osallistava ja osaava Suomi - sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Viitattu 27.7.2022. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161931/VN_2019_31.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Valvira 2022. Valvira. Viitattu 27.7.2022. <https://www.valvira.fi/valvira>.

Oikeuskäytäntö

Euroopan Unionin tuomioistuimen tuomio asia C-131/12. Google Spain SL ja Google Inc. v. Agencia Espanola de Protección de Datos (AEPD) ja Mario Costeja González [2014], julkaistu sähköisessä oikeustapauskokoelmassa.

Euroopan Unionin tuomioistuimen tuomio asia C-311/18. Data Protection Commissioner v. Facebook Ireland Ltd ja Maximillian Schrems. Julkaistu sähköisessä oikeustapauskokoelmassa.

Asia 62332/00 Segerstedt-Wiberg ja muut. v. Ruotsi. Annettu 6.6.2006. Julkaistu vuosikirjassa 2006-VII.

KKO 2011:11, 1.2.2011/220.

KKO 2019:39, 8.5.2019/759.

KKO 2019:81, 23.9.2019/1554.

KKO 2022:23, 5.4.2022/630.

KHO 2009:82, 23.9.2009/2303.

KHO 2018:112, 17.8.2018/3774.

KHO 2018:171, 17.12.2018/5927.

KHO 2020:113, 2.11.2020/4175.

KHO 2020:114, 2.11.2020/4178.

KHO 2020:4, 20.1.2020/132.

KHO 2020:8, 30.1.2020/372.

KHO 2020:72, 11.6.2020/2535.

KHO 2021:125, 10.9.2021/H3054.

KHO 2021:152, 1.11.2021/H3863.

Itä-Suomen HAO 21.09.2021 21/0302/2.

MAO: 198/19, 25.4.2019.

Tietosuojavaltuutetun päätös 3216/452/17.